

Belangrijke adviespunten bij bedrijfsbeëindiging melkveehouders

Jasper Stevens

Titelpagina

Titel: Belangrijke adviespunten bij bedrijfsbeëindiging melkveehouders

Student: J.N. Stevens

Opleiding: Financiële dienstverlening agrarisch

Onderwijsinstelling: Aeres Hogeschool Dronten

Plaats: Dronten

Datum: 12-8-2019

Afstudeerdocent: E.A. van Dijken

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeerwerkstuk over belangrijke adviespunten bij bedrijfsbeëindiging van melkveehouders. Dit afstudeerwerkstuk is geschreven door J.N. Stevens, student Financiële Dienstverlening Agrarisch aan de Aeres Hogeschool in Dronten. Dit onderzoek is deel van het afstudeerwerkstuk, wat een onderdeel is van het afstudeerjaar.

Zelf heb ik van dichtbij een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouderij meegemaakt, toen het melkveebedrijf van mijn ouders verkocht werd. Er was geen opvolger en mijn ouders hebben daarom deze keuze zelf gemaakt. Dit proces heeft mijn interesse voor dit onderwerp aangewakkerd. Het melkveebedrijf is te zien op de afbeelding op het voorblad.

De eerste twee hoofdstukken zijn afkomstig uit het vooronderzoek, welke eerder in het proces is beoordeeld. De hoofdstukken 3, 4 en 5 zijn toegevoegd aan het vooronderzoek en vormen het werkelijke onderzoek van dit afstudeerwerkstuk. In de hoofdstukken afkomstig uit het vooronderzoek zijn na de beoordeling geen aanpassingen gedaan en komen nog steeds overeen met het vooronderzoek.

Ik wil graag mijn medestudenten van de afstudeerkring en afstudeerdocent Dhr. Eric van Dijken bedanken voor het meedenken en het geven van feedback. Hierbij heb ik veel goede ideeën opgedaan. Daarnaast wil ik alle personen bedanken die mij de mogelijkheid hebben gegeven dit onderzoek uit te voeren. Dit zijn allereerst de personen die ik mocht interviewen en die oprecht en open antwoord hebben gegeven op mijn vragen. Als tweede wil ik de personen bedanken die mij geholpen hebben met het vinden van geschikte personen voor mijn interviews en als laatste wil ik mijn vriendin bedanken die mij heeft gemotiveerd op het moment dat dit nodig was.

Ik wens u veel leesplezier!

Jasper Stevens
Dronten, augustus 2019

Inhoudsopgave

Titelpagina	1
Voorwoord	2
Verklarende woordenlijst.....	5
Samenvatting.....	6
Summary	7
1. Inleiding.....	8
1.1 Onderwerp	8
1.2 Aanleiding.....	8
1.3 Relevantie.....	9
1.4 Analyse	10
1.4.1 Stoppende agrariërs door de jaren heen	10
1.4.2 Waarom stoppen agrariërs?.....	10
1.4.3 Waarom stoppen melkveehouders?	11
1.4.4 Waarom is stoppen moeilijk?	12
1.5 Vraagstuk.....	13
1.5.1 Afbakening.....	13
1.6 Hoofd- en deelvragen en doelstellingen	14
1.6.1 Hoofdvraag.....	14
1.6.2 Deelvragen.....	14
1.6.3 Doelstelling.....	14
2. Aanpak.....	15
2.1 Materiaal	15
2.2 Methode.....	15
2.3 Betrouwbaarheid en validiteit.....	16
3. Resultaten.....	17
3.1 Deelvraag 1.....	18
3.2 Deelvraag 2.....	20
3.3 Deelvraag 3.....	23
3.4 Deelvraag 4.....	25
4. Discussie	28
4.1 Doelstelling.....	28
4.2 Evaluatie resultaten.....	28
4.2.1 Deelvraag 1: Wat is de huidige rol van een adviseur bij een bedrijfsbeëindiging?	28
4.2.2 Deelvraag 2: Wat is het belang van een netwerk voor de ondernemer tijdens een bedrijfsbeëindiging?	29

4.2.3	Deelvraag 3: Hoe wordt advies ervaren bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?	29
4.2.4	Deelvraag 4: Waar moet het advies verbeterd worden bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?	30
4.3	Evaluatie aanpak	31
4.4	Aanvullend onderzoek.....	33
5.	Conclusie en aanbeveling	34
5.1	Conclusies.....	34
5.1.1	Deelvraag 1: Wat is de huidige rol van een adviseur bij een bedrijfsbeëindiging?.....	34
5.1.2	Deelvraag 2: Wat is het belang van een netwerk voor de ondernemer tijdens een bedrijfsbeëindiging?	34
5.1.3	Deelvraag 3: Hoe wordt het advies ervaren bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouderij bij regeldruk?.....	35
5.1.4	Deelvraag 4: Waar moet het advies verbeterd worden bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?	35
5.1.5	Hoofdvraag: Wat zijn belangrijke adviespunten voor adviseurs bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?.....	36
5.2	Relevantie	36
5.3	Aanbeveling	37
	Bronvermelding.....	38
	Bijlage I - Interviewstructuren	41
	Bijlage II – Checklist schriftelijk rapporteren.....	42
	Bijlage III – Uitgewerkte interviews.....	43
	Bijlage IV – Gecodeerde interviews.....	71

Verklarende woordenlijst

Begrip	Verklaring
Bestemmingsplan	Een bestemmingsplan is een document dat juridisch bindend is voor de burgers en de overheid. In dit document worden de gebruiks- en bouwmogelijkheden vastgelegd voor een gebied (Infomill, z.d.).
Cultuurgrond	Grond waarop geteeld kan worden (Centraal bureau voor statistiek (CBS), z.d.). De Nederlandse landbouw heeft cultuurgrond nodig om voedingsgewassen te produceren voor mens en dier.
Derogatie	Derogatie is toestemming van de Europese Commissie om af te wijken van de standaard hoeveelheid stikstof uit dierlijke mest die per hectare per jaar gebruikt mag worden (Rijksdienst voor ondernemend Nederland (RvO), z.d.-a).
Fosfaat	Dit is een binding van fosfor en zuurstof. Dit zijn beide stoffen die in de natuur voorkomen (Wageningen University & Research (WUR), z.d.).
Fosfaatwetgeving	Deze wetgeving zorgt ervoor dat de productie van fosfaat onder het wettelijke plafond blijft (RvO, z.d.-b).
Graasdieren	Onder graasdieren vallen de volgende dieren: Runderen, schapen, geiten, paarden, ezels, Midden-Europese edelherten, damherten en waterbuffels (RvO, z.d.-c)
GVE's	GVE staat voor grootvee eenheid. Een GVE staat voor 1 koe die gekalfd heeft (Esselink, 2017).
Melkquotum	Maximale hoeveelheid melk die geproduceerd mag worden op een boerenbedrijf (Lycaeus economisch woordenboek, z.d.)

Samenvatting

Er gebeurt veel in de Nederlandse melkveehouderij. De laatste jaren zijn er steeds meer melkveehouders die er voor kiezen hun bedrijf te beëindigen. Een belangrijke reden hiervan is dat de regeldruk steeds verder toeneemt. Het is stoppen met een melkveebedrijf is een onomkeerbare keuze en het is belangrijk dat het advies tijdens de bedrijfsbeëindiging goed is. Helaas zijn er gevallen te noemen waarbij het niet goed verlopen is. De hoofdvraag die in het onderzoek centraal staat is: *“Wat zijn belangrijke adviespunten voor adviseurs bij bedrijfsbeëindiging van melkveehouders bij regeldruk?”*.

Door antwoord te krijgen op deze vraag zal er voor adviseurs van melkveehouders inzicht zijn in wat melkveehouders belangrijk vinden tijdens een bedrijfsbeëindiging. Het onderzoek zal als een handboek gebruikt kunnen worden waarin adviseurs van melkveehouders kunnen raadplegen wat belangrijk punten zijn tijdens een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder.

Om antwoord te krijgen op de hoofdvraag zijn er interviews gehouden met zes melkveehouders die gestopt zijn door de regeldruk, met vier adviseurs die ervaring hebben met melkveehouders die gestopt zijn door regeldruk en als laatste met drie personen binnen het netwerk van de boer die ervaring hebben met melkveehouders die gestopt zijn. In dit onderzoek zijn dat een voeradviseur, een veehandelaar en een dierenarts. Met de melkveehouders en de adviseurs is gepraat over hoe ze de bedrijfsbeëindiging hebben ervaren en wat belangrijke punten zijn tijdens een bedrijfsbeëindiging. Met het netwerk zijn interviews gehouden om erachter te komen of het netwerk een rol speelt in een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder.

De interviews zijn uitgewerkt en gecodeerd en vormen de resultaten van dit onderzoek. Deze resultaten verwerkt in grafieken zodat het makkelijk geanalyseerd kan worden. Uit de conclusie van het onderzoek blijkt dat melkveehouders het belangrijkste vinden dat de bedrijfsbeëindiging fiscaal goed wordt afgewikkeld. Een verbeterpunt voor de adviseurs is dat ze meer nazorg mogen verlenen na een bedrijfsbeëindiging. Adviseurs vinden het fiscaal afwickelen van een bedrijfsbeëindiging ook het belangrijkste, samen met het spreken met de melkveehouder over de tijd na het stoppen en dat de motivatie van het stoppen belangrijk is om te weten. Verder geven ze diverse redenen aan die problemen opleveren.

De aanbeveling voor de adviseurs van melkveehouders is dat ze goed moeten kijken naar de belangrijke punten van de melkveehouders en waarin deze verschillen van de belangrijke punten volgens melkveehouders. Daarnaast moeten ze aandacht besteden aan punten die beter kunnen zodat hier geen problemen mee worden ervaren in de toekomst.

Summary

A lot is currently happening within the Dutch dairy farms. In recent years more and more dairy farmers stopped their business. An important cause of this is the increase in regulatory pressure. Stopping a dairy farm is an irreversible decision and it is important that advice during the discontinuation of the business is good. Unfortunately, examples do exist where the process of discontinuation caused certain problems. The research question of this study is: *“What are important points of advice for advisors regarding discontinuation of dairy farms because of regulatory pressure?”*.

Answering this question will provide insight for advisors of dairy farmers in what is important for dairy farmers during discontinuation of the business. The study can be used as a handbook, in which important points of advice for discontinuation of dairy farms are included.

To answer the research question, interviews were held with six dairy farmers who stopped because of regulatory pressure, with four advisors who have experience with dairy farmers who stopped because of regulatory pressure, and finally with three persons from within the network of the dairy farmer who have experience with dairy farmers who stopped because of regulatory pressure. The network was interviewed to find out if the network plays a major role in the discontinuation of the dairy farm.

The interviews are processed and coded, and form the results of this study. These are processed in graphs, and analysed. The study's conclusion shows that dairy farmers consider the tax settlement of the farm termination to be the most important. A point for improvement for advisors is that they could provide more aftercare after a discontinuation of a dairy farm. Advisors also consider the tax settlement of a discontinuation to be the most important, together with talking with the dairy farmer about the time after stopping and the importance of motivation for stopping.

The recommendation for the advisors of dairy farms is that a clear plan should be drawn up for a discontinuation of a dairy farm. Besides, they have to continue seeing the motivation of the dairy farmer for discontinuation as an important point. Finally, advisors have to align with the dairy farmer what are important aspects.

1. Inleiding

In de inleiding zal het onderwerp, de aanleiding en de relevantie van het onderzoek worden uitgelegd. Verder zal er een analyse worden gedaan van het onderwerp. Hierin wordt eerst beschreven hoe het stoppen van agrariërs door de jaren heen is verlopen, daarna de redenen van stoppen en waarom bedrijfsbeëindiging lastig is.

1.1 Onderwerp

De Nederlands landbouw verandert en is de laatste jaren veel in het nieuws. Het landschap wordt leger, de bedrijven worden groter. De regelgeving wordt strenger, de prijzen schommelen en de consument wil weten waar zijn eten vandaan komt. Agrarische ondernemers lopen tegen de vraag aan of ze het boerenleven nog wel willen. Het kan een moeilijke stap zijn om te stoppen met een boerenbedrijf, maar als agrariërs het wel doen kan het ook opluchten (De Cort & Van der Meer, 2018). Goede begeleiding is van belang, er zijn voorbeelden dat er na de bedrijfsbeëindiging spijt is bij de ondernemer en er niet altijd de juiste begeleiding is geweest (Hogenkamp, 2018a).

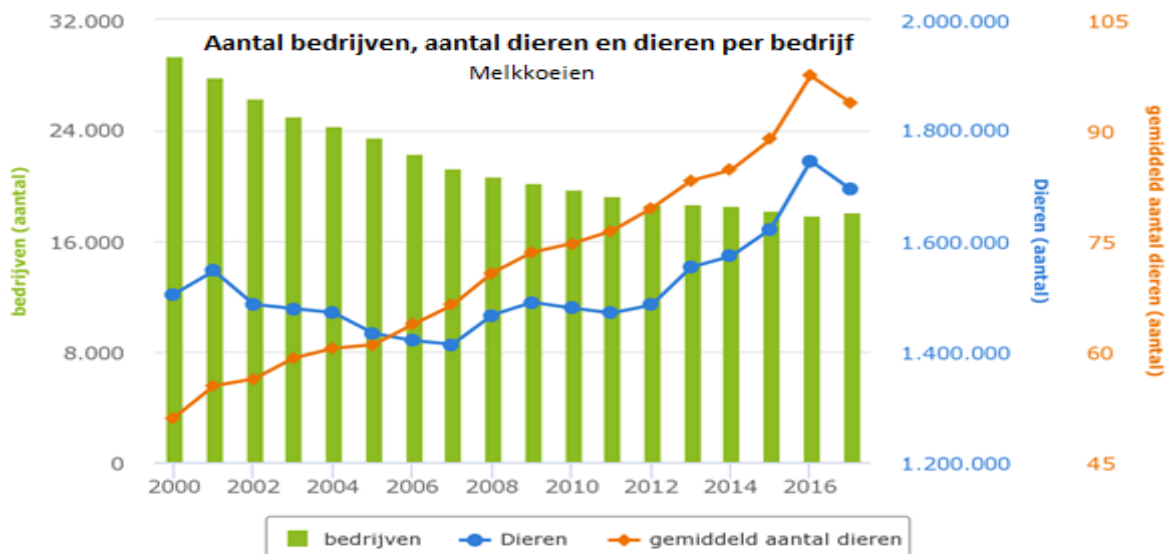
Dit zorgt ervoor dat er bij adviseurs de vraag ligt wat ze bij bedrijfsbeëindiging precies moeten doen en waar op gelet moet worden. Welke adviespunten zijn van belang bij een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouderij?

1.2 Aanleiding

De reden voor de student om een onderzoek te doen over bedrijfsbeëindigingen van melkveehouders komt voort uit zijn eigen ervaring. De ouders van de student hebben in 2017 het melkveebedrijf verkocht. Hierdoor heeft de student interesse in dit onderwerp gekregen. Bij dit proces zijn er geen problemen geweest, maar na het lezen van artikelen over bedrijfsbeëindiging, van onder andere Hogenkamp (2018a), kwam de student erachter dat het niet altijd goed gaat bij bedrijfsbeëindigingen.

De agrarische sector is veel in het nieuws door het stoppen van agrariërs, voornamelijk melkveehouders, zie ook paragraaf 1.1. In de melkveehouderij is het melkquotum verdwenen en na een aantal jaar is daar de fosfaatwetgeving voor in de plaats gekomen. De fosfaatproblematiek is één van de redenen dat de veehouderij veel in het nieuws is geweest. In 2015 en 2016 zat Nederland boven het fosfaatplafond en hierdoor moesten er onder andere minder koeien gehouden worden (CBS, 2016). In de jaren 2012 tot 2015 zijn er veel koeien bijgekomen in Nederland (Agrimatie, 2019). Doordat er nu minder dieren gehouden mogen worden zijn er bedrijven die in de problemen komen. Dit kan ertoe leiden dat de melkveehouders moeten stoppen (Stokkermans, 2018). Bedrijven hebben namelijk een begroting gemaakt op het aantal melkkoeien dat in de stal past en de hoeveelheid melkopbrengsten die daarbij horen. Als niet alle ruimte in de stal wordt benut heeft het bedrijf minder opbrengsten, maar de financiering is wel gebaseerd op de begrote hoeveelheid opbrengsten (Boerderij, 2018). Hierdoor zijn de lasten van de financiering te groot voor de agrariërs. De melkveehouders moeten de investering met minder koeien terugverdienen, wat niet altijd mogelijk is (Van den Biggelaar, 2018). Mocht een melkveehouder toch meer koeien willen gaan houden in de stal, dan zijn de kosten voor fosfaatrechten zo hoog dat melkveehouders die ook niet kunnen aanschaffen (Van Velzen, 2018). Daarnaast is de stoppersregeling ontstaan, welke tot veel bedrijfsbeëindigingen heeft geleid. Veel boeren moesten inkrimpen, terwijl er net veel boeren gegroeid waren omdat het melkquotum verdwenen was. Boeren konden meedoen aan de stoppersregeling waarbij de boeren een bepaald bedrag kregen voor hun koeien, maar moesten deze wel weg doen op basis van een dood-, slacht- of exportverklaring. Deze verklaring was nodig omdat aangetoond moest kunnen worden dat de koeien uit de Nederlandse markt waren verdwenen. Deze maatregel was nodig omdat de GVE's uit de markt moesten (LTO Noord, 2017). Dit was ingesteld zodat de fosfaatproductie weer onder het plafond kwam dat door de Europese Unie was vastgesteld (LTO Noord, 2017).

De bedrijfsbeëindigingen van agrarische bedrijven is actueel en dit is zeker het geval in de melkveehouderij vanwege de recente ontwikkelingen (Beukema, 2018). Zoals eerder genoemd zijn er gevallen te noemen waar het niet volgens verwachting is verlopen. Dit kan verschillende oorzaken hebben, maar er zijn verhalen dat er te haastig is beslist of dat niet duidelijk was wat het stoppen met het bedrijf zou inhouden (Hogenkamp, 2018a; Hogenkamp, 2018b). Een adviseur heeft een aandeel in een bedrijfsbeëindiging van een agrarisch bedrijf. Als een bedrijfsbeëindiging niet volgens verwachting verloopt en er problemen ontstaan of de ondernemer heeft er spijt van, dan had dit met betere begeleiding misschien voorkomen kunnen worden (Hogenkamp, 2018a). Vallei Agri Accountants & Adviseurs geeft in gesprek met de student ook aan dat bij hen het niet altijd duidelijk is op welke punten gelet moet worden bij een advies over bedrijfsbeëindiging.

Figuur 1.1 Aantal bedrijven, aantal dieren en dieren per bedrijf (Agrimatie, 2018)

1.3 Relevantie

Vaak gaan bedrijfsbeëindigingen goed, maar nog lang niet altijd. Soms wordt een keuze overhaast gemaakt, is er niet goed over nagedacht en neemt een melkveehouder te veel aan van wat anderen zeggen (Hogenkamp, 2018a). Stichting Zorg om Boer en Tuinder geeft aan dat wanneer er verkeerde keuzes worden gemaakt, dit direct grote gevolgen heeft (Gies et al, 2014). Een voorbeeld hiervan kan zijn dat gestopte agrariërs in de schulden komen doordat ze in de toekomst nog belasting moeten betalen. Dit wordt niet altijd duidelijk verteld aan de ondernemer, waardoor de ondernemer voor deze verrassing komt te staan. Stichting Zorg om Boer en Tuinder geeft aan dat het van belang is dat de adviseur van de boeren specifieke kennis moet hebben van de sector (Gies et al., 2014). Het is dus van belang dat een adviseur weet welke adviespunten belangrijk zijn om mee te nemen in zijn advies en de begeleiding bij beëindiging van een bedrijf.

1.4 Analyse

In dit hoofdstuk zal een analyse worden gemaakt over bedrijfsbeëindiging van melkveehouders door de jaren heen en de redenen van bedrijfsbeëindigingen bij melkveehouders. Verder wordt beschreven wat een bedrijfsbeëindiging lastig maakt.

1.4.1 Stoppende agrariërs door de jaren heen

Elk jaar stoppen veel agrarische ondernemers met hun bedrijf. Stoppen is dus niet alleen van deze tijd, ook al lijkt dat soms wel het geval vanwege de nieuwsberichten. Wel is er een verandering waar te nemen in het stoppen van agrariërs. Afgelopen decennia ging het vaak nog om kleinere boerderijen die beëindigd werden, maar door de schaalvergroting sinds de jaren zeventig komen er ook steeds grotere bedrijven vrij die gestopt zijn (Gies et al., 2016). Er is dus zeker wel een verandering ten opzichte van enkele jaren terug. De laatste 20 jaar is duidelijk te zien dat het aantal bedrijven bijna is gehalveerd, terwijl het aantal dieren is toegenomen per bedrijf. Als er gekeken wordt naar het aantal hectare cultuurgrond, dan is dit niet zoveel afgenomen als het aantal bedrijven (Statline, 2018). Uit bovenstaande informatie kan geconstateerd worden dat stoppende bedrijven steeds groter zullen zijn dan de stoppende bedrijven in voorgaande jaren.

Gemiddeld werden er zeven agrarische bedrijven per dag beëindigd in 2005 (Geerling-Eiff & Van der Meulen, 2008). De bedrijfsomvang van de stoppers toen was kleiner dan een gemiddeld landbouwbedrijf. In 2018 is het aantal stoppers per dag niet veel veranderd ten opzichte van 2005, volgens van der Eijk (2018) stoppen gemiddeld 6 á 7 bedrijven per dag in 2018 (Van der Eijk, 2018). In een interview van Kockelmann (2018) bevestigt LTO voorzitter Marc Calon dit. Volgens de statistieken van het CBS lijkt dit niet het geval, daar lijkt de mutatie tussen 2017 en 2018 kleiner, maar hier gaat het om het totaal aantal bedrijven, hier is het dus aannemelijk dat er ook nieuwe bedrijven bij zijn gekomen. In 2005 was 40% van de stoppende ondernemers onder de 55 jaar en 60% van de stoppende ondernemers boven de 55 jaar (Geerling-Eiff & Van der Meulen, 2008). In 2018 is dit nog steeds een grote reden van het stoppen van agrarische bedrijven (Esselink, 2018). In figuur 1.1 is duidelijk te zien dat het aantal dieren allereerst flink is gestegen tussen 2015 en 2016 en vanaf 2016 is een flinke daling te zien. Deze daling is niet zo groot als de stijging het jaar ervoor, maar laat wel zien dat er flink ingekrompen is in de sector (Agrimatie, 2018). Deze krimp komt gedeeltelijk door de krimp van bedrijven, maar de stoppersregeling heeft er ook voor gezorgd dat er veel melkkoeien verdwenen uit de Nederlandse melkveehouderij. Deze inkrimping is vooral veroorzaakt door de fosfaatwetgeving. Door deze maatregel moest de veestapel weer op het niveau van 2 juli 2015 komen om de derogatie te behouden (Van der Peet et al., 2018).

1.4.2 Waarom stoppen agrariërs?

Het is duidelijk dat er melkveehouders zijn die stoppen, en dat het aantal melkveehouders al lange tijd afneemt ook. Er zijn verschillende redenen waarom agrariërs in andere agrarische sectoren stoppen. Geerling-Eiff en Van der Meulen (2008) geven aan dat agrariërs voornamelijk om drie redenen stoppen. De eerste reden is financieel. Door financiële tegenvallers, verkeerde investeringen, slechte prijzen en/of ziektes kan een agrariër besluiten om te stoppen. Daarnaast kan financieel ook vanuit een ander oogpunt bekeken worden. Tegenwoordig zijn bedrijven veel waard en de prijzen voor bedrijven goed. De bedrijven leveren veel geld op bij verkoop, wat een reden kan zijn voor een agrariër om te stoppen.

De tweede reden die genoemd wordt is een veranderend omgevingsperspectief. Veel veranderingen in het gebied waar de boerderij gelegen is, kunnen ervoor zorgen dat een agrariër met het bedrijf stopt. Er kan gedacht worden aan verandering van het bestemmingsplan of het feit dat de locatie de ondernemer beperkt in het realiseren van zijn strategie.

Als laatste zijn persoonlijke redenen van invloed op het stoppen van agrariërs. Deze redenen kunnen negatief zijn, maar ook juist positief. Het kan zijn dat een ondernemer beseft dat het runnen van een boerderij iets is wat hij niet altijd wil blijven doen. De ondernemer wil mogelijk een andere invulling geven aan zijn of haar leven of een andere baan gaan zoeken en stopt met de boerderij. Het simpele verlangen om een keer iets anders te doen wordt eigenlijk nooit genoemd (Schnabel, 2001). Volgens Schnabel (2001) is dit niet wat de boerenstand wil uitstralen. Naast deze persoonlijke reden kan het ook zijn dat een agrariër moet stoppen door redenen die hem daar bijna toe dwingen. Denk aan ziekte, scheiding, overlijden of arbeidsongeschikt raken (Geerling-Eiff & van der Meulen, 2008).

Naast het onderzoek van Geerling-Eiff en Van der Meulen (2008) blijkt uit andere onderzoeken dat ook bedrijfsopvolging een veel gehoord thema is. Daalhuizen (2004) concludeert dat stoppende agrariërs doorgaans ouder zijn dan doorwerkende bedrijfshoofden, vaker geen opvolger hebben en meestal kleiner in omvang zijn dan continuerende bedrijven. Hij is daarin niet alleen, want ook andere studies (Berkhout, Silvis & Terluin, 2013; Geerling-Eiff & van der Meulen, 2008; Stokkers, Van der Meer, Schoorlemmer & Hendriks-Goossens, 2010) bevestigen dat de leeftijd, opvolgsituatie en bedrijfsomvang belangrijk zijn om stoppende agrariërs te identificeren.

1.4.3 Waarom stoppen melkveehouders?

Voor agrariërs in het algemeen is het duidelijk wat drijfveren zijn om te stoppen, maar voor melkveehouders specifiek is het hierboven niet besproken. Melkveehouders hebben andere specifieke redenen van stoppen dan agrariërs over het algemeen. De redenen waarom agrariërs stoppen zijn beschreven om te laten zien dat niet alle agrariërs als één zelfde groep gezien kunnen worden. Veel komt wel overeen, maar bij melkveehouders zijn redenen iets specifiekere. Wetenschappelijke artikelen hierover zijn niet bekend, wel zijn er interviews in vakbladen waarin duidelijk wordt wat redenen zijn om te stoppen, specifiek voor melkveehouders.

Volgens Marijn Dekkers, sectorspecialist melkveehouderij van de Rabobank, zijn er drie factoren die meespelen bij bedrijfsbeëindiging van melkveehouders (Esselink, 2018).

Deze drie scenario's zijn:

- Vergrijzing
- Regeldruk
- Financiële druk

Scenario vergrijzing

Allereerst is vergrijzing één van de factoren die een rol speelt bij de bedrijfsbeëindiging van een melkveehouderij. Niet op alle bedrijven staat een opvolger klaar. Volgens Dekkers is dit van alle tijden (Esselink, 2018). Gerard Willems, bedrijfsadviseur bij ZLTO, zegt dat het bij de stoppersregeling voor een groot deel om oudere boeren ging, die met de reden om met pensioen te gaan, meededen aan de stoppersregeling (Smit, 2017). Dit wordt bevestigd door Jaap Gielen van Countus Accountants en Adviseurs (Smit, 2017). Het komt ook overeen met bedrijfsbeëindiging in de agrarische sector over het algemeen.

Scenario regeldruk

Als tweede noemt Dekkers de regeldruk. Dekkers zegt dat vooral aangescherpte regels, de invoering van fosfaatrechten en de stoppersregeling hier een groot aandeel in hebben. ABN Amro ziet een tijdelijke versnelling van het aantal stoppers in de veehouderij. Volgens Erie Vriese, Agrarisch Specialist Vermogensplanning, is het lastig om aantallen te noemen, maar hij ziet wel een duidelijke stijging van het aantal kleinere melkveehouders die stoppen (Esselink, 2018). Deze melkveehouders zeggen soms dat ze de trein van het melkquotum voorbij hebben laten gaan en willen dat niet nog een keer laten

gebeuren met de fosfaatrechten (Esselink, 2018). Het is echter niet zo dat alleen kleine bedrijven stoppen, ook grotere melkveehouders stoppen, volgens Jan Breembroek, directeur Agro van Flynth. Sommige boeren hebben volgens Breembroek het gevoel dat het moeilijk ondernemen is met de beperkingen die erbij gekomen zijn (Esselink, 2018). Hierbij gaat het bijvoorbeeld om fosfaatrechten die een beperking opleggen (Esselink, 2018). Er zijn ook melkveehouders die overwegen om te stoppen omdat veel van hen volgens landbouwminister Carola Schouten niet in aanmerking komen voor de knelgevallenregeling (Beukema, 2018). Wat nog een extra motivatie voor sommige melkveehouders is, is dat de prijzen van grond hoog zijn en de fosfaatrechten geld kunnen opleveren bij verkoop (Beukema, 2018).

Scenario financiële druk

Als laatste reden noemt Dekkers prijsschommelingen. Volgens Dekkers stoppen bedrijven vaker na een periode van lage prijzen die ze voor hun producten krijgen (Esselink, 2018). Breembroek geeft dit ook aan, volgens Breembroek gaat dit vaak in combinatie met de regelgeving. Dit maakt het vaak, ook voor grote bedrijven, lastig om door te blijven boeren (Esselink, 2018).

Naast deze redenen blijkt uit onderzoek dat ongeveer 85 procent van de agrariërs die het bedrijf beëindigd heeft, hier zelf bewust voor gekozen heeft. De andere 15 procent heeft moeite om een bedrijfsbeëindiging te accepteren. Vaak hebben agrarische ondernemers zelf geen invloed meer op het stoppen en neemt bijvoorbeeld een bank deze beslissing (Gies et al., 2014).

1.4.4 Waarom is stoppen moeilijk?

Melkveebedrijven zijn vaak familiebedrijven die generatie op generatie overgedragen worden en waar vaak het hele gezin meewerkt in het bedrijf (Berkhout, Silvis en Terluin, 2014). Volgens Veefkind (2017), agrarische coach en mediator bij AgroCoach, is stoppen een van de moeilijkste besluiten uit het leven van een boer. Het is afscheid nemen van een levenswijze, en dat is volgens Veefkind (2017) ook te wijten aan het feit dat het een familiebedrijf is. Afscheid nemen van een boerenbedrijf gaat vaak gepaard met rouw. Het is lastig voor boeren om hier met anderen over te praten (Veefkind, 2017). Naast het verlies van het bedrijf, is het stoppen ook het verlies van een groot gedeelte van het netwerk wat de boer heeft. Bepaalde partijen en personen die normaal gesproken geregeld langskwamen op het bedrijf, zullen ze na het beëindigen van het bedrijf niet vaak weer zien (Hogenkamp, 2018a). Hierbij kan gedacht worden aan de veehandelaar, dierenarts, voerleverancier, adviseur en andere boeren (Hogenkamp, 2018a). Daarnaast komt het ook voor dat de boer het stoppen ziet als falen voor zijn ouders of familie, waarvan de boer het bedrijf heeft overgenomen (Hogenkamp, 2018b). Vaak brengt stoppen veel emotie met zich mee, waar vaak te weinig naar wordt omgekeken door de betrokken partijen (Hogenkamp, 2018a).

1.5 Vraagstuk

De vraag van het onderzoek luidt: *‘Wat zijn belangrijke adviespunten voor adviseurs bij een bedrijfsbeëindiging van melkveehouders bij verschillende scenario’s?’* Vallei Agri Accountants & Adviseurs ervaart dat er meer agrarische ondernemers stoppen met hun bedrijf, maar dat niet altijd bekend is waarmee precies rekening gehouden moet worden en wat de behoefte is van de klant. Er gaan nog wel eens zaken niet zoals deze zouden moeten gaan. Vallei Agri Accountants & Adviseurs is niet de enige die hiermee te maken heeft. Er zijn verhalen over overhaaste beslissingen, waar de boer later spijt van heeft gekregen van het besluit om te stoppen. (Hogenkamp, 2018a). De stoppersregeling heeft hier ook een grote rol in gespeeld. De adviseur heeft vaak een grote rol in het begeleiden van een bedrijfsbeëindiging en ook in het voorafgaande proces (Hogenkamp, 2018a). Zoals eerder genoemd geeft Stichting Zorg om Boer en Tuinder aan dat wanneer er verkeerde keuzes worden gemaakt, dit direct grote gevolgen heeft. Gestopte agrariërs moeten zich bijvoorbeeld in de schulden steken omdat ze in de toekomst nog belasting moeten betalen (Gies et al., 2014). De kern van dit onderzoek is om een duidelijk beeld te krijgen van de adviesbehoefte van de melkveehouders bij bedrijfsbeëindiging en wat belangrijke punten zijn bij een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder.

1.5.1 Afbakening

Het onderzoek zal zich focussen op de melkveehouders die gestopt zijn met hun bedrijf. Het zal gericht zijn op de aspecten die van belang zijn voor een adviseur bij het beëindigen van een melkveehouderij. Het is van belang om de adviesbehoefte van de melkveehouder duidelijk te krijgen, maar ook wat vanuit de adviseur belangrijke punten zijn. Dit moet er toe leiden dat de adviseur een goed advies kan geven aan de melkveehouders, die ook aansluit bij het advies wat de melkveehouders nodig hebben. Het onderzoek zal zich richten op melkveehouders die gestopt zijn door de regeldruk. Dit is een actueel onderwerp en een reden waarom veel melkveehouders de laatste jaren gestopt zijn.

1.6 Hoofd- en deelvragen en doelstellingen

In dit hoofdstuk staan de hoofdvraag en de deelvragen van het onderzoek beschreven. De doelstelling van het onderzoek wordt hier ook genoemd.

1.6.1 Hoofdvraag

De hoofdvraag van het onderzoek luidt als volgt:

“Wat zijn belangrijke adviespunten voor adviseurs bij bedrijfsbeëindiging van melkveehouders bij regeldruk?”

1.6.2 Deelvragen

De deelvragen luiden als volgt:

- Wat is de huidige rol van een adviseur bij een bedrijfsbeëindiging?
- Wat is het belang van een netwerk voor de ondernemer tijdens een bedrijfsbeëindiging?
- Hoe wordt het advies ervaren bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?
- Waar moet het advies verbeterd worden bij bedrijfsbeëindigingen van een melkveehouder bij regeldruk?

1.6.3 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om een goed beeld te krijgen van de belangrijke adviespunten voor een adviseur tijdens een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk. Door middel van het goed beantwoorden van de hoofd- en deelvragen via interviews moet dit duidelijk worden. De uitkomst moet ertoe leiden dat de adviseur een goed advies kan geven bij een bedrijfsbeëindiging zodat de melkveehouder goed door het proces van een bedrijfsbeëindiging kan worden geholpen. Hierin wordt meegenomen hoe het advies wordt ervaren door de melkveehouder en hoe het advies verbeterd kan worden. Daarnaast zullen er ook interviews gehouden worden met het netwerk van de melkveehouders, zodat er inzicht komt in wat hun invloed is bij een bedrijfsbeëindiging.

2. Aanpak

In dit hoofdstuk worden de materialen en methoden die voor het onderzoek gebruikt worden beschreven. De betrouwbaarheid en de validiteit zullen ook aan bod komen in dit hoofdstuk.

2.1 Materiaal

Om een goed en helder beeld te krijgen voor het beantwoorden van de deelvragen en de hoofdvraag zijn er interviews gehouden met drie verschillende partijen. Allereerst met diegene die het dichtste bij een bedrijfsbeëindiging staan, namelijk de melkveehouders die gestopt zijn. Als tweede met de groep met kennis, dit zijn de adviseurs. Als laatste met het netwerk van melkveehouders, personen die veel bij de melkveehouders komen en contact hebben met de melkveehouder. Hierbij kan gedacht worden aan een voerleverancier, dierenarts of loonwerker. Hieronder staan deze groepen nogmaals overzichtelijk genoemd.

Deze verschillende partijen zijn:

- Melkveehouders die gestopt zijn vanwege regeldruk
- Adviseurs die deskundig zijn met het onderwerp
- Netwerk (Bijvoorbeeld: Voerleverancier, dierenarts, loonwerker)

Voor elk van deze groepen is een aparte interviewstructuur gemaakt omdat elke groep een andere kijk heeft op het onderzoek. De vraag is van verschillende kanten belicht om zo tot een zo compleet mogelijk antwoord te komen. Er is gezocht naar adviseurs en personen binnen het netwerk van boeren die te maken hebben gehad met bedrijfsbeëindiging van melkveehouders. Het was niet noodzakelijk in dit onderzoek dat de adviseurs en het netwerk de melkveehouders kennen die aan het onderzoek deelnemen.

2.2 Methode

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek. De reden hiervoor is dat het onderzoek een open vraagstuk heeft (Baarda, 2014). Daarnaast is kwalitatief onderzoek gebruikt om het onderwerp beter te beschrijven en het beter te kunnen verklaren. Bij dit onderwerp zijn diepte-interviews gehouden, omdat er behoefte was om een duidelijk beeld te krijgen van hoe de respondent het probleem ervaart (Boeije, 2008). Het is een onderzoek waarin niet alle vragen die gesteld worden vast stonden, zodat er ruimte was om door te vragen. De antwoorden uit het onderzoek zijn beschrijvend weergegeven in dit onderzoek. Om de vragen van dit onderzoek te beantwoorden is gebruik gemaakt van de gegevens die zijn verzameld uit de interviews met de verschillende partijen. In totaal zijn er dertien interviews gehouden, waarvan zes met melkveehouders, vier met adviseurs en drie met mensen in het netwerk. Bij kwalitatief onderzoek gaat het er vaak om dat er interviews worden gehouden totdat het punt van 'saturation' is bereikt. Dit bereik je wanneer nieuwe interviews weinig tot geen nieuwe informatie zullen opleveren (Latham, 2019). Het aantal interviews kan tijdens het onderzoek nog afwijken als blijkt dat het punt van 'saturation' nog niet bereikt is (Latham, 2019).

Bij de beantwoording van de deelvragen is gebruikt gemaakt van de antwoorden van meerdere partijen. Op deze manier kon elke deelvraag van verschillende kanten belicht worden. Er zijn zes interviews gehouden met melkveehouders. Deze partij weet het beste wat de problemen zijn die spelen bij een bedrijfsbeëindiging. Door interviews te houden met zes melkveehouders die zijn gestopt, is een duidelijk beeld gevormd van problemen die ervaren worden door de melkveehouders. Er zijn vier interviews gehouden met adviseurs. De adviseurs hebben meerdere ervaringen met bedrijfsbeëindigingen van melkveehouders en waren in staat een goed beeld geven over hoe dit gaat.

Daarnaast was het van belang om vanuit de kant van de adviseurs het probleem te belichten en hoe deze partij daarover denkt. Door vier interviews te houden met adviseurs is er een duidelijk beeld ontstaan over hoe het advies ervaren wordt en wat problemen zijn die ervaren worden bij de bedrijfsbeëindiging. Hierdoor was het mogelijk om van twee kanten de bedrijfsbeëindiging te belichten. De kant van de melkveehouders en de kant van de adviseurs.

Als laatste zijn er drie interviews gehouden met het netwerk van melkveehouders. Deze interviews waren van belang om te weten te komen wat de invloed van het netwerk is tijdens een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder. Doordat dit niet het belangrijkste is in het onderzoek, maar wel degelijk van belang kan zijn, zijn er drie interviews gehouden met deze partij. Met drie interviews is een goed beeld geschetst van de werkelijkheid.

2.3 Betrouwbaarheid en validiteit

Voor de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek is voor elke partij een interviewstructuur gemaakt, zodat elk interview dezelfde strekking had en dezelfde onderwerpen aan bod kwamen. Daarnaast zijn de interviews bij de melkveehouders allemaal in de thuissituatie afgenomen. Bij de adviseurs en het netwerk zijn de interviews in gelijke omstandigheden afgenomen, zodat omgevingsfactoren weinig tot geen invloed hadden. Doordat er meerdere partijen zijn geïnterviewd over hetzelfde onderwerp, waar iedereen mee te maken heeft gehad, is er een zo eerlijk mogelijk beeld ontstaan voor een conclusie.

3. Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van het onderzoek gepresenteerd worden die voortkomen uit de interviews die zijn gehouden met de verschillende partijen. Alle informatie die van belang is voor de deelvragen zal in dit hoofdstuk getoond worden.

Tussen 12 juni 2019 en 20 juni 2019 zijn alle interviews afgenomen bij de dertien personen, verdeeld in 3 verschillende partijen. Deze drie partijen zijn de gestopte melkveehouders door regeldruk, adviseurs en het netwerk van een melkveehouder. Er zijn interviews gehouden met zes gestopte melkveehouders, vier adviseurs en drie personen binnen het netwerk van een melkveehouder. Doordat de namen van deze personen niet van belang zijn is in de verwerking van het interview ervoor gekozen om de namen te vervangen door de partij waarbinnen deze persoon valt met daarachter een nummer. De eerste melkveehouder wordt melkveehouder 1, de tweede melkveehouder wordt melkveehouder 2 en zo geldt dat voor elke partij. Alle interviews zijn met toestemming van deelnemende personen opgenomen voor het uitwerken van de interviews.

De interviews zijn allemaal in gelijke omstandigheden afgenomen. De melkveehouders zijn allemaal thuis geïnterviewd en de adviseurs en het netwerk zijn geïnterviewd op het bedrijf waar ze werkzaam zijn. Allereerst werd begonnen met een laagdrempelig gesprek om elkaar te leren kennen. Daarna werd begonnen met het interview, waarin de eerste vragen laagdrempelig waren om de geïnterviewde op zijn gemak te stellen. Vervolgens ging het gesprek, aan de hand van de vragen, meer naar de kern van het onderzoek en kwamen de vragen die van belang zijn voor het onderzoek. Bij elk interview werden dezelfde vragen per partij gebruikt en was er ruimte om door te vragen als dat gewenst was. Hierdoor zijn niet bij elk interview alle vragen gelijk, omdat het bij sommige personen nodig was om meer door te vragen voor een volledig antwoord. Aan het eind van het interview liet de onderzoeker ruimte om nog over alles na te praten.

Na het afnemen van de interviews zijn deze verwerkt waarbij de bruikbare informatie is geselecteerd. Per nuttige vraag uit het onderzoek zijn de belangrijkste tekstfragmenten gecodeerd volgens de methode van Dingemanse (2017). Daarna zijn deze resultaten verwerkt in tabellen zodat de antwoorden overzichtelijk weergegeven worden.

Per deelvraag zullen de resultaten worden gepresenteerd. Hieronder staan nogmaals de hoofdvraag en de deelvragen.

De hoofdvraag:

“Wat zijn belangrijke adviespunten voor adviseurs bij bedrijfsbeëindiging van melkveehouders bij regeldruk?”

De deelvragen:

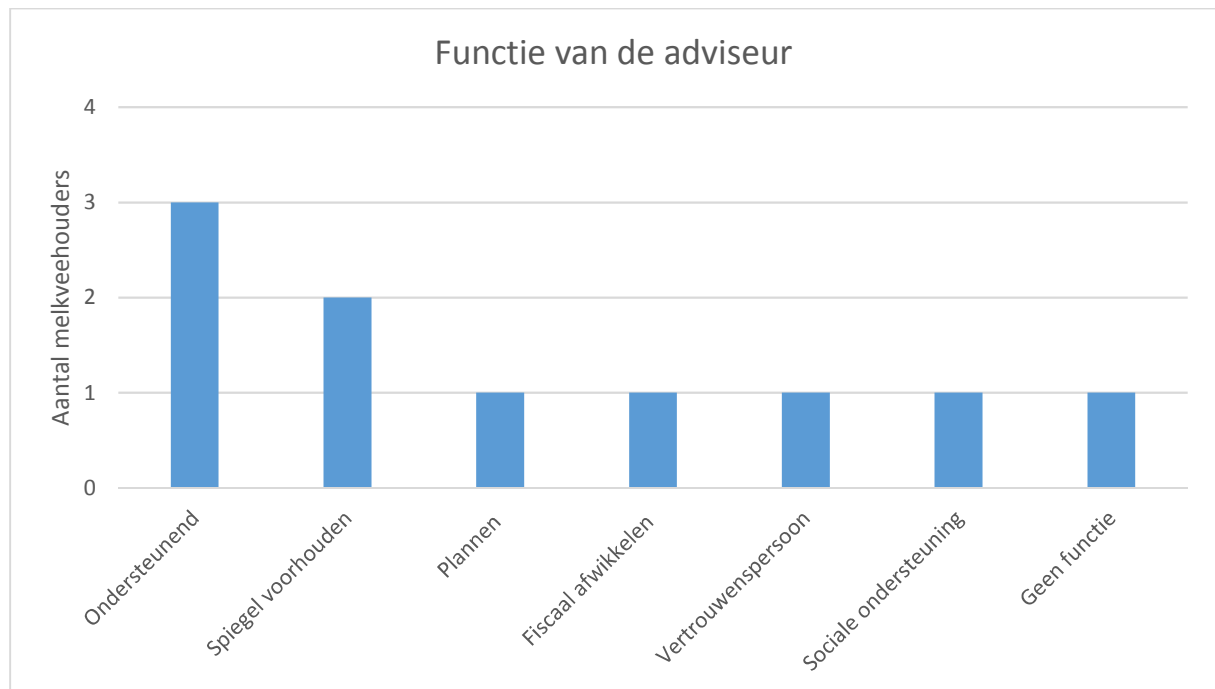
- *Wat is de huidige rol van een adviseur bij een bedrijfsbeëindiging?*
- *Wat is het belang van een netwerk voor de ondernemer tijdens een bedrijfsbeëindiging?*
- *Hoe wordt het advies ervaren bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?*
- *Waar moet het advies verbeterd worden bij bedrijfsbeëindigingen van een melkveehouder bij regeldruk?*

3.1 Deelvraag 1

De eerste deelvraag van het onderzoek is als volgt beschreven:

- *Wat is de huidige rol van een adviseur bij een bedrijfsbeëindiging?*

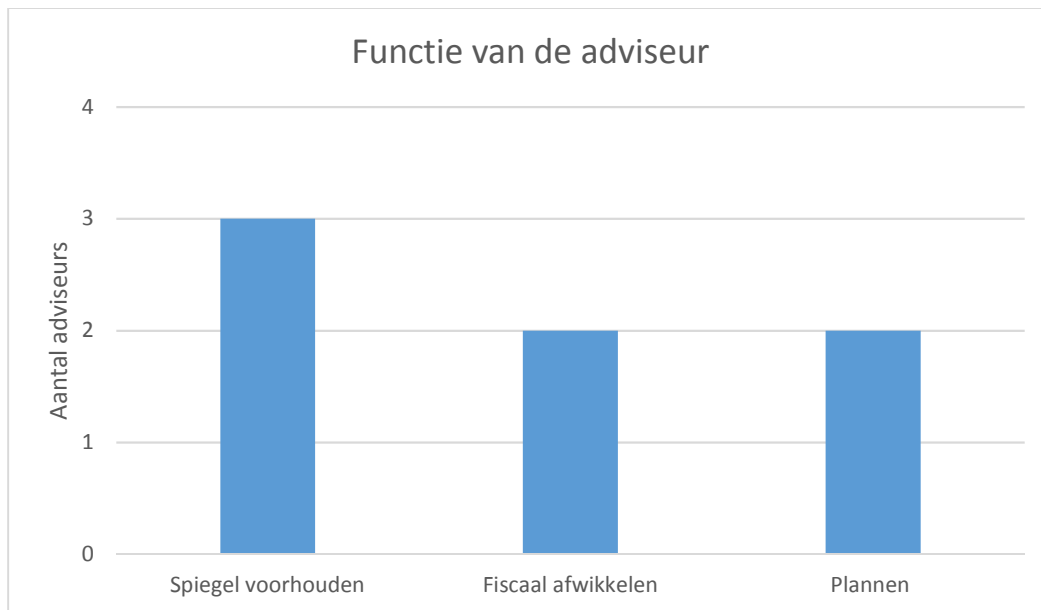
Er is bij deze deelvraag gebruik gemaakt van de interviews met melkveehouders en adviseurs. Van elke partij zijn er deelnemers geïnterviewd en de resultaten zijn hieronder weergegeven. Allereerst zijn in figuur 3.1 de resultaten van de gestopte interviews met gestopte melkveehouders te vinden.

Figuur 3.1 Functie van de adviseur bij bedrijfsbeëindiging volgens gestopte melkveehouders.

In figuur 3.1 is te zien wat de gestopte melkveehouders zagen als de functie van de adviseur tijdens het proces van bedrijfsbeëindiging. In het figuur is te zien dat de gestopte melkveehouders meerdere antwoorden hebben gegeven, omdat een adviseur volgens hen meerder functies had tijdens de bedrijfsbeëindiging. In het figuur is te zien dat de meeste gestopte melkveehouders vonden dat de adviseur een ondersteunende functie had, zoals het aandragen van ideeën, maar dat de keuze bij de melkveehouder blijft.

In figuur 3.2 zijn de resultaten van de interviews met de adviseurs te vinden:

Figuur 3.2 Functie van de adviseur bij bedrijfsbeëindiging volgens de adviseurs.

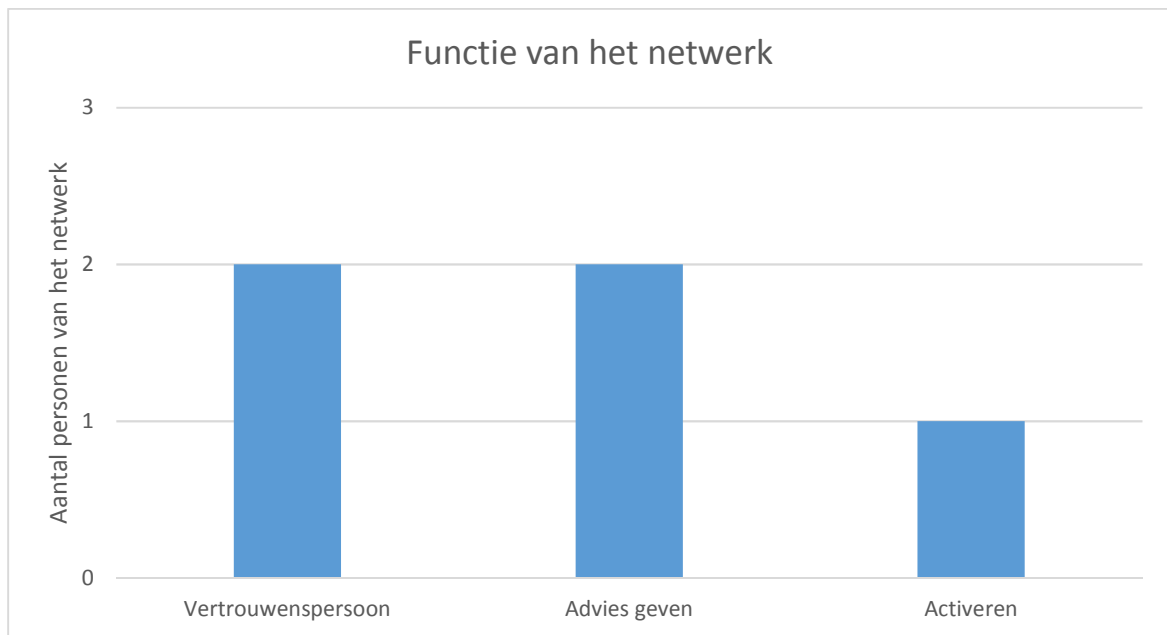
Figuur 3.2 geeft weer wat de adviseurs vinden wat hun huidige functie is tijdens een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder. Wederom is hier te zien dat adviseur aangeven meerdere functies te hebben in een proces. De verschillende functies liggen dicht bij elkaar, maar een spiegel voorhouden aan de melkveehouder over waarom ze keuzes maken is de functie die het meest aangegeven wordt.

3.2 Deelvraag 2

De tweede deelvraag van het onderzoek is als volgt beschreven:

- *Wat is het belang van een netwerk voor de ondernemer tijdens een bedrijfsbeëindiging?*

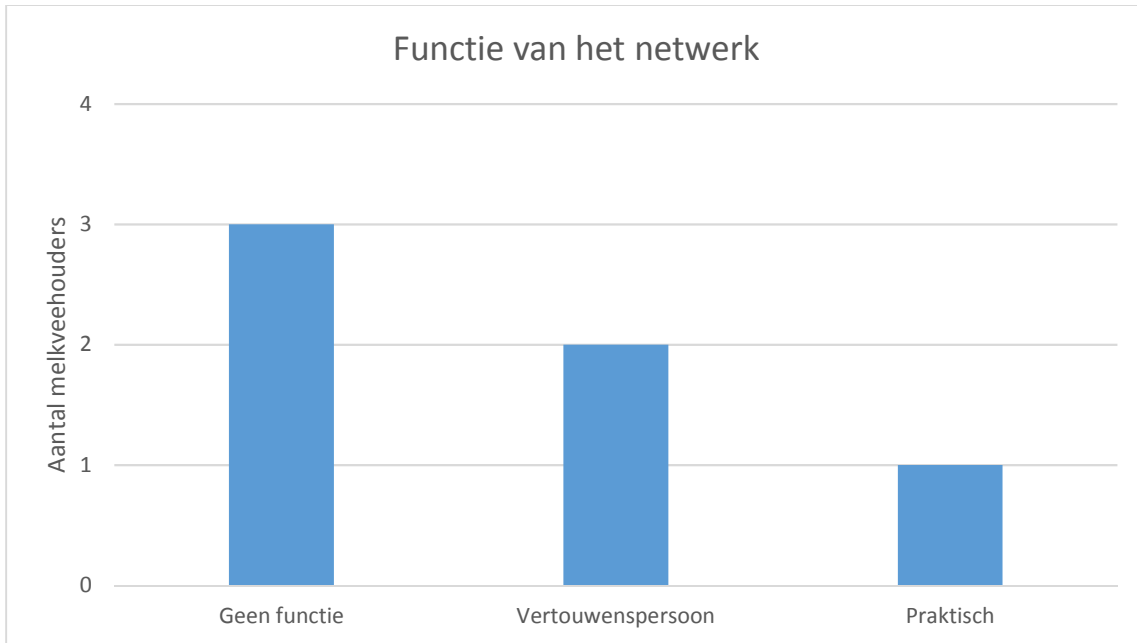
Er is bij deze deelvraag gebruik gemaakt van de interviews met melkveehouders, adviseurs en het netwerk. Van elke partij zijn er deelnemers geïnterviewd en de resultaten zijn hieronder weergegeven. Er zijn interviews afgenomen met een dierenarts, veehandelaar en voeradviseur. De resultaten zijn in figuur 3.3 te vinden.

Figuur 3.3 Functie van het netwerk bij bedrijfsbeëindiging volgens het netwerk.

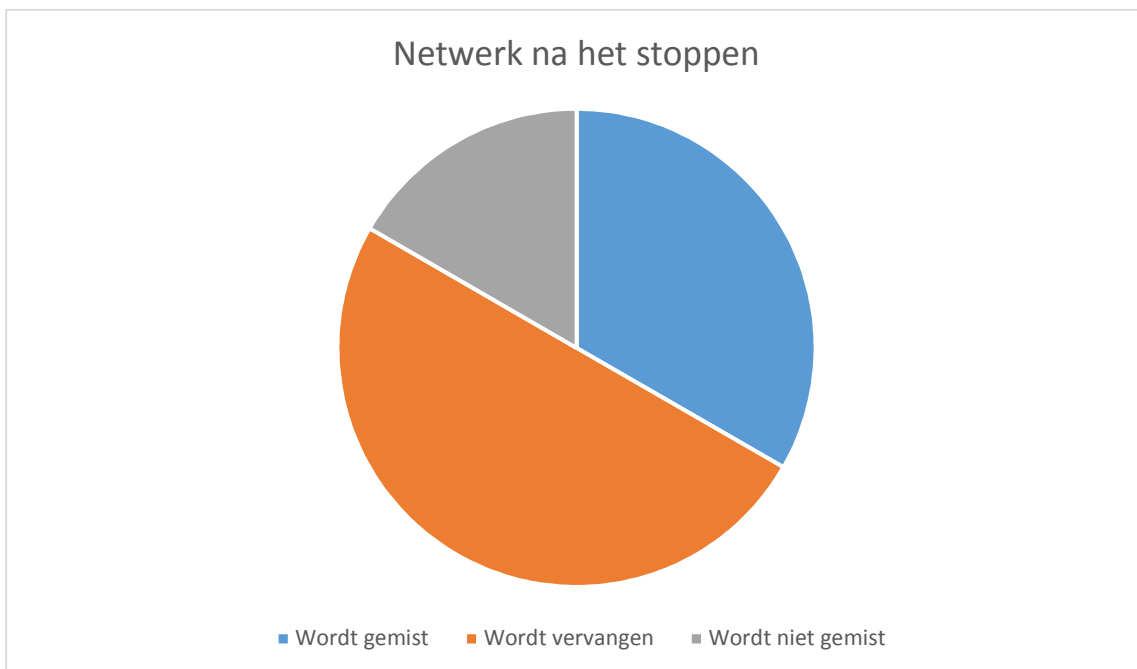
Figuur 3.3 geeft weer wat volgens het netwerk hun functie is tijdens een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder. Er is te zien dat er meer antwoorden zijn gegeven dan dat er personen binnen het netwerk zijn geïnterviewd. Het netwerk geeft aan soms meerdere functies te bekleden binnen het netwerk. Twee van de personen van het netwerk geven aan dat zij een vertrouwenspersoon zijn voor de boer, twee geven daarbij aan dat zij ingezet worden voor advies. Als laatste geeft ook één persoon aan dat zijn functie het activeren was van een ondernemer na het stoppen.

In figuur 3.4 en 3.5 zijn de resultaten van de interviews met gestopte melkveehouders te vinden:

Figuur 3.4 Functie van het netwerk bij bedrijfsbeëindiging volgens de melkveehouders.

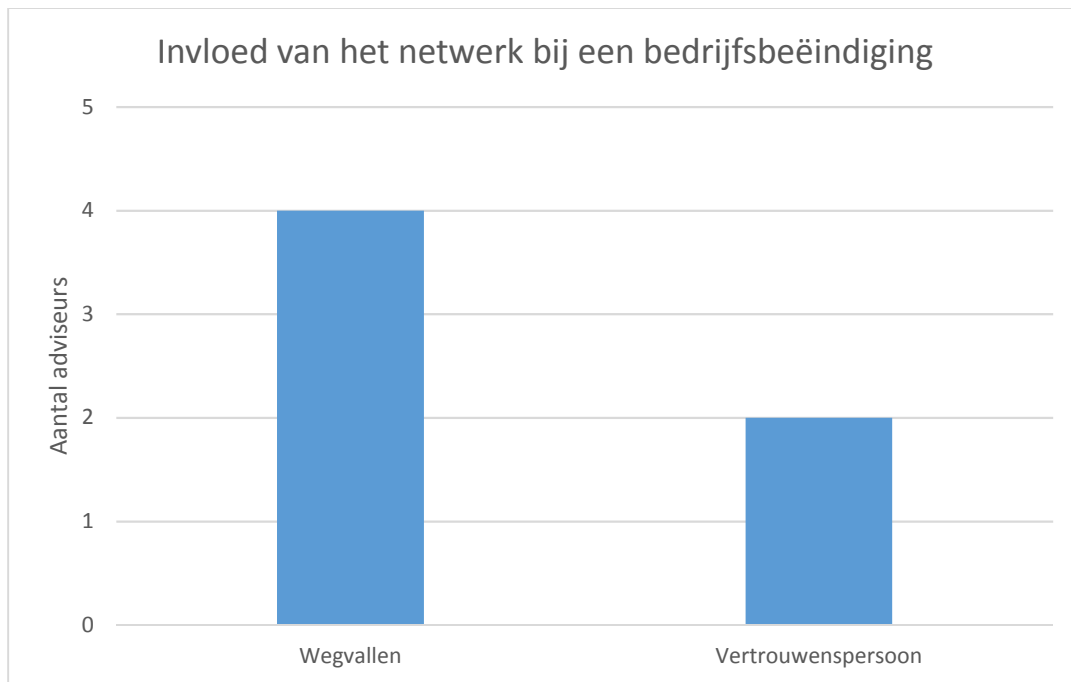
Figuur 3.4 geeft weer wat de functie van het netwerk bij een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder is volgens de melkveehouders. Uit het figuur blijkt dat de helft van de melkveehouders aangeeft dat het netwerk geen functie heeft.

Figuur 3.5 Rol van het netwerk na de bedrijfsbeëindiging volgens melkveehouders.

In figuur 3.5 is te zien wat de impact is van het verliezen van het netwerk na de bedrijfsbeëindiging. Te zien is dat het grootste deel van de geïnterviewde melkveehouders het netwerk niet mist. Een groot deel van de melkveehouders die het netwerk niet mist geeft aan dat het netwerk vervangen wordt door netwerk buiten het bedrijf.

In figuur 3.6 zijn de resultaten van de interviews met de adviseurs te vinden:

Figuur 3.6 Rol van het netwerk bij een bedrijfsbeëindiging van melkveehouder volgens adviseurs.

In figuur 3.6 is te zien wat adviseurs zien als de grootste rol van het netwerk bij een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder. Te zien is dat er meer antwoorden zijn gegeven dan dat er adviseurs zijn geïnterviewd. De reden hiervoor is dat sommige adviseurs vinden dat het netwerk meerdere rollen heeft. Uit het figuur blijkt dat alle adviseurs vinden dat het wegvallen van het netwerk een grote rol speelt bij een bedrijfsbeëindiging. Adviseurs geven in de interviews aan dat dit de drempel van het stoppen kan vergroten.

3.3 Deelvraag 3

De derde deelvraag van het onderzoek is als volgt beschreven:

- *Hoe wordt het advies ervaren bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?*

Er is bij deze deelvraag gebruik gemaakt van de interviews met melkveehouders en adviseurs. Van elke partij zijn er deelnemers geïnterviewd en de resultaten zijn hieronder weergegeven. Allereerst zijn in figuur 3.7 de resultaten van de interviews met de gestopte melkveehouders te vinden.

Figuur 3.7 Hoe zijn de ervaringen met het gegeven advies bij de bedrijfsbeëindiging volgens melkveehouders?

In figuur 3.7 is te zien hoe de ervaringen zijn met het advies tijdens de bedrijfsbeëindiging. In dit figuur zijn de gegevens van de melkveehouders verwerkt en te zien is dat duidelijk de meerderheid heeft aangegeven dat het advies als positief is ervaren.

In figuur 3.8 zijn de resultaten van de interviews met de adviseurs weergegeven:

Figuur 3.8 Hoe zijn de ervaringen van de melkveehouders met het gegeven advies volgens de adviseurs?

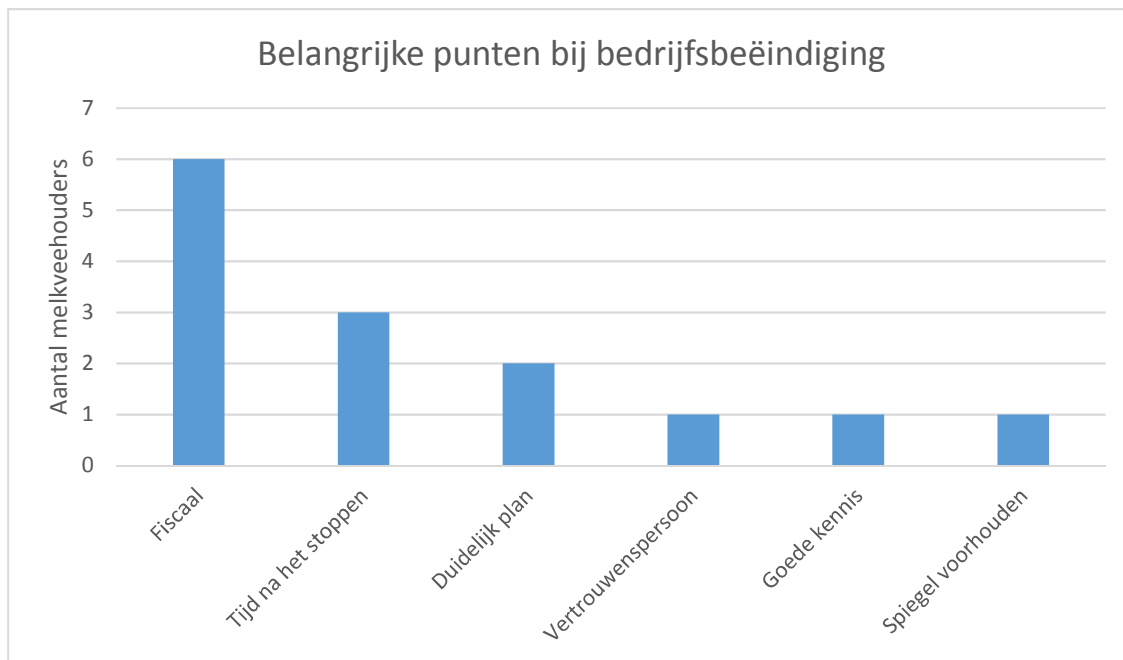
In figuur 3.8 zijn de resultaten te zien hoe melkveehouders volgens de adviseur het advies ervaren. Te zien is dat alle adviseur aangeven dat de melkveehouders positief zijn tegenover het advies wat door de adviseurs gegeven is.

3.4 Deelvraag 4

De vierde deelvraag van het onderzoek is als volgt beschreven:

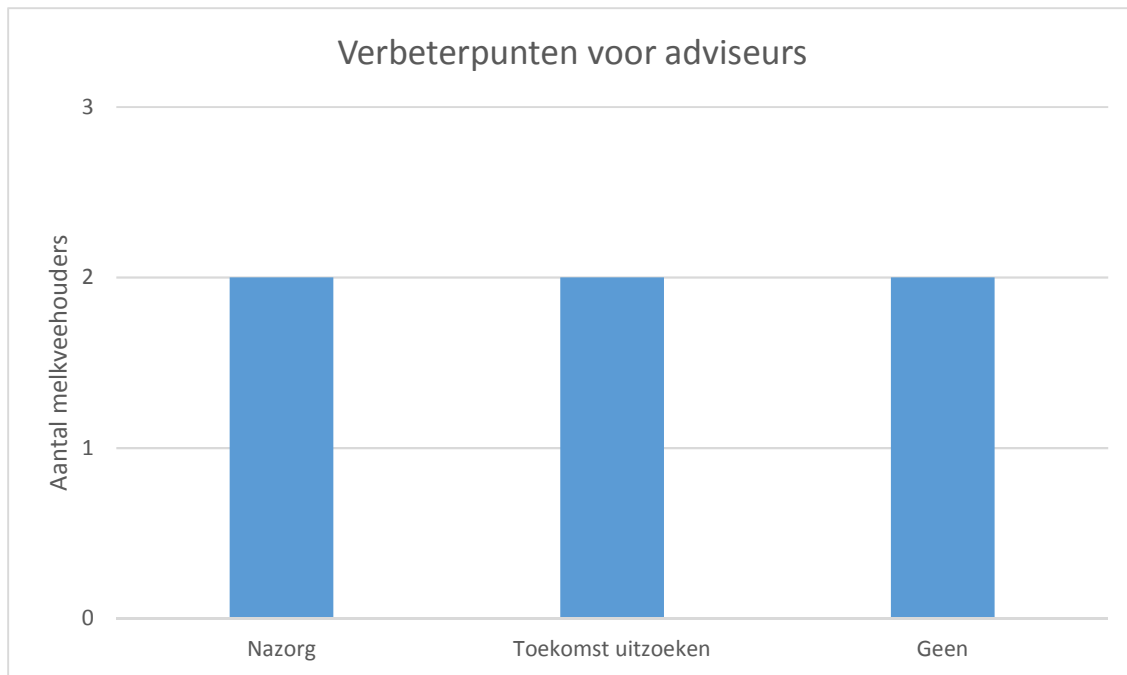
- *Waar moet het advies verbeterd worden bij bedrijfsbeëindigingen van een melkveehouder bij regeldruk?*

Er is bij deze deelvraag gebruik gemaakt van de interviews met melkveehouders en adviseurs. Van elke partij zijn er deelnemers geïnterviewd en de resultaten zijn hieronder weergegeven. Allereerst zijn in figuur 3.9 en 3.10 de resultaten van de interviews met de gestopte melkveehouders te vinden.

Figuur 3.9 Belangrijke punten voor een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk volgens melkveehouders.

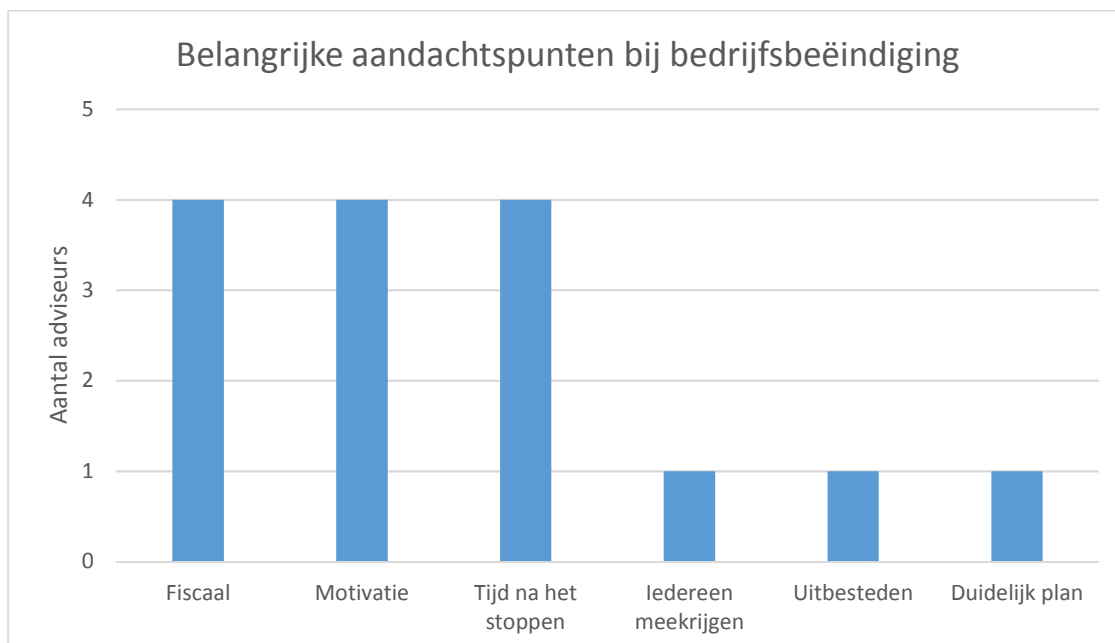
In figuur 3.9 zijn belangrijke punten te vinden voor een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk volgens de melkveehouders. Bij deze vraag is het wederom zo dat melkveehouders meerdere punten aandroegen in de interviews. Te zien is dat in figuur 3.9 het fiscale aspect het meest wordt aangegeven. Elke melkveehouder vindt dit belangrijk.

Figuur 3.10 Verbeterpunten voor adviseur volgens de melkveehouders.

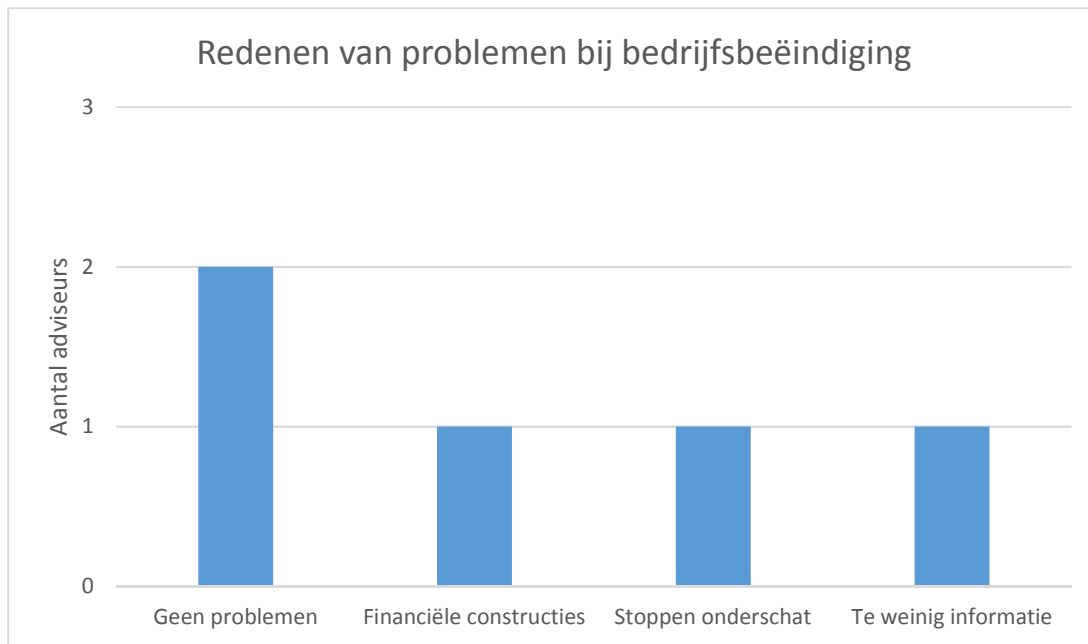
In figuur 3.10 zijn de verbeterpunten voor adviseurs volgens de melkveehouders te zien. In dit figuur is te zien dat er niet echt één punt uitspringt, alle punten zijn gelijk. Punten die aangegeven worden zijn nazorg na het stoppen en toekomst na het stoppen uitzoeken. Er wordt ook aangegeven dat er geen verbeterpunten waren.

In figuur 3.11 en 3.12 zijn de resultaten van de interviews met de adviseurs weergegeven:

Figuur 3.11 Belangrijke punten voor een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk volgens de adviseurs.

In figuur 3.11 zijn de belangrijke punten voor een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk volgens de adviseurs te zien. Hier wordt in het figuur duidelijk dat de adviseur meerdere punten hebben aangedragen. Duidelijk is te zien dat de eerste drie punten door elke adviseur wordt aangegeven en deze punten veel vaker worden genoemd dan de andere punten.

Figuur 3.12 Redenen van problemen bij bedrijfsbeëindigingen volgens de adviseurs.

In figuur 3.12 zijn de redenen te vinden voor problemen bij bedrijfsbeëindigingen die de adviseurs één of meerdere keren hebben meegemaakt. Er zijn adviseurs die verschillende problemen hebben genoemd. Daarom zijn er meer antwoorden in het figuur te vinden dan dat er adviseurs zijn geïnterviewd.

4. Discussie

In dit hoofdstuk zal allereerst de doelstelling van het onderzoek nogmaals beschreven worden. Daarnaast zal er goed gekeken worden naar de gekozen aanpak en de resultaten.

4.1 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om een goed beeld te krijgen van de belangrijke adviespunten voor een adviseur tijdens een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk. Op basis van de resultaten zullen de hoofd- en deelvragen beantwoord worden. De uitkomst moet ertoe leiden dat de adviseur een goed advies kan geven bij een bedrijfsbeëindiging zodat de melkveehouder goed door het proces van een bedrijfsbeëindiging kan worden geholpen. Hierin wordt meegenomen hoe het advies wordt ervaren door de melkveehouder en hoe het advies verbeterd kan worden. Daarnaast zijn er ook interviews gehouden met het netwerk van de melkveehouders, zodat er inzicht komt in wat hun invloed is bij een bedrijfsbeëindiging.

4.2 Evaluatie resultaten

Hieronder zullen de resultaten van het onderzoek per deelvraag besproken worden. Er zal ook per deelvraag gekeken worden naar discussiepunten die naar voren zijn gekomen.

4.2.1 Deelvraag 1: Wat is de huidige rol van een adviseur bij een bedrijfsbeëindiging?

De resultaten over deelvraag 1 zijn weergegeven in hoofdstuk 3.1. Deze resultaten zijn in 2 groepen te verdelen. Aan de ene kant de antwoorden die gegeven zijn door de melkveehouders en aan de andere kant de antwoorden van de adviseurs. Als eerste zullen de antwoorden van de melkveehouders besproken worden

- **Melkveehouders:**

De resultaten die weergegeven zijn in figuur 3.1 gaan over wat de huidige rol is van een adviseur bij een bedrijfsbeëindiging. Melkveehouders hebben hier antwoord op gegeven in het interview wat met hun is afgenomen en hierin is terug te zien dat een adviseur vaak meerdere functies heeft. De meest belangrijke functies die aangegeven worden door de melkveehouders zijn een ondersteunende functie en dat de adviseur een spiegel voor moet houden. Daarnaast worden plannen, fiscaal afwikkelen, vertrouwenspersoon zijn, sociale ondersteunen aangegeven als functies. Het komt ook voor dat een adviseur geen functie heeft in de bedrijfsbeëindiging.

- **Adviseurs:**

De resultaten van de adviseurs over wat de huidige rol is van een adviseur bij een bedrijfsbeëindiging zijn te zien in figuur 3.2. De adviseurs hebben antwoordt gegeven op deze vraag in de interviews. Uit de resultaten blijkt dat een spiegel voorhouden het meest wordt genoemd, maar er zit niet veel verschil met de twee andere functies die aangegeven worden door de adviseur, namelijk fiscaal afwikkelen en plannen.

Een punt van discussie is dat er geen gebruik is gemaakt van het netwerk bij het beantwoorden van deze deelvraag. In het onderzoek bleek dat het netwerk te weinig zicht heeft op dit onderwerp. Vaak blijft het netwerk oppervlakkig in contact met de melkveehouder waardoor ze de informatie missen als het dieper op de bedrijfsbeëindiging in gaat. Een ander discussiepunt is dat tijdens het interview bij het beantwoorden van de vraag over de huidige rol van een adviseur er soms onduidelijkheden bleken te zijn over of het ging over de huidige functie of over wat de functie zou moeten zijn. Hierdoor kan het zijn dat het door sommige melkveehouders anders is geïnterpreteerd en daardoor van invloed heeft kunnen zijn op de antwoorden die gegeven zijn op deze vraag.

4.2.2 Deelvraag 2: Wat is het belang van een netwerk voor de ondernemer tijdens een bedrijfsbeëindiging?

De resultaten van deelvraag 2 zijn weergegeven in hoofdstud 3.2. Deze resultaten zijn in drie groepen te verdelen: het netwerk, de melkveehouders en de adviseurs. Hieronder zullen de resultaten per groep besproken worden.

- **Netwerk:**

De resultaten van het netwerk over wat hun rol is bij een bedrijfsbeëindiging zijn te zien in figuur 3.3. Hierin is te zien dat het netwerk aangeeft meerdere functies tegelijkertijd te hebben. Het netwerk ziet zich vooral als vertrouwenspersoon en als iemand die advies kan geven aan melkveehouders. Als laatste wordt ook nog genoemd dat ze melkveehouders kunnen activeren om iets te gaan doen na het stoppen. Er is te zien dat er niet veel verschil zit tussen de functies die het netwerk zich toedicht. Er springt dus geen functie bovenuit.

- **Melkveehouders:**

In de resultaten van de melkveehouders over het netwerk, die te vinden zijn in figuur 3.4 en 3.5, wordt aangegeven dat de helft van de melkveehouders vindt dat het netwerk geen functie heeft bij de bedrijfsbeëindiging. De functies die verder genoemd worden zijn dat het netwerk een vertrouwenspersoon is of dat het netwerk praktisch ingezet wordt tijdens een bedrijfsbeëindiging voor bijvoorbeeld het verkopen van het vee. Naast dat het netwerk een functie zou kunnen hebben tijdens een bedrijfsbeëindiging geven de melkveehouders ook aan dat het netwerk wegvalt. Twee derde van de melkveehouders geeft echter aan dat dit netwerk niet gemist wordt. De helft geeft zelfs aan dat dit netwerk niet gemist wordt en wel vervangen is door een netwerk buiten het bedrijf om. Een derde van de melkveehouders geeft aan dat het netwerk juist nog steeds wel gemist wordt.

- **Adviseurs:**

De adviseurs zijn ook gevraagd naar wat voor rol van het netwerk speelt bij een bedrijfsbeëindiging. De resultaten uit het interview zijn te zien in figuur 3.6. Hierin geven alle adviseurs aan dat het wegvallen van het netwerk na de bedrijfsbeëindiging toch wel een grote rol speelt bij de keuze, omdat sommige melkveehouders bang zijn in een sociaal gat te vallen na de bedrijfsbeëindiging. Daarnaast geeft de helft van de adviseurs ook nog aan dat het netwerk ook kan functioneren als vertrouwenspersoon voor en tijdens een bedrijfsbeëindiging.

Een punt van discussie van deze deelvraag is dat het netwerk dat geïnterviewd is allen uit Groningen komt, terwijl de melkveehouders en adviseurs in drie verschillende gebieden, Groningen, Drenthe en Gelderland, zijn gezocht. Hierdoor kan het zijn dat de resultaten van het netwerk niet helemaal representatief zijn in verhouding tot de andere resultaten.

4.2.3 Deelvraag 3: Hoe wordt advies ervaren bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?

De resultaten over deelvraag 3 zijn weergegeven in hoofdstuk 3.3. Deze resultaten zijn in twee groepen te verdelen: de melkveehouder en de adviseurs. Hieronder zullen de resultaten per groep besproken worden.

- **Melkveehouders:**

In figuur 3.7 zijn de resultaten te zien van de melkveehouders over wat hun ervaringen zijn met het advies van de adviseur. In het figuur is te zien bijna elke melkveehouder positief is ten opzichte van het advies dat ze hebben gekregen van de adviseur, behalve diegene die geen advies heeft gehad tijdens de bedrijfsbeëindiging.

- **Adviseurs:**

In figuur 3.8 zijn de resultaten te zien van de adviseurs over wat volgens hun de ervaringen van de melkveehouders is met hun advies. In dit figuur is te zien dat alle adviseurs aangeven dat hun advies altijd als positief wordt ervaren.

Een punt van discussie bij deze deelvraag is wederom, net als bij de eerste deelvraag, dat het netwerk niet van toepassing was op deze vraag. Het netwerk gaf in het onderzoek aan hier te weinig van te weten om hier een antwoord op te geven.

4.2.4 Deelvraag 4: Waar moet het advies verbeterd worden bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?

De resultaten van deelvraag 4 zijn weergegeven in hoofdstuk 3.4. Deze resultaten zijn in twee groepen te verdelen: de melkveehouders en de adviseurs. Hieronder zullen de resultaten per groep besproken worden.

- **Melkveehouders:**

In figuur 3.9 zijn de resultaten te zien van de melkveehouders met daarin de belangrijke punten voor een bedrijfsbeëindiging bij regeldruk. Hierin is duidelijk te zien dat melkveehouders meerdere punten belangrijk vinden maar dat ze het allemaal belangrijk vinden dat het fiscaal goed wordt afgewikkeld. Daarnaast vinden melkveehouders het ook belangrijk dat de adviseur het met ze heeft over de tijd na het stoppen en dat er een duidelijk plan wordt gemaakt. Verder wordt nog genoemd dat een adviseur een vertrouwenspersoon moet zijn, goede kennis moet hebben en dat de adviseur de melkveehouder een spiegel voor moet houden tijdens het stoppen.

In figuur 3.10 zijn de resultaten van de melkveehouders te vinden over wat beter had gekund tijdens de bedrijfsbeëindiging. Hier zijn de resultaten gelijk aan elkaar. Punten die worden aangegeven zijn dat er meer nazorg mag zijn na het stoppen, omdat melkveehouders het dan vaak zelf maar moet regelen en de adviseur dan niet meer nagaat hoe het gaat na het stoppen. Een ander punt dat wordt genoemd is dat er bepaalde toekomstplannen beter uitgezocht hadden kunnen worden voor na het stoppen. Dit lag echter niet alleen aan de adviseur maar ook aan andere instanties, zo geeft de melkveehouder aan. Een derde van de melkveehouders geeft ook aan dat er geen punten waren die beter hadden gekund naar hun idee.

- **Adviseurs:**

In figuur 3.11 zijn de resultaten te zien van de adviseurs over wat naar hun idee belangrijke punten zijn voor een bedrijfsbeëindiging bij regeldruk. Hier komen duidelijk drie punten naar boven die elke adviseur aandraagt. Deze punten zijn de bedrijfsbeëindiging fiscaal goed regelen, de motivatie van de melkveehouders om te stoppen duidelijk zien te krijgen en om het goed met de klant over de tijd na het stoppen te hebben. Andere punten die genoemd worden zijn iedereen meekrijgen in het proces, zaken uitbesteden waar de adviseur zelf te weinig kennis van heeft en dat er een duidelijk plan is. Het is duidelijk te zien dat de eerste drie punten vaker worden aangegeven en als belangrijker worden beschouwd door de adviseurs.

In figuur 3.12 zijn de redenen aangegeven die kunnen zorgen voor problemen bij een bedrijfsbeëindiging van melkveehouders door regeldruk. De helft van de adviseurs geeft aan nooit problemen te hebben gehad bij een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk. Andere adviseurs geven aan dat problemen nog wel eens willen ontstaan doordat er financiële constructies aanwezig waren waar de klant niks van wist. Verder komt het voor dat melkveehouders het stoppen hebben onderschat en na de bedrijfsbeëindiging helemaal vastlopen. Het kan ook voorkomen dat een adviseur niet genoeg kennis krijgt van de melkveehouders en daardoor sommige zaken niet kan weten die achteraf boven water komen.

Een discussiepunt is dat deze vraag veel overeenkomsten heeft met de hoofdvraag. De hoofdvraag luidt: Wat zijn belangrijke adviespunten voor adviseurs bij een bedrijfsbeëindiging van melkveehouder bij regeldruk. Een groot deel van het beantwoorden van deze deelvraag zal gebeuren door de resultaten die zijn opgenomen onder deelvraag 4. Maar doordat het ook van belang is om de functie van een netwerk en de ervaringen van melkveehouders met advies te weten, is de hoofdvraag wel breder dan alleen de vraag wat de verbeterpunten zijn. In de hoofdvraag gaat het om alle belangrijke adviespunten. Een ander punt van discussie is dat er soms overlap was bij beantwoording van de interviewvragen over deelvraag 4. Dit kwam doordat de vragen van te voren opgesteld zijn en er dan nog geen idee is over het verloop van het interview. Het kwam voor dat bij beantwoording van een vraag een andere vraag ook al deels beantwoord werd. Als volgende vraag dan gesteld werd voelde dit voor de melkveehouders soms als een herhaling van de eerdere vraag omdat ze dachten dat het ongeveer dezelfde vraag was. Hierdoor was het soms lastig om een goed antwoord te krijgen bij sommige vragen. Als laatste discussiepunt voor deelvraag 4 is het ook wederom het netwerk om dezelfde reden als bij de eerste deelvraag. Het netwerk gaf aan niet diep genoeg in het proces te zitten om hier goed antwoord op te kunnen geven.

4.3 Evaluatie aanpak

Aan het begin van het onderzoek verliep alles wat stroef, aangezien het lastig was om het onderwerp goed duidelijk te krijgen en het onderzoek op te starten. Toen het onderwerp duidelijk was, bleek het zoeken van literatuur niet zo makkelijk als verwacht. Na uitgebreid zoeken bleek er toch voldoende literatuur voor het vooronderzoek. Er kan met enige tevredenheid teruggekeken worden naar het verloop van het vooronderzoek. Toch was er nog wel een terugslag doordat de hoofd- en deelvragen opnieuw opgesteld moesten worden. Hierdoor moest een deel van het vooronderzoek aangepast worden en waardoor het onderzoek uitliep. Toen eenmaal het vooronderzoek afgerond was verliep het onderzoek voorspoedig. Er waren genoeg enthousiaste melkveehouders, adviseurs en personen binnen het netwerk die bereid waren geïnterviewd te worden. Er was goed contact met de personen die geïnterviewd zouden worden waardoor de interviews snel afgewerkt konden worden. Tijdens de interviews reageerden de personen ook erg open en waren het prettige gesprekken. Er mag met tevredenheid teruggekeken worden naar het verloop van het onderzoek en hoe iedereen heeft meegewerkt aan het onderzoek. Doordat van te voren de aanpak en methode duidelijk waren uitgewerkt en de interviewvragen voor iedereen al van tevoren vaststonden zijn er geen uitschieters bij de resultaten en zijn de meeste antwoorden zoals verwacht.

In het onderzoek waren er wel zaken die anders of beter hadden gekund. In een volgend onderzoek zou dit anders aangepakt kunnen worden. Eerder werd al genoemd dat er vragen waren tijdens de interviews die soms overlaptten en waardoor het soms lastig was goed antwoord te krijgen op sommige vragen. Het was tevens zo dat de vragen niet altijd goed genoeg geformuleerd waren wat ertoe leidde dat vragen soms nog extra toegelicht moesten worden of dat er voorbeelden genoemd moesten worden. Doordat er soms voorbeelden genoemd moesten worden bij de beantwoording van sommige vragen kan het zijn dat de geïnterviewde onbewust beïnvloed is bij het geven van een antwoord.

De interviews waren van tevoren niet getest, waardoor dit probleem van tevoren niet verwacht was. Doordat dit probleem aan het licht kwam tijdens de interviews kon die niet meer aangepast worden omdat de interviews dan niet meer voor iedereen gelijk zijn. Dit had voorkomen kunnen worden door de interviews van tevoren te testen op proefpersonen.

Een ander punt is dat er van tevoren geen rekening is gehouden met het feit dat er ook melkveehouders zijn die geen adviseur inschakelen bij een bedrijfsbeëindiging. Hierdoor is het voorgekomen dat er een interview is gehouden met een melkveehouder die geen adviseur had ingeschakeld. Hierdoor kwamen er weinig resultaten uit dit onderzoek. Er is gekozen om niet een extra interview af te nemen omdat de andere interviews veel overeenkomsten hadden en geen interviews waren waar hele andere resultaten naar boven kwamen. Daarnaast was het aantal respondenten per partij laag, waardoor een persoon veel invloed heeft op het resultaat. Een ander punt is dat van tevoren werd gedacht dat alle drie de partijen antwoord konden geven op alle deelvragen. Na het onderzoek bleek dat de melkveehouders en adviseurs dit wel konden, maar dat het netwerk niet diep genoeg in een bedrijfsbeëindiging zit om hier genoeg van mee te krijgen om antwoord te geven op deelvraag 1,3 en 4.

Naast de punten die hierboven beschreven staan zijn er ook punten geweest die niet beïnvloedbaar waren. Dit zijn ook factoren die ervoor zorgen dat de betrouwbaarheid verlaagd wordt, omdat ze de resultaten beïnvloeden. Het allereerste punt is dat de geïnterviewden voor de onderzoeker onbekenden waren. Doordat de onderzoeker deze personen niet kent kan de onderzoeker niet goed inschatten of de geïnterviewden volledig de waarheid spraken. Daarnaast werden de resultaten verkregen tijdens een interview waarin de ondervrager en de ondervraagde met elkaar in gesprek waren. Doordat elke persoon een eigen persoonlijkheid heeft is de voortgang van het gesprek en de connectie tussen deze twee partijen telkens verschillend bij elk gesprek. Door de vragen van tevoren vast te stellen is er zoveel mogelijk aan gedaan om de betrouwbaarheid te vergroten. Toch verlagen deze twee bovengenoemde factoren de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Vanuit de literatuur is er weinig geschreven over dit onderwerp. Er is dus nog weinig bekend over wat er was te verwachten van het onderzoek en de resultaten daarvan. De resultaten kunnen niet vergeleken worden met wat er verwacht was. Wel zijn er onderdelen in het onderzoek die er anders uitkwamen dan wat van tevoren verwacht was. De betrokkenheid van het netwerk in het onderzoek is één van die onderdelen. Doordat deze niet de diepte ingaan met een melkveehouder tijdens een bedrijfsbeëindiging kon deze partij niet op alle deelvragen antwoord geven, terwijl dit van tevoren wel de verwachting was. Daarnaast kwam in het vooronderzoek naar voren dat er fouten worden gemaakt bij bedrijfsbeëindigingen en dat er veel melkveehouders last van hebben. Uit het onderzoek bleek dat weinig melkveehouders problemen hebben ervaren. Sommigen gaven aan dat er wel dingen beter hadden gekund, maar er werden geen grote fouten gemaakt. Waarschijnlijk komt dit verschil doordat in de media vaak de fouten uitvergroot worden en doordat de onderzoeker daardoor het idee kreeg dat dit veel aan de orde was en daar op doorgezocht heeft. Daarnaast zijn sommige contacten via adviseur gelegd met melkveehouders. De kans is aanwezig dat adviseur geen melkveehouders aanschrijven waar veel fout is gegaan.

Het onderzoek is geschreven voor de doelgroep adviseurs, zodat deze partij weet wat melkveehouders van belang vinden bij een bedrijfsbeëindiging. Doordat er weinig literatuur hierover bekend is en de onderzoeker tijdens het onderzoek heeft gemerkt dat er veel interesse is vanuit de adviseurs, maakt het dat dit onderzoek zeker waarde kan hebben voor adviseurs.

4.4 Aanvullend onderzoek

Doordat er weinig literatuur beschikbaar is en er een relatief kleine steekproefgrootte is in het onderzoek is het goed om aanvullend onderzoek te doen. Dit kan gedaan worden om te bevestigen wat uit dit onderzoek is gekomen en zal de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek vergroten. In dat onderzoek zal rekening gehouden moeten worden met discussiepunten als hierboven beschreven. Dit gaat om punten als het testen van interviews voor het afnemen van de interviews voor het onderzoek en meenemen dat er melkveehouders zijn die niet de adviseur inschakelen. Dit onderzoek is voornamelijk gericht geweest op Groningen, Drenthe en Gelderland. In een aanvullend onderzoek is het goed om ook andere gebieden mee te nemen.

Naast een aanvullend onderzoek om dit onderzoek te bevestigen kwam ook in gesprekken met adviseurs naar boven dat er ook veel psychologie en emotie komt kijken bij een bedrijfsbeëindiging. Het kan interessant zijn om deze kant van een bedrijfsbeëindiging ook te onderzoeken en te kijken waar nog stappen gezet kunnen worden.

5. Conclusie en aanbeveling

In dit hoofdstuk zullen de conclusies getrokken worden. Dit zal gedaan worden door het beantwoorden van de hoofd- en deelvragen. Verder zal worden besproken wat de relevantie van het onderzoek is en worden er aanbevelingen gegeven.

5.1 Conclusies

De Nederlandse landbouw verandert. In het nieuws komt de Nederlandse landbouw steeds meer ter sprake en het blijkt dat er steeds meer melkveehouders hun bedrijf beëindigen. Een belangrijke reden hiervan is de regeldruk die steeds groter lijkt te worden. Bij bedrijfsbeëindigingen is het van groot belang dat de begeleiding goed is, want het is een onomkeerbare keuze. Aangezien dit niet altijd het geval is, is in dit onderzoek uitgezocht wat belangrijke adviespunten zijn voor een bedrijfsbeëindiging bij regeldruk van een melkveehouder.

De hoofdvraag van het onderzoek is: *“Wat zijn belangrijke adviespunten voor adviseurs bij bedrijfsbeëindiging van melkveehouders bij regeldruk?”* Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn er vier deelvragen opgesteld. Deze zijn beantwoord door het afnemen van interviews bij melkveehouders die gestopt zijn door de regeldruk en met adviseurs en netwerk die ervaring hebben met een bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder door regeldruk.

Hieronder zullen de deelvragen één voor één beantwoord worden waarna er antwoord zal worden gegeven op de hoofdvraag.

5.1.1 Deelvraag 1: Wat is de huidige rol van een adviseur bij een bedrijfsbeëindiging?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn er interviews afgenomen met melkveehouders die gestopt zijn door regeldruk en met adviseurs die te maken hebben gehad met melkveehouders die zijn gestopt door regeldruk. De melkveehouders gaven aan dat een adviseur de volgende functies en taken had tijdens de bedrijfsbeëindiging: Ondersteunend, spiegel voorhouden, plannen, fiscaal afwikkelen, vertrouwenspersoon en sociale ondersteuning. Er gaf ook een melkveehouder aan dat de adviseur geen functie heeft gehad bij de bedrijfsbeëindiging. Dit kwam omdat de melkveehouder geen adviseur had ingeschakeld om de bedrijfsbeëindiging te begeleiden. Melkveehouders geven aan dat ze de voorvoornamelijk vinden dat de ondersteunende rol van een adviseur belangrijk is. Hiermee bedoelen de melkveehouders dat de adviseur punten aan moet dragen en de keuzes echt bij de melkveehouders zelf blijft. Als tweede vinden ze ook dat de adviseur een spiegel voorhoudt tijdens het stoppen om op jezelf te reflecteren waarom je keuzes maakt. Dit zijn de voornaamste rollen van een adviseur volgens de melkveehouders. De adviseurs geven aan dat zij de taak van een spiegel voorhouden als hun voornaamste rol zien. Verder geven ze aan dat ook het fiscaal afwikkelen van de bedrijfsbeëindiging en het plannen van de bedrijfsbeëindiging belangrijke rollen zijn.

5.1.2 Deelvraag 2: Wat is het belang van een netwerk voor de ondernemer tijdens een bedrijfsbeëindiging?

Om deze vraag te beantwoorden zijn er interviews afgenomen met melkveehouders die gestopt zijn door regeldruk en met adviseurs en netwerk die te maken hebben gehad met melkveehouders die gestopt zijn door regeldruk. Het netwerk geeft aan dat ze voornamelijk zichzelf zien als vertrouwenspersoon voor de melkveehouder of dat ze advies kunnen geven aan melkveehouders over bepaalde zaken waar ze kennis van hebben. Melkveehouders geven aan dat ze echt merken dat het netwerk wegvalt na de bedrijfsbeëindiging, maar lang niet alle melkveehouders hebben hier evenveel last van. Het grootste deel van de melkveehouders geeft aan dat ze geen last hebben van het wegvallen van het netwerk. De helft van de ondervraagden geeft aan dat ze het net werk niet zo erg missen

omdat ze dit wegvallen van het netwerk op hebben gevangen met een ander netwerk buiten het bedrijf om. Een derde van de melkveehouders geeft aan het netwerk dat is weggefallen nog wel te missen. Het is wisselend welk belang melkveehouders toeschrijven aan het netwerk. De helft van de melkveehouders geeft aan dat het netwerk geen functie heeft gehad in de bedrijfsbeëindiging terwijl de andere helft aangaf dat het netwerk wel van toegevoegde waarde was. Deze gaven aan dat het netwerk voornamelijk als vertrouwenspersoon fungeerde met wie over de bedrijfsbeëindiging gesproken kon worden. De adviseurs zien vooral dat het netwerk een grote rol speelt bij een bedrijfsbeëindiging doordat het netwerk wegvalt en dit voor sommige melkveehouders de stap nog lastiger maakt. Er zijn melkveehouders die bang zijn om in een sociaal gat te vallen na de bedrijfsbeëindiging. Verder geven de adviseurs aan dat het kunnen fungeren als vertrouwenspersoon een belangrijke functie van het netwerk is.

5.1.3 Deelvraag 3: Hoe wordt het advies ervaren bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouderij bij regeldruk?

Om deze vraag te beantwoorden zijn er interviews afgenomen met melkveehouders die gestopt zijn door regeldruk en met adviseurs die te maken hebben gehad met melkveehouders die zijn gestopt door regeldruk. Behalve de melkveehouder die geen adviseur heeft ingeschakeld bij de bedrijfsbeëindiging, geeft elke melkveehouder aan dat ze positief zijn over het proces en het advies tijdens de bedrijfsbeëindiging. De adviseurs ervaren dat ook op die manier en geven allemaal aan dat zij het idee hebben dat de melkveehouders hun advies altijd als positief ervaren hebben.

5.1.4 Deelvraag 4: Waar moet het advies verbeterd worden bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?

Om deze vraag te beantwoorden zijn er interviews afgenomen met melkveehouders die gestopt zijn door regeldruk en met adviseurs die te maken hebben gehad met melkveehouders die zijn gestopt door regeldruk. Melkveehouders geven allereerst aan wat ze belangrijke punten vinden bij een bedrijfsbeëindiging. Alle melkveehouders geven aan dat ze het belangrijk vinden dat alles fiscaal goed wordt afgewikkeld. Ten tweede vinden zij het belangrijk dat de adviseur met hen spreekt over de tijd na het stoppen. Ten derde wordt aangegeven dat er een duidelijk plan moet worden gemaakt voor de bedrijfsbeëindiging. Melkveehouders geven ook aan dat er verbeterpunten zijn. Een verbeterpunt is dat er meer nazorg mag zijn vanuit de adviseur. Na de bedrijfsbeëindiging is het contact er vaak nauwelijks meer. Sommige melkveehouders vinden het fijn om na een bepaalde tijd weer een contactmoment met de adviseur te hebben om te bespreken hoe het gaat. Verder wordt aangegeven dat sommige toekomstplannen voor na het stoppen beter uitgezocht hadden kunnen worden. De melkveehouders melden er wel bij dat dit vaak ook kwam door onduidelijkheden bij andere instanties, waardoor de adviseur dit ook niet kon weten. Toch wordt dit wel meegenomen als adviespunt omdat het van belang is dat de adviseur hiervan op de hoogte is.

Bij deelvraag 1, waar de melkveehouders de functie noemden van de adviseur, staat fiscaal afwikkelen van de bedrijfsbeëindiging niet bovenaan. Melkveehouders vinden dit erg belangrijk. Adviseurs moeten zich daarom meer focussen op het fiscaal afwikkelen van een bedrijfsbeëindiging.

De adviseurs vinden drie punten belangrijk bij een bedrijfsbeëindiging. Deze punten zijn het fiscaal afwikkelen van een bedrijfsbeëindiging, de motivatie boven tafel krijgen waarom een melkveehouder stopt en het bespreken van de tijd na het stoppen. Deze worden door alle adviseurs genoemd en zijn volgens hen het belangrijkste.

De adviseurs gaven ook redenen aan waarom bedrijfsbeëindigingen problemen opleveren. Redenen hiervoor zijn dat financiële constructies niet bekend zijn bij de melkveehouder, dat het stoppen onderschat wordt door de melkveehouder en dat de melkveehouder niet alle informatie die nodig is verstrekt, waardoor achteraf zaken anders hadden gemoeten.

Punten waar het advies op verbeterd kan worden zijn dat er meer nazorg is na de bedrijfsbeëindiging, dat alles boven tafel komt zodat er geen verrassingen komen en dat er goed met

de klant over de toekomst gepraat wordt. Verder is het belangrijk dat er goed met de melkveehouder wordt gesproken over wat de melkveehouder allemaal uitgezocht wil hebben voor na het stoppen. Dit zijn punten waar melkveehouders zelf ook veel invloed op hebben door zelf goed aan te geven wat ze willen en wat nodig is.

5.1.5 Hoofdvraag: Wat zijn belangrijke adviespunten voor adviseurs bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?

Na het beantwoorden van de vier deelvragen is het mogelijk om de hoofdvraag te beantwoorden. De tweede en de laatste deelvraag leenden zich het beste voor beantwoording van de hoofdvraag, maar ook informatie uit de eerste en derde deelvraag is meegenomen. In de beantwoording van de deelvragen komt naar voren dat de melkveehouders het met name belangrijk vinden dat de bedrijfsbeëindiging fiscaal goed wordt afgewikkeld. Dit is voor de melkveehouders het belangrijkste punt, en de adviseurs geven ook aan dat dit erg belangrijk is. Daarnaast vinden melkveehouders het van belang om de tijd na het stoppen te bespreken met de adviseur. Adviseurs geven aan dat het onderschatten van een bedrijfsbeëindiging één van de redenen is dat er problemen zijn na een bedrijfsbeëindiging, dit maakt dat de adviseurs het ook van groot belang vinden om de tijd na het stoppen goed te bespreken met de melkveehouder. Als laatste geven de melkveehouders aan dat ze graag een duidelijk plan hebben van de bedrijfsbeëindiging. De adviseurs verschillen van mening met de melkveehouders over het belang van dit punt. De adviseurs geven dit punt namelijk niet aan als één van de belangrijkste punten. Zelf geven de adviseur aan dat ze het van belang vinden om de motivatie om te stoppen van de melkveehouder weten. Dit heeft ook weer invloed op de tijd na het stoppen en is dus ook van belang, zodat de melkveehouder een goede keus maakt om te stoppen.

Daarnaast is het netwerk voor sommige melkveehouders ook een belangrijk factor tijdens een bedrijfsbeëindiging. Sommige melkveehouders zien er erg tegenop om het netwerk te moeten missen na de bedrijfsbeëindiging. De adviseurs geven ook aan dat melkveehouders hier tegenaan lopen.

Punten die beter zouden kunnen is dat er meer nazorg wordt verleend door de adviseurs aan een melkveehouder nadat een melkveehouder gestopt is. Een deel van de melkveehouders mist deze nazorg. Daarnaast vindt een deel van de melkveehouders het belangrijk dat er voor hun toekomst zaken beter uitgezocht kunnen worden. Hierbij kan gedacht worden aan of de melkveehouder nog ondernemer moet blijven om dan weer makkelijker voor zichzelf aan de slag te kunnen. Als laatste moet de adviseur duidelijk maken aan de klant dat het van belang is om alle informatie rondom de bedrijfsbeëindiging te melden aan de adviseur, zodat er achteraf geen verrassingen zullen komen.

5.2 Relevantie

De adviseurs van melkveehouders zijn de doelgroep van het onderzoek en de resultaten zijn relevant voor deze doelgroep. Door dit onderzoek heeft bijgedragen aan meer duidelijkheid wat betreft de behoeften van melkveehouders rondom een bedrijfsbeëindiging. Daarnaast heeft dit onderzoek ook bijgedragen aan meer duidelijkheid over wat andere adviseurs als belangrijke punten zien bij een bedrijfsbeëindiging. Naast de belangrijke punten worden ook verbeterpunten aangedragen waar de adviseurs rekening mee kunnen houden in de praktijk. De adviseur kunnen dit onderzoek als een handboek zien wat ze kunnen raadplegen voor een bedrijfsbeëindiging bij regeldruk.

5.3 Aanbeveling

De conclusies van de deelvragen en de hoofdvraag zijn hierboven beschreven en de relevantie van het onderzoek is benoemd. Hieronder zal de aanbeveling van het onderzoek worden beschreven.

De doelgroep van het onderzoek, de adviseurs van melkveehouders, kunnen dit onderzoek meenemen in hun advies voor bedrijfsbeëindigingen bij regeldruk. De melkveehouders geven aan dat zij het belangrijk vinden dat alles fiscaal goed wordt afgewikkeld, er goed wordt gepraat over de tijd na het stoppen en dat er een duidelijk plan is tijdens de bedrijfsbeëindiging. Deze punten zijn uitgebreid beschreven in de conclusie. Daarnaast zijn er punten die tijdens bedrijfsbeëindigingen beter hadden gekund. Allereerst mag er volgens melkveehouders meer nazorg zijn en kan er voor sommige melkveehouders het toekomstplan beter uitgezocht worden.

De melkveehouders zien hun motivatie om te stoppen niet als een belangrijk punt, maar de adviseurs geven zelf al aan dat dit voor hun wel een belangrijk punt is. De adviseur moeten hier aan vasthouden om te voorkomen dat de melkveehouder geen goede keuze maakt. De adviseur heeft hier vaak meer zicht op dan de melkveehouder zelf, omdat de melkveehouder vaak voor zichzelf al beslist dat het een goede keuze is. Soms kan het ook een keuze zijn uit frustratie en zorgt dat ervoor dat de keuze niet goed doordacht is.

Adviseurs moeten zich verder richten op punten die niet aansluiten met wat ze zelf belangrijk vinden en wat de melkveehouders belangrijk vinden. Adviseurs zien het niet als een belangrijk punt dat een duidelijk plan wordt opgesteld voor de bedrijfsbeëindiging. Aangezien melkveehouders dit wel als een belangrijk punt zien is het van belang dat adviseurs hierop inspelen en hier een prioriteit van maken. Daarnaast moeten adviseurs goed afstemmen met de melkveehouder wat voor hen belangrijk is in het proces na het stoppen. Hoewel melkveehouders aangaven dat zij mee nazorg zouden willen, was dit niet voor alle melkveehouders van belang. De adviseur moet duidelijk met melkveehouder afspreken wat ze belangrijk vinden en zich daar op toespitsen. Daarnaast is het ook van belang dat de adviseurs niet uit het oog verliezen dat de bedrijfsbeëindiging fiscaal goed afgewikkeld wordt en dat er gesprekken blijven over de tijd na het stoppen. Als laatste moet de adviseur wel meenemen dat elke melkveehouder verschillend is. Dit onderzoek moet daarom niet ingezet worden als draaiboek voor elke bedrijfsbeëindiging, maar als hulpmiddel bij een bedrijfsbeëindiging.

Op lange termijn kunnen adviseurs reflecteren op bedrijfsbeëindigingen waarbij dit onderzoek als hulpmiddel gebruikt is. Zij kunnen analyseren of ze verschil in resultaat zien en zo het proces bijschaven en verbeteren aan de hand van hun bevindingen.

Bronvermelding

- Agrimatie. (2018, 9 oktober). Bedrijf, dieren en omvang melkveehouderij. Geraadpleegd op 9 maart 2019, van <https://www.agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232>
- Agrimatie, (2019, 2 juni). Fosfaatproductie veehouderij in 2017 gezakt tot beneden het Europees fosfaatplafond. Geraadpleegd op 9 maart 2019, van <https://www.agrimatie.nl/ThemaResultaat.aspx?subpubID=2290>
- Baarda, D. B. (2014). Dit is onderzoek!: handleiding voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek (2e ed.). Groningen/Houten, Nederland: Noordhoff Uitgevers bv.
- Berkhout, P., H. Silvis en I. Terluin (red.), 2013. Landbouw-Economisch Bericht 2013. LEI rapport 2013-041
- Berkhout, P., H. Silvis en I. Terluin (2014) (red.). Landbouw-Economisch Bericht 2014. Den Haag, LEI rapport 2014-013
- Beukema, E. (2018, 22 mei). Stoppersgolf verwacht door regelgeving. Geraadpleegd op 14 maart 2019, van <https://www.boerderij.nl/Rundveehouderij/Achtergrond/2018/5/Stoppersgolf-verwacht-door-regelgeving-286696E/>
- Boeije, H. (2008). Analyseren in kwalitatief onderzoek. Hoofddorp: Stichting PRO .
- Boerderij. (2018, 30 maart). 'Rabo stuurt boer'. Geraadpleegd van <https://www.boerderij.nl/Home/Blogs/2018/3/Rabo-stuurt-boer-265137E/>
- CBS StatLine (2018, 20 november). Landbouw; gewassen, dieren, grondgebruik en arbeid op nationaal niveau. Geraadpleegd op 4 maart 2019, van <https://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=81302ned>
- Centraal bureau voor statistiek (z.d.). Begrippen. Geraadpleegd op 28 maart 2019, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen?tab=c>
- Centraal bureau voor statistiek (2016, 30 juni). Overschrijding fosfaatplafond hoger. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/26/overschrijding-fosfaatplafond-hoger>
- De Cort, W., & Van der Meer, J. (2018, 28 oktober). [Het 'ontboerde' platteland, steeds meer boeren gooien het bijltje erbij neer]. Geraadpleegd van <https://www.gelderlander.nl/oost-gelre/het-ontboerde-platteland-steeds-meer-boeren-gooien-het-bijltje-erbij-neer~a9a171d9/>
- Daalhuizen, F.B.C. (2004). Vrijgekomen agrarische bebouwing: beleid en effecten/ Nieuwe bedrijven in oude boerderijen: de keuze voor een voormalige boerderij als bedrijfslocatie. Proefschrift, Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Dingemans, K. (2017, 24 maart). *Ultiem stappenplan voor het coderen van interviews*. Geraadpleegd van <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/coderen-interview/>
- Esselink, W. (2017, 8 maart). GVE-regeling niet alleen voor melkvee. Geraadpleegd op 28 maart 2019, van <https://www.boerderij.nl/Rundveehouderij/Achtergrond/2017/3/GVE-regeling-niet-alleen-voor-melkvee-103421E/>

- Esselink, W. (2018, 23 oktober). Om deze redenen neemt het aantal bedrijven snel af. Geraadpleegd op 14 maart 2019, van <https://www.boerderij.nl/Home/Achtergrond/2018/10/Om-deze-redenen-neemt-het-aantal-bedrijven-snel-af-349238E/>
- Geerling-Eiff, F. A., & Van der Meulen, H. A. B. (2008). Bedrijfsbeëindiging in de land-en tuinbouw: Op een kruispunt en dan?. LEI.
- Gies, T. J. A., Nieuwenhuizen, W., Naeff, H. S. D., Vleemingh, I., Paulissen, M., Ros, P., ... & Dijkstra, K. (2016). Landelijk gebied en Leegstand: aard, omvang en oplossingsrichtingen van huidige en toekomstige leegstand agrarischvastgoed in Nederland (No. 2755). Wageningen Environmental Research.
- Gies, T. J. A., Nieuwenhuizen, W., & Smidt, R. A. (2014). Vrijkomende agrarische bebouwing in het landelijk gebied (No. 14.2. 325). InnovatieNetwerk.
- Hogekamp, P. (2018a, 7 juli). 'Eén van de grote missers uit de agrarische geschiedenis'. Geraadpleegd op 14 maart 2019, van <https://www.boerderij.nl/Rundveehouderij/Blogs/2018/7/Een-van-de-grote-missers-uit-de-agrarische-geschiedenis-305450E/>
- Hogekamp, P. (2018b, 24 november). 'Boer schaamt zich tegenover ouders'. Geraadpleegd op 16 maart 2019, van <https://www.boerderij.nl/Rundveehouderij/Blogs/2018/11/Melkveehouder-ik-maak-nog-liever-een-einde-aan-mijn-leven-362483E/>
- Infomill. (z.d.). Uitleg bestemmingsplan. Geraadpleegd op 28 maart 2019, van <https://www.infomil.nl/onderwerpen/ruimte/ruimtelijke/wet-ruimtelijke/bestemmingsplan/uitleg/>
- Kockelman, S. (2018, 18 december) Marc Calon (LTO): 'Per dag stoppen 6 boerenbedrijven'. Geraadpleegd van <https://www.nporadio1.nl/1-op-1/onderwerpen/484019-marc-calon-lto-per-dag-stoppen-6-boerenbedrijven>
- Latham, J. (2019, april 16). how many participants is enough. Opgehaald van drjohnlatham: <https://www.drjohnlatham.com/many-participants-enough/>
- LTO Noord. (2017, 10 februari). 'Stoppersregeling' melkveehouderij officieel bekend gemaakt. Geraadpleegd op 14 maart 2019, van <https://www.ltonoord.nl/sector/veeteelt/melkvee/nieuws/2017/02/10/publicatie-stoppersregeling>
- Lycaeus economisch woordenboek. (z.d.). Melkquotum. Geraadpleegd op 28 maart 2019, van <https://www.economischwoordenboek.nl/?zoek=melkquotum>
- Rijksdienst voor ondernemed Nederland (z.d.-a). Derogatie. Geraadpleegd op 28 maart 2019, van <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/mest-en-grond/gebruiksruimte-berekenen/derogatie>
- Rijksdienst voor ondernemed Nederland (z.d.-b). Fosfaatrechten. Geraadpleegd op 28 maart 2019, van <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/mestbeleid/mest/fosfaatrechten>
- Rijksdienst voor ondernemed Nederland (z.d.-c). Overzicht staldieren, rundvee en overige graasdieren. Geraadpleegd op 28 maart 2019, van <https://www.rvo.nl/file/overzicht-staldieren-rundvee-en-overige-graasdieren>

- Schnabel, P. (2001). Waarom blijven boeren? Over voortgang en beëindiging van het boerenbedrijf (Vol. 9, pp. 1-19). Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Smit, P. (2017, 25 februari). Driekwart aanmelders stopt om leeftijd. Geraadpleegd op 14 maart 2019, van <https://www.nieuweoogst.nu/nieuws/2017/02/25/driekwart-aanmelders-stopt-om-leeftijd>
- Stokkermans, P. (2018, 3 januari). Twee soorten knelgevallen fosfaatrechten. Geraadpleegd op 21 maart 2019, van <https://www.nieuweoogst.nu/nieuws/2018/01/03/twee-soorten-knelgevallen-fosfaatrechten>
- Stokkers, R., Meer, R.W. van der, Schoorlemmer, H.B., Hendriks-Goossens, V.J.C., 2010. Opvolgers gezocht voor het boerenbedrijf, Den Haag: LEI Wageningen UR, 2010 (Rapport LEI Wageningen UR 2010-042) - ISBN 9789086154326 - 72 p.
- Van den Biggelaar, G. (2018, 22 mei) Faillissement dreigt voor melkveehouders met halfvolle stallen. Geraadpleegd op 3 mei 2019, van <https://www.melkvee.nl/artikel/80824-faillissement-dreigt-voor-melkveehouders-met-half-volle-stal/>
- Van der Eijk, P. (2018, 21 december). Steeds meer stoppende boeren. Geraadpleegd op 9 maart 2019, van <https://www.boerenbusiness.nl/opinies/piet-van-der-eijk/opinie/10880870/steeds-meer-stoppende-boeren>
- Van der Peet, G., Leenstra, F., Vermeij, I., Bondt, N., Puister, L., & van Os, J. (2018). Feiten en cijfers over de Nederlandse veehouderijsectoren 2018 (No. 1134). Wageningen Livestock Research.
- Van Velzen, J. (2018, 31 oktober). Melkveehouders dreigen failliet te gaan door mestheffing, zeggen ze zelf. Geraadpleegd 3 mei 2019, van <https://www.trouw.nl/groen/melkveehouders-dreigen-failliet-te-gaan-door-mestheffing-zeggen-ze-zelf%7Ea8d6ecc7/>
- Veefkind, D. (2017, 25 april). Bedrijfsbeëindiging melkveehouderij is beter bespreekbaar geworden. Geraadpleegd op 16 maart 2019, van <https://agrocoach.nl/bedrijfsbeëindiging-melkveehouderij/>
- Wageningen University & Research (z.d.). Fosfaat. Geraadpleegd op 28 maart 2019, van <https://www.wur.nl/nl/Dossiers/dossier/Fosfaat-1.htm>

Bijlage I - Interviewstructuren

Interviewvragen melkveehouders

- Hoelang bent u ondernemer geweest?
- Hoeveel koeien had u op het moment van stoppen?
- Waarom bent u melkveehouder geworden?
- Wat heeft u doen besluiten om het bedrijf te beëindigen?
- Hoe is het traject van stoppen verlopen?
- Hoe heeft u het stoppen van het bedrijf ervaren?
- Heeft u begeleiding gehad tijdens het proces? Zo ja, hoe was de begeleiding tijdens het stoppen?
- Wat was volgens u de functie van de adviseur tijdens de bedrijfsbeëindiging?
- Moet dit veranderen? Zo ja, hoe moet het veranderen?
- Wat zijn volgens u punten die beter konden of moesten?
- Wat zijn volgens u de belangrijkste punten bij het stoppen?

Interviewvragen adviseurs

- Hoeveel ervaring heeft u met stoppende melkveehouders?
- Wat voor een verschil merkt u bij stoppende melkveebedrijven in vergelijking tot 5-10 jaar geleden?
- Wat is de rol van een adviseur op dit moment bij een bedrijfsbeëindiging?
- Hoe merk je aan een melkveehouder dat hij wil gaan stoppen?
- Hoe geeft u advies op het moment dat het over een stoppende melkveehouder gaat?
- Wat zijn volgens u de belangrijkste aandachtspunten bij het stoppen van een melkveehouder als het gaat om regeldruk?
- Hoe staat een ondernemer tegenover het advies dat u geeft?
- Wat zijn punten waar een melkveehouder aan moet denken als de ondernemer na gaat denken over stoppen?

Interviewvragen netwerk

- Hoeveel ervaring heeft u met stoppende melkveehouders?
- Hoe merkt u dat een ondernemer, in dit geval een melkveehouder, wil stoppen?
- Vind u zelf dat u een rol heeft in een bedrijfsbeëindiging? Zo ja, wat voor rol?
- Maakt u mee dat de ondernemer u als vertrouwenspersoon ziet om hierover te kunnen praten?
- Hoe kunt u een helpende hand bieden op het moment dat een ondernemer naar u toe komt?
- Wat zijn volgens u de belangrijkste aandachtspunten bij het stoppen van een melkveehouders als het gaat om regeldruk?
- Hoe denkt u dat het advies kan verbeteren bij bedrijfsbeëindigingen van melkveehouders bij regeldruk?

Bijlage II – Checklist schriftelijk rapporteren

Checklist Schriftelijk Rapporteren 2018

Naam:

Klas:

*De beoordelingscriteria die met een * zijn aangegeven, zijn 'killing points'. Wanneer de beoordelaar daarvan meer dan vijf heeft aangekruist, dien je het rapport/verslag op alle onvoldoende onderdelen te verbeteren. In het afstudeerwerkstuk zijn geen 'killing points' toegestaan.*

1. Het taalgebruik

- Bevat niet meer dan drie grammaticale, spel- en typefouten per duizend woorden; het rapport/verslag is dan afgekeurd*
- Heeft een actieve schrijfstijl*
- Is zakelijk, formeel en objectief *
- Is coherent (verwijs- en verbindingswoorden)*
- Heeft een adequate interpunctie*
- Bevat niet de persoonlijke voornaamwoorden 'ik/mij/me, jij/je/jou, jullie, u, wij/we/ons' *
- Is doelgroepgericht*
- Heeft een uniforme stijl*

2. De ordening

- Het verslag/rapport heeft een logisch opbouw
- Elk hoofdstuk heeft een logische alineastructuur
- Elk hoofdstuk kent een introductie (m.u.v. H.1)

3. Het rapport/verslag

- Is vrij van plagiaat*
- De pagina's zijn genummerd*
- Heeft een uniforme opmaak

4. De omslag

- Bevat de titel
- Vermeldt de auteur(s)

5. De titelpagina/het titelblad

- Heeft een specifieke titel*
- Vermeldt de auteur(s)*
- Vermeldt de plaats en de datum*
- Vermeldt de opdrachtgever(s)*

6. Het voorwoord:

- Bevat de persoonlijke aanleiding tot het schrijven van het rapport/verslag
- Bevat persoonlijke bedankjes (persoonlijke voornaamwoorden toegestaan)

7. De inhoudsopgave:

- Vermeldt alle genummerde onderdelen van het rapport/verslag*
- Vermeldt de samenvatting en de bijlage(n)
- Is overzichtelijk/gestructureerd
- Heeft een correcte paginaverwijzing

8. De samenvatting:

- Is een verkorte versie van het gehele rapport/verslag
- Bevat de conclusies
- Bevat suggesties voor verder onderzoek

- Bevat geen persoonlijke mening
- Staat direct na de inhoudsopgave

9. De inleiding

- Is hoofdstuk 1*
- Beschrijft het kader/de context en de aanleiding*
- Geeft inhoudelijke relevante achtergrondinformatie*
- Bevat de probleemstelling/de onderzoeksvraag*
- Vermeldt het doel*
- Bevat een leeswijzer voor het rapport/verslag*

10. Materiaal en methode

- Beschrijft de gevolgde onderzoeksmethode
- Motiveert de keuze voor de gevolgde onderzoeksmethode
- Past bij de probleemstelling/de onderzoeksvraag*
- Beschrijft de variabelen/eenheden
- Beschrijft de methode van data-analyse

11. De (opmaak van de) kern

- De hoofdstukken en de (sub)paragrafen met maximaal drie niveaus zijn genummerd*
- De hoofdstukken en (sub)paragrafen hebben een passende titel
- Een hoofdstuk beslaat ten minste één pagina
- Een nieuw hoofdstuk begint op een nieuwe pagina
- De zinnen lopen door (geen 'enter' binnen een alinea gebruiken)
- De figuren zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (onder de figuur)*
- De tabellen zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (boven de tabel)*
- Tabellen en figuren zijn zelfstandig te begrijpen
- In de tekst zijn er verwijzingen naar figuren en/of tabellen*
- De tekst bevat verwijzingen naar de desbetreffende bijlage(n)
- De tekst is ook zonder verwijzingen te begrijpen

12. De discussie

- Vermeldt de interpretatie(s) van de resultaten
- Bevat een vergelijking met relevante literatuur
- Geeft de valide argumentatie weer
- Evalueert de gevolgde onderzoeksmethode
- Bevat een kritische reflectie op de eigen bevindingen

13. De conclusies en aanbevelingen

- Bevatten antwoord(en) op de onderzoeksvraag
- Zijn gebaseerd op relevante feiten
- Bevatten geen nieuwe informatie*

14. De bronvermelding

- Verwijzingen in de tekst zijn conform de APA-normen*
- De bronnenlijst is conform de APA-normen*

15. De bijlagen

- Zijn genummerd
- Zijn voorzien van een passende titel
- Bevatten geen eigen analyse
- Zijn overzichtelijk weergegeven

Bijlage III – Uitgewerkte interviews

Interview melkveehouder 1

- Hoelang bent u ondernemer geweest?

Melkveehouder 1 geeft aan dat hij 45 jaar melkveehouder is geweest. In januari 2018 is het bedrijf beëindigd.

- Hoeveel koeien had u op het moment van stoppen?

Melkveehouder 1 geeft aan dat er op het moment van stoppen 130 stuks vee waren. In totaal waren er 80-90 melkkoeien.

- Waarom bent u melkveehouder geworden?

Melkveehouder 1 werkte eerst bij zijn oom op de boerderij. Zijn vader had een klein bedrijf met ongeveer 25 koeien. Op den duur zijn vader en zoon samen in het bedrijf gegaan. Hij kon daarna op de boerderij van zijn oom komen, maar dat was een pachtboerderij, dus dat kon toen niet. Toen kwam er in de buurt een boerderij te koop. Toen heeft melkveehouder 1 dit gekocht met 20 hectare grond erbij. Toen is melkveehouder 1 met zijn vrouw in 1980 naar die boerderij gegaan en heeft daar de boerderij opgezet.

- Wat heeft u doen besluiten om het bedrijf te beëindigen?

Melkveehouder 1 was er al een beetje zat van. Toen verloren melkveehouder 1 en zijn vrouw een kleindochter en werd bij zijn vrouw een ziekte geconstateerd. Daarnaast werd de computer heel belangrijk. Heel veel regels waren verbonden aan de computer. Je moest alles invullen en als er wat verkeerd ging kreeg je direct hoge boetes. Daarnaast kwamen er steeds meer regels bij en melkveehouder 1 en zijn vrouw geven aan dat ze hier vaak zorgen over hadden. Elke keer waren ze bang dat ze iets verkeerd zouden doen. Melkveehouder 1 geeft aan dat ze nog op de fosfaatrechten hebben gewacht om deze te kunnen verkopen. Daarnaast merkt melkveehouder 1 op dat ze door de fosfaatwetgeving nog maar 62 koeien mochten melken. Hierdoor zagen melkveehouder 1 en zijn vrouw geen toekomst meer in het bedrijf.

- Hoe is het traject van stoppen verlopen?

Melkveehouder 1 geeft aan dat het traject heel kort was. Een halfjaar van tevoren hebben ze met de kleinzoon, die een loonbedrijf had en na melkveehouder 1 op de boerderij zou komen, aan tafel gezeten en deze vroeg wanneer ze van plan waren van de boerderij af te gaan. Kleinzoon moest het maar regelen van melkveehouder 1 en diezelfde middag kregen ze telefoon van een makelaar. Deze is langsgekomen en al snel kwamen ze eruit met hoe ze het wouden doen. Met stoppen was het eerst wel lastig, financieel was alles al rond, maar melkveehouder 1 en zijn vrouw bleven nog wel melken omdat vooral zijn vrouw dit nog mooi vond om te doen. Toen werd echter wel opgemerkt dat als ze lang door zouden melken, dat dit gevolgen had voor de fosfaatrechten. Toen zijn melkveehouder 1 en zijn vrouw direct gestopt met het melken en de boerderij. De koeien zijn die week allemaal in één keer weggegaan naar Polen. De adviseur heeft tijdens het proces goede begeleiding geboden en de makelaar ook.

- Hoe heeft u het stoppen van het bedrijf ervaren?

Melkveehouder 1 en zijn vrouw zeggen dat ze wel een beetje tegen het stoppen op zagen en er helemaal niet zoveel zin in hadden. Wel vinden ze het heerlijk dat ze rust hebben en niet meer aan al die regels hoeven te voldoen. Melkveehouder 1 geeft aan dat ze niks zonder de adviseur deden, alles legden ze ter controle voor aan de adviseur om te controleren of het goed ging. Dit hebben

melkveehouder 1 en zijn vrouw als zeer prettig ervaren. De fosfaatrechten werden als cadeautje gezien en de boerderij bleef in de familiesferen. Dat werd als erg prettig ervaren door melkveehouder 1 en zijn vrouw.

- **Heeft u begeleiding gehad tijdens het proces? Zo ja, hoe was de begeleiding tijdens het stoppen?**

Melkveehouder 1 geeft aan dat de voorstellen vaak vanuit de makelaar kwamen, maar dat deze altijd getoetst werden bij de adviseur. De adviseur was als een rechterhand voor het echtpaar. Dit was een goede begeleiding, melkveehouder 1 en zijn vrouw hadden veel vertrouwen in deze twee partijen en zijn heel tevreden over de begeleiding in het proces.

- **Wat was volgens u de functie van de adviseur tijdens de bedrijfsbeëindiging?**

Melkveehouder 1 geeft aan dat voor hen de rol van adviseur was dat hij controleerde wat ze deden. De adviseur moest er op toezien dat het bedrijf goed beëindigd werd, vooral belastingtechnisch. Melkveehouder 1 en zijn vrouw geven aan dat ze niks deden zonder dat ze de adviseur erbij te betrekken, het was als een rechterhand voor hen.

- **Moet dit veranderen? Zo ja, hoe moet het veranderen?**

Melkveehouder 1 vindt dat er niet iets hoeft veranderen wat hem betreft. Zij hebben het als heel prettig ervaren dat ze zelf de lijnen hebben uitgezet en dat ze zijn geholpen met alle regels waar op gelet moest worden.

- **Wat zijn volgens u punten die beter konden of moesten?**

Melkveehouder 1 geeft aan dat ze niks gemist hebben. Ze hadden alleen problemen met het verkopen van de koeien en die zijn allemaal naar Polen gegaan. Later geven melkveehouder 1 en zijn vrouw aan dat ze nog niet helemaal zijn geland en dat ze daar wel beter op konden zijn voorbereid. Ze voelen zich haast schuldig dat ze niks meer doen. Ze hebben wel onderschat dat ze nu met elkaar moeten leven en niet kunnen vluchten in het werk. Hier moesten ze wel aan wennen, geeft melkveehouder 1 aan. Melkveehouder 1 en zijn vrouw geven aan dat er misschien wel iets meer nazorg kan wezen vanuit de adviseur, dat er misschien na een paar maanden wordt gevraagd hoe het gaat.

- **Wat zijn volgens u de belangrijkste punten bij het stoppen?**

Melkveehouder 1 geeft aan dat ze veel zelf hebben gedaan. De makelaar heeft de boerderij getaxeerd en binnen de familie is de boerderij verkocht. Het land heeft melkveehouder 1 zelf verkocht. De adviseur begeleidde goed op de achtergrond. De makelaar bracht ideeën naar voren waarna melkveehouder 1 en zijn vrouw dit bespraken met de adviseur. Ze wilden de goedkeuring van de adviseur voordat ze iets zouden ondernemen. Vooral met de fosfaatrechten was het van belang dat de adviseur hier in doorpakte, volgens melkveehouder 1. Dit omdat ze nog aan het melken waren en daardoor de fosfaatrechten misschien anders niet goed verkocht konden worden. De adviseur pakte hier goed in door en ze hebben er daardoor een goede prijs voor gekregen. Daarnaast geeft melkveehouder 1 aan dat de adviseur mee heeft gekeken naar het koopcontract en daar nog belangrijke punten heeft aangekaart die veranderd moesten worden. Onder ander ging dit over het land en daarbij wilde de makelaar dat het uitgesteld werd. De adviseur heeft hier een stokje voor gestoken omdat dit niet gunstig was voor melkveehouder 1. Dat geld hadden ze op dat moment nodig en dat had de adviseur door. Het is belangrijk dat de adviseur je kent en weet hoe hij met je om moet gaan, dat hij goed een inschatting kan maken van wat van belang is voor de klant volgens melkveehouder 1.

- **Hoe was de functie van het netwerk tijdens de bedrijfsbeëindiging?**

Melkveehouder 1 geeft aan dat voor en in het proces eigenlijk niet echt met het netwerk gepraat is over het stoppen. Dit werd vooral met de familie en de adviseur besproken. Later kwam daar de makelaar nog bij. Het netwerk was niet als een soort praatpaal of vertrouwenspersoon in het proces van bedrijfsbeëindiging. Melkveehouder 1 geeft wel aan dat het netwerk gemist wordt na het stoppen. Dit was toch een belangrijke groep in het leven op de boerderij die vaak langskwamen en nu melkveehouder 1 gestopt is eigenlijk niet meer langskomen. Daarnaast heeft melkveehouder 1 ook weinig contact meer met andere boeren. Dit was wel erg wennen aan het begin voor hem en zorgde ook wel voor spanningen binnen de relatie met zijn vrouw. Uiteindelijk is dat allemaal wel weer goed gekomen, verzekert melkveehouder 1.

Interview melkveehouder 2

- Hoelang bent u ondernemer geweest?

Melkveehouder 2 heeft het bedrijf van zijn vader overgenomen in 1991. Het was toen een bedrijf met melkvee en vleesvarkens. Melkveehouder 2 is dus 28 jaar ondernemer geweest.

- Hoeveel koeien had u op het moment van stoppen?

Het bedrijf van melkveehouder 2 had op het moment van stoppen ongeveer 70 melkkoeien.

- Waarom bent u melkveehouder geworden?

Melkveehouder 2 geeft aan dat hij melkveehouder is geworden omdat hij het van zijn vader kon overnemen. Hij had hier altijd al interesse in en werkte ook op andere melkveebedrijven. Door de passie voor het vak heeft melkveehouder 2 besloten om melkveehouder te worden.

- Wat heeft u doen besluiten om het bedrijf te beëindigen?

De oudste zoon van melkveehouder 2 was van plan het bedrijf over te nemen. Melkveehouder 2 geeft aan dat zijn oudste zoon de koeien altijd al mooi vond om te doen. Maar toch is het anders geworden. Lichamelijke aspecten hielden hem tegen en hij heeft toen besloten om het niet over te nemen. Melkveehouder 2 heeft toen besloten om de koeien te verkopen, omdat hij ook het gevoel had dat er elke keer wel weer wat was met de regels en er kwamen telkens nieuwe regels bij. Daarnaast zorgden deze regels ook weer voor kosten. Mest afvoeren kostte steeds meer en er moest ook steeds meer afgevoerd worden. Toen de stoppersregeling kwam heeft melkveehouder 2 zich hiervoor ingeschreven.

- Hoe is het traject van stoppen verlopen?

Melkveehouder 2 geeft aan dat het proces van stoppen goed is verlopen. Hij heeft de koeien geruild met boeren in de buurt omdat melkveehouder 2 goede koeien had. Dit zorgde in ieder geval voor een stuk rust voor melkveehouder 2, dat er niet allemaal goede koeien naar de slacht gaan.

- Hoe heeft u het stoppen van het bedrijf ervaren?

Melkveehouder 2 geeft aan dat hij op den duur een keus heeft gemaakt en dat hij daar steeds verder in ging en langzaam toewerkte naar het moment. Toch was het wel een vervelend moment toen de koeien opgehaald werden. Melkveehouder 2 geeft aan dat het uitwisselen van de koeien met andere melkveehouders ook wel geholpen heeft in het proces. Je raakt langzaam aan je eigen veestapel al kwijt. Dat na het stoppen de stallen leegstonden en de melkput niet meer gebruikt werd vond melkveehouder 2 wel lastig. Toch had melkveehouder al eens eerder lege stallen meegemaakt, doordat het bedrijf geruimd werd in 2001. Toen heeft melkveehouder 2 er meer last van gehad en daardoor viel het deze keer enigszins mee.

- Heeft u begeleiding gehad tijdens het proces? Zo ja, hoe was de begeleiding tijdens het stoppen?

Melkveehouder 2 geeft aan dat ze samen met de adviseur om tafel hebben gezet. Vooral aan het begin om te praten over wat melkveehouder 2 na het stoppen zou gaan doen. De adviseur heeft later begeleiding geboden bij de verkoop van diverse zaken. Daarnaast heeft de adviseur ook begeleid in de afwikkeling van alle fiscale aspecten. De begeleiding werd als goed ervaren door melkveehouder 2. Het was fijn om begeleiding op de achtergrond te hebben en dat de adviseur hielp met de verkoop en dergelijke.

- **Wat was volgens u de functie van de adviseur tijdens de bedrijfsbeëindiging?**

De adviseur keek vooral mee op de achtergrond volgens melkveehouder 2. Aan het begin was het wel een persoon waarmee over de toekomst en het leven na het stoppen gepraat werd. Daarna was het vaker zo dat de adviseur iets aandroeg wat misschien slim was om te doen en dan werd de keuze bij de melkveehouder gelaten.

- **Moet dit veranderen? Zo ja, hoe moet het veranderen?**

Volgens melkveehouder 2 hoeft de functie van de adviseur niet echt te veranderen. Het is van belang dat de adviseur kennis heeft en als de adviseur dat niet heeft, dat hij die kennis erbij haalt.

- **Wat zijn volgens u punten die beter konden of moesten?**

Melkveehouder 2 geeft aan dat er wel veel onduidelijkheden waren over wat er mocht van het RVO met het ruilen van dieren. Dat had wel beter gekund, maar melkveehouder 2 geeft aan dat dit meer lag bij het RVO dan bij de adviseur.

- **Wat zijn volgens u de belangrijkste punten bij het stoppen?**

Melkveehouder 2 vertelt dat het van belang is om het goed over het vervolgtraject te hebben met anderen. Je moet goed nadenken over wat je na het stoppen wilt doen, maar ook wat de impact is op het gezin. Daarnaast moet een ondernemer goed fiscaal kijken wat voordelig is. Moet je het hele bedrijf verkopen of kun je soms beter toch nog even ondernemer blijven? Daarnaast moet je ook nadenken over of je de fosfaatrechten verkoopt of verleast. Melkveehouder 2 geeft aan dat keuzes wel echt door de ondernemer gemaakt moeten worden en dat een adviseur dit niet op moet dringen.

- **Hoe was de functie van het netwerk tijdens de bedrijfsbeëindiging?**

Melkveehouder 2 geeft aan dat hij het netwerk niet echt mist sinds hij gestopt is met de melkveehouderij. Hij geeft aan dat hij naast het netwerk van de boerderij nog genoeg andere mensen om zich heen heeft. Melkveehouder 2 vertelt dat hij tijdens de bedrijfsbeëindiging het niet echt met het netwerk zozeer besproken heeft. Wel heeft hij koeien geruild met andere boeren in de omgeving en zo wel met een stukje netwerk dat besproken. Daar is het wel bij gebleven, geeft melkveehouder 2 aan.

Interview melkveehouder 3

- Hoelang bent u ondernemer geweest?

Melkveehouder 3 geeft aan dat hij 35 jaar melkveehouder is geweest.

- Hoeveel koeien had u op het moment van stoppen?

Op het moment van stoppen had melkveehouder 3 ongeveer 150 melkkoeien.

- Waarom bent u melkveehouder geworden?

De vader van melkveehouder 3 had een gemengd bedrijf met akkerbouw en melkkoeien. Melkveehouder 3 geeft aan dat hij passie had met het melkvee. Er kwam de kans om het bedrijf over te nemen en dat heeft hij gedaan. Daarna kon melkveehouder 3 een bedrijf kopen voor meer melkvee en toen heeft melkveehouder 3 de keuze gemaakt om alleen met melkkoeien verder te gaan.

- Wat heeft u doen besluiten om het bedrijf te beëindigen?

Melkveehouder 3 geeft aan dat de uitdaging er wel een beetje uit was. Daarnaast was het een kapitaalintensief bedrijf waar eigenlijk maar weinig rendement op werd gemaakt. Daar kwam ook nog bij dat het fysiek minder ging en dat geen van de kinderen het over wilde nemen. Melkveehouder 3 geeft aan dat er ook steeds meer regels kwamen en dat hij het nut vaak niet inzag van de regels. Een voorbeeld is dat er mest afgevoerd moest worden en dat je dan kunstmest aan moest voeren. Melkveehouder 3 vond dat je ook te erg werd afgerekend als je fouten maakte en per ongeluk daardoor een regel overtrad.

- Hoe is het traject van stoppen verlopen?

Het traject is goed verlopen volgens melkveehouder 3. Dit heeft volgens melkveehouder 3 ook te maken met de eigen regie in het traject. Als je zelf duidelijk bent in de keuzes dan kan je ook sneller stappen zetten. Het is wel een traject van jaren geeft melkveehouder 3 aan. Fiscaal is alles ook goed verlopen, mede door een goede accountant, geeft melkveehouder 3 aan.

- Hoe heeft u het stoppen van het bedrijf ervaren?

Aan de ene kant is het helemaal niet leuk om te stoppen, zegt melkveehouder 3, maar aan de andere kant had hij ook wel zin om andere dingen te doen. Melkveehouder 3 geeft aan dat hij van zichzelf wel wist dat hij zulke projecten als stoppen wel leuk vindt om te doen. Toen het bedrijf in 2004 verhuisde vond melkveehouder 3 het hele project ook al leuk om te regelen. Het is alleen wel zo dat het stoppen veel consequenties heeft, en niet alleen voor jezelf. Melkveehouder 3 geeft aan dat hij het wel lastig vond dat het impact heeft op veel mensen om je heen zoals het gezin. Een melkveehouderij is wel echt een bedrijf waar het hele gezin in mee leeft en waar iedereen in helpt. Dat vond melkveehouder 3 het meest zwaar wegende argument waardoor het een lastige keuze was.

- Heeft u begeleiding gehad tijdens het proces? Zo ja, hoe was de begeleiding tijdens het stoppen?

Melkveehouder 3 geeft aan dat hij begeleiding heeft gehad van de adviseur in het stoppen van het bedrijf. Dit was voornamelijk ondersteunend, want zelf moet je het meeste beslissen, volgens melkveehouder 3. De begeleiding werd als goed ervaren door melkveehouder 3.

- Wat was volgens u de functie van de adviseur tijdens de bedrijfsbeëindiging?

Volgens melkveehouder 3 was de functie van de adviseur om een spiegel voor te houden aan de melkveehouder en naar de beweegredenen vragen.

- **Moet dit veranderen? Zo ja, hoe moet het veranderen?**

Melkveehouder 3 geeft aan dat er wel dingen kunnen veranderen. Onder andere dat het meer uit de taboesfeer gehaald moet worden. Het kan als falen voelen, of dat er familiedruk op komt. Dit kan nog verbeteren volgens melkveehouder 3. Er moet ook goed besproken worden wat de melkveehouder na die tijd gaat doen en of de melkveehouder daar een plan voor heeft. Hier zit volgens melkveehouder 3 nog wel een gat in de markt, dat adviseurs de melkveehouders aantrekken en ze een traject aanbieden in wat ze na de beëindiging willen gaan doen.

- **Hoe was de functie van het netwerk tijdens de bedrijfsbeëindiging?**

Melkveehouder 3 geeft aan dat hij niet teveel erover sprak met het netwerk, want als je er eenmaal over begint dan hang je in de markt en dan weten heel veel mensen het heel snel al. Dan gaan mensen anders naar je kijken, volgens melkveehouder 3. Hij geeft wel aan dat er wel mensen binnen het netwerk zijn waar je wel je verhaal tegen vertelt. Dit zijn dan vaak wel mensen waarmee je echt een vertrouwelijke band hebt. Melkveehouder 3 geeft aan dat dit netwerk wel echt vervalt als je stopt. Je komt ze niet meer tegen, want ze kunnen, makkelijk gezegd, geen geld meer aan je verdienen. Het is wel per persoon verschillend of je er ook echt last van hebt geeft melkveehouder 3 aan. Als je buiten het bedrijf ook een goed netwerk hebt, dan vult die leegte zich wel weer.

- **Wat zijn volgens u punten die beter konden of moesten?**

Melkveehouder 3 vindt dat een adviseur soms nog wel iets meer nazorg mag verlenen in de tijd na de bedrijfsbeëindiging omdat dit vaak lastig is voor melkveehouders. Melkveehouders vallen wel in een gat als ze gestopt zijn. Alles stopt in één keer als het bedrijf is verdwenen. Melkveehouder 3 denkt dat er misschien vooraf moet worden afgesproken dat er na een bepaalde tijd weer even contact is tussen de adviseur en de melkveehouder om te kijken hoe het gaat. Dat zou melkveehouder 3 mee willen geven aan een adviseur. Je moet als melkveehouder hier zelf ook aandacht aan geven en energie in steken, maar soms kan het wel een heel prettig steuntje in de rug zijn als er ook vanuit de advieswereld aandacht aan wordt gegeven, vindt melkveehouder 3.

- **Wat zijn volgens u de belangrijkste punten bij het stoppen?**

Volgens melkveehouder 3 moet je wel van te voren weten hoe het fiscaal uit gaat komen. Het is belangrijk volgens melkveehouder 3 om hier wel mee te beginnen als je wilt stoppen. Het moet niet een drijfveer worden, maar is wel belangrijk. Melkveehouders moeten ook goed weten wat ze willen gaan doen na die tijd, ze moeten goed op een rij hebben wat ze willen of moeten doen als ze gestopt zijn. Je moet wel weten of je nog moet gaan werken omdat je niet genoeg geld verdient met de verkoop van je bedrijf. Melkveehouder 3 geeft ook aan dat je duidelijk moet hebben dat je nog moet afrekenen met de belastingdienst.

- **Heeft u wel eens gehoord dat er problemen zijn ontstaan bij een bedrijfsbeëindiging door fouten in de fiscale afwikkeling?**

Melkveehouder 3 geeft aan dat hij hier niet van gehoord heeft, ook omdat hier vaak niet over wordt gepraat.

Interview melkveehouder 4

- **Hoelang bent u ondernemer geweest?**

Melkveehouder 4 geeft aan dat hij 25 jaar melkveehouder is geweest.

- **Hoeveel koeien had u op het moment van stoppen?**

Op het moment van stoppen had melkveehouder 4 75 melkkoeien.

- **Waarom bent u melkveehouder geworden?**

Melkveehouder 4 geeft aan dat hij er veel interesse in had. Hij kon het bedrijf overnemen van zijn vader en dat heeft hij gedaan. Het was echt een manier van leven voor hem. Hij vindt het, ondanks dat hij gestopt is, nog steeds mooi werk.

- **Wat heeft u doen besluiten om het bedrijf te beëindigen?**

Melkveehouder 4 is vooral gestopt omdat het quotum werd afgeschaft waar de fosfaatrechten voor terug kwamen. Melkveehouder 4 vindt dat het met het quotum eerlijker was, Europees gezien. Door deze nieuwe regels is de productie in Europa losgelaten en Nederland heeft zichzelf weer een beperking opgelegd. Als je dan een stap wilt maken dan komen er zoveel meer kosten bij kijken. De concurrent in het buitenland heeft dit niet en toen zag melkveehouder 4 het mis gaan en heeft hij besloten om te stoppen met het bedrijf.

- **Hoe is het traject van stoppen verlopen?**

Melkveehouder 4 geeft aan dat de beslissing nemen het langste duurt. Je denkt er eerst over op het moment dat er sprake is van de verandering van de regels. Op een gegeven moment ga je dan een beeld vormen over wat je wilt. De grootste drive was weg omdat groeien teveel zou kosten en er geen opvolger was. Dit maakte het ook een stuk makkelijker om de knoop door te hakken.

- **Hoe heeft u het stoppen van het bedrijf ervaren?**

Het was een dubbel gevoel, geeft melkveehouder 4 aan. Het is heel jammer dat je stopt. Melkveehouder 4 was liever doorgegaan, maar hij zag de toekomst niet zo goed meer in. Anderzijds geeft melkveehouder 4 aan dat het stoppen weer heel wat andere dingen geeft die eerder niet mogelijk waren. Doordat melkveehouder 4 het ook fijn vond dat hij andere dingen kon gaan doen, heeft dit het stoppen wel minder zwaar gemaakt. Het proces is goed verlopen en dat maakt dat melkveehouder 4 er wel een goed gevoel aan over heeft gehouden.

- **Heeft u begeleiding gehad tijdens het proces? Zo ja, hoe was de begeleiding tijdens het stoppen?**

Melkveehouder 4 geeft aan dat het vooral de financiële kant was waar hij begeleiding in heeft gehad. Daarnaast heeft melkveehouder 4 zelf veel werk gemaakt van het beeld dat hij had over het stoppen. Je moet ervoor zorgen dat je een goede adviseur naast je hebt die met je mee wil denken en niet alleen maar geld aan je wil verdienen, geeft melkveehouder 4 aan. Melkveehouder 4 heeft de begeleiding als goed ervaren. Hij heeft veel zelf gedaan en de goede mensen om zich heen verzameld en heeft daarmee prettig voor een beëindiging van het bedrijf kunnen zorgen.

- **Wat was volgens u de functie van de adviseur tijdens de bedrijfsbeëindiging?**

Melkveehouder 4 vindt dat een adviseur vooral alle financiële aspecten moet belichten die tevoorschijn komen. Dit moet van tevoren ook goed besproken worden met melkveehouders, omdat dit ook belangrijk is voor de keuze van het stoppen volgens melkveehouder 4. Het is van belang dat je van tevoren ook een beeld hebt van wat er ongeveer afgedragen zal worden richting de fiscus. Het is ook van belang dat als je gestopt bent dat dan alles ook achter de rug is en er niet nog wat onverwachts achteraan komt.

- **Moet dit veranderen? Zo ja, hoe moet het veranderen?**

Volgens melkveehouder 4 is het bij hen goed gegaan en hoeft er niet veel te veranderen. Maar dat heeft ook met de melkveehouder te maken. Elke keer is anders en daar moet een adviseur of elk ander persoon die helpt bij de bedrijfsbeëindiging wel aan denken. De één heeft meer hulp nodig dan de ander. Een bedrijfsbeëindiging begeleiden en adviseren is echt maatwerk. Melkveehouder vond het prima zoals het ging en benadert het graag zakelijk. In het geval van melkveehouder 4 klikte het heel goed tussen hem en de adviseur op dat gebied.

- **Wat zijn volgens u punten die beter konden of moesten?**

Volgens melkveehouder 4 is alles heel goed verlopen en kan hij zich niet iets bedenken wat beter had gekund. Hij geeft aan dat ze van tevoren een duidelijk plan hadden opgesteld met alles wat ze van belang vonden en ze hebben zich in het proces daar goed aan gehouden. Dit zorgde er ook voor dat ze niet voor verrassingen kwamen te staan in het proces of daarna.

- **Wat zijn volgens u de belangrijkste punten bij het stoppen?**

Melkveehouder 4 vindt het echt van belang dat er een voorberekening wordt gemaakt over de financiële afrekening. Voor de verkoop is dat belangrijk. Bijvoorbeeld met de verkoop van land en hoe je dan inspeelt op de burens en daarmee onderhandeld. Melkveehouder 4 kon makkelijk onderhandelen over zijn land omdat het land van de burens op afstand lag en dan kon melkveehouder 4 onderhandelen over dat de burens zijn grond kochten en hij de grond van de burens kocht. Dan kon melkveehouder 4 een duurdere prijs voor zijn land vragen, omdat het heel gunstig voor de burens was om land dicht bij huis te hebben. Door dit soort dingen aan te kaarten kunnen dingen voor een meerprijs verkocht worden. Daarnaast is het van belang dat je met de adviseur/boekhouder gaat kijken of je het land duurder kan maken en de gebouwen goedkoper zodat je minder hoeft af te rekenen. Dit moet wel goed afgestemd worden aangezien een koper het meestal andersom wil hebben. Je hebt het met de adviseur ook over waarom je stopt en wat je gaat doen, maar dit is niet het belangrijkste geweest voor melkveehouder 4 in het proces van stoppen.

- **Hoe was de functie van het netwerk tijdens de bedrijfsbeëindiging?**

Volgens melkveehouder 4 heeft het netwerk geen rol gespeeld bij de bedrijfsbeëindiging. Hij heeft geen netwerk nodig gehad om ermee over te praten. Daarnaast heeft melkveehouder 4 er geen last van dat er geen netwerk meer is. Hij heeft naast de boerderij ook nog genoeg netwerk, waardoor hij niet in een gat viel qua contacten na het stoppen.

Interview melkveehouder 5

- Hoelang bent u ondernemer geweest?

Melkveehouder 5 is in 1980 van de middelbare agrarische school gekomen. Allereerst is melkveehouder 5 in loondienst gegaan bij het bedrijf van zijn vader. Na een aantal jaar is melkveehouder 5 in maatschap gegaan met zijn vader en in 2000 heeft melkveehouder 5 het bedrijf overgenomen.

- Hoeveel koeien had u op het moment van stoppen?

Melkveehouder 5 geeft aan dat ze op het moment van stoppen ongeveer 105 melkkoeien met bijbehorend jongvee hadden.

- Waarom bent u melkveehouder geworden?

Melkveehouder 5 is melkveehouder geworden door de liefde voor het vak en door de mogelijkheid die er was om een melkveehouderij te kunnen overnemen.

- Wat heeft u doen besluiten om het bedrijf te beëindigen?

Melkveehouder 2 geeft aan dat er meerdere factoren waren waardoor hij gestopt is. Geen bedrijfsopvolging is één van die factoren. Melkveehouder 5 geeft aan dat je dan bepaalde punten hebt waardoor je erover denkt wanneer je dan moet stoppen. Vorig jaar heeft melkveehouder 5 goed nagedacht over wat hij de komende 10 jaar nog wil gaan doen en wat er nog moet gebeuren aan de boerderij als hij nog minimaal 10 jaar door wou boeren. Melkveehouder 5 wilde graag nog wel door kunnen ontwikkelen de komende 10 jaar met het bedrijf, dat hield hem gemotiveerd. Maar als hij dat wilde, dan moest er flink geïnvesteerd worden. De melkstal was af en daarnaast moesten er veel kosten gemaakt worden door allerlei regels. Zo moest het asbest van het dak gehaald worden en als je nog iets wilt groeien dan moet er zoveel geïnvesteerd worden in rechten en grond en dergelijke dat dit teveel van het goede was voor melkveehouder 5. Melkveehouder 5 geeft aan dat het rendement van de investeringen niet terug te zien zou zijn. Melkveehouder 5 geeft ook aan dat hij de laatste jaren ook echt een verandering in het vak heeft gemerkt. Waar het eerder vooral technisch heel belangrijk was, is er nu naast het technische veel meer bijgekomen. Het ondernemerschap komt er veel meer bij kijken en er is heel veel regelgeving bijgekomen. Het inspelen op regels en hier altijd maar rekening mee houden maakt het boeren heel anders dan jaren terug. Deze omslag heeft mede ook wel gezorgd dat melkveehouder 5 de keuze heeft gemaakt om te stoppen met het bedrijf.

- Hoe is het traject van stoppen verlopen?

Melkveehouder 5 geeft aan dat ze twee jaar voor het moment van stoppen al een gesprek met de adviseur hebben gehad om te praten over het stoppen zelf en over hoe en wanneer het beste gestopt kan worden. Hierin heeft melkveehouder 5 vooral informatie ingewonnen over het voortraject waar rekening mee gehouden kan worden om het stoppen beter te laten verlopen. Langzaamaan heeft melkveehouder 5 toegewerkt tot het moment van stoppen.

- Hoe heeft u het stoppen van het bedrijf ervaren?

Het stoppen is heel snel gegaan. Melkveehouder 5 heeft het wel goed ervaren en heeft nog steeds het gevoel dat hij een juiste beslissing heeft gemaakt. Het was een goed overwogen keuze, denkt melkveehouder 5, omdat er al langer van tevoren over nagedacht is.

- **Heeft u begeleiding gehad tijdens het proces? Zo ja, hoe was de begeleiding tijdens het stoppen?**

Melkveehouder 5 geeft aan dat hij begeleiding heeft gehad in het proces. Hij heeft begeleiding gehad van de adviseur, maar ook van de accountant voor het fiscale gedeelte. Melkveehouder 5 vond het fijn om er met de adviseur over te kunnen praten. Hij gebruikte de adviseur vaak als een soort spiegel. Daarnaast is de adviseur ook een persoon waarmee je dingen kunt bespreken, want dat is niet met iedereen mogelijk op dat moment.

- **Wat was volgens u de functie van de adviseur tijdens de bedrijfsbeëindiging?**

Melkveehouder 5 vindt dat de functie van een adviseur is dat de adviseur een spiegel is. Een adviseur moet je een spiegel voorhouden en zorgen dat je goed nadenkt over de keuzes die je wilt maken. De adviseur moet het goed met je hebben over je plannen van het stoppen en over de plannen na het stoppen. Daarna moet een adviseur je op de zaken wijzen waarvan je zelf niet op de hoogte bent volgens melkveehouder 5. De adviseur moet ook een klankbord zijn van de ideeën die je zelf hebt.

- **Moet dit veranderen? Zo ja, hoe moet het veranderen?**

Voor melkveehouder 5 zelf hoefde dit niet te veranderen. Wel geeft hij aan dat dit per melkveehouder wel erg kan verschillen. Sommigen willen weinig hulp en soms wat feedback. Maar sommigen willen ook dat er een heel tijdspad wordt uitgezet. Hier moet een adviseur wel flexibel in zijn volgens melkveehouder 5.

- **Wat zijn volgens u punten die beter konden of moesten?**

Melkveehouder 5 heeft dat nog niet. Soms heeft hij nog wel een twijfel of hij wel helemaal moest stoppen met ondernemen. Misschien was er wel meer mogelijk geweest met de fiscus, als melkveehouder 5 ondernemer was gebleven. Hier was veel onduidelijk over en is hem afgeraden omdat bij melkveehouders het als een bedrijfsbeëindiging wordt gezien als je stopt met melken. Melkveehouder 5 had misschien deze mogelijkheid verder uit willen zoeken, maar dan was het wel heel ingewikkeld geworden.

- **Wat zijn volgens u de belangrijkste punten bij het stoppen?**

Voornamelijk de fiscale aspecten, geeft melkveehouder aan. Dit heeft bij melkveehouder 5 vooral voor kopzorgen gezorgd. Door alle regels is het zo dat als je het net niet goed doet, dat het je dan direct veel geld kan kosten. Het is dus van belang dat de adviseur hier goed kennis van heeft of zorgt dat de juiste mensen dit regelen. Verder moet er ook goed gekeken worden naar het moment van verkoop, wanneer kan het voordeliger verkocht worden? De adviseur moet soms ook na het verkopen klaar staan voor advies, bijvoorbeeld met het aangeven van de gecombineerde opgave. Moet je daar wel aangeven dat je volledig gestopt bent als je nog grond hebt? Dan ben je namelijk ook je KvK nummer kwijt. Hier is volgens melkveehouder 5 misschien niet altijd de volledige kennis aanwezig. Daarnaast is het van belang dat de adviseur goed een spiegel voorhoudt over hoe je het gaat doen na het stoppen en wat de consequenties zijn. Je raakt ook een stukje netwerk kwijt en je mist veel na het stoppen. Je hebt een heel ander leven en moet soms een heel nieuw netwerk opbouwen wat niet iedereen altijd aan ziet komen.

- **Hoe was de functie van het netwerk tijdens de bedrijfsbeëindiging?**

De jaren voorafgaand aan het stoppen heb je het wel eens met een gedeelte van je netwerk over je gedachten over het stoppen, geeft melkveehouder 5 aan. Tijdens het proces heeft melkveehouder 5 niet echt met het netwerk gepraat over het stoppen. Wel geeft melkveehouder 5 aan dat hij na het stoppen merkte dat er wel echt een stuk netwerk wegvalt.

- **Is een stukje nazorg van de adviseur na het stoppen ook van belang na het stoppen?**

Melkveehouder 5 denkt dat een adviseur dit zelf goed genoeg aan kan voelen of dit nodig is bij een klant. Het is niet bij iedereen nodig denkt hij.

Interview melkveehouder 6

- Hoelang bent u ondernemer geweest?

Melkveehouder 6 is 12 jaar lang melkveehouder geweest.

- Hoeveel koeien had u op het moment van stoppen?

Melkveehouder 6 geeft aan dat hij op het moment van stoppen 95 melkkoeien had.

- Waarom bent u melkveehouder geworden?

Melkveehouder 6 geeft aan dat hij melkveehouder is geworden doordat hij is opgegroeid op een boerderij, hij is er groot mee geworden van kinds af aan. Melkveehouder 6 was altijd op de boerderij aan het helpen en vond koeien heel erg leuk.

- Wat heeft u doen besluiten om het bedrijf te beëindigen?

Melkveehouder 6 geeft aan dat het een samenloop van omstandigheden was. Melkveehouder 6 was getrouwd en zijn vrouw had helemaal niks met de boerderij. Melkveehouder 6 had geen plezier meer in het werk wat hij deed. Dit kwam onder andere doordat er telkens wel weer iets was of iets bijkwam. Nadat melkveehouder 6 fors had geïnvesteerd in een voermengwagen ging de productie omhoog, maar daardoor moest melkveehouder 6 eigenlijk ook weer fosfaatrechten kopen. Er moest nog meer geïnvesteerd worden en er zijn zoveel regels, wat het minder leuk maakt. De financiering was aardig hoog door eerdere investeringen en de resultaten vielen tegen. Maar melkveehouder 6 durfde eigenlijk niet te stoppen, omdat hij niet wist wat hij daarna moest doen. Op den duur kwamen er nog meer regels en was er ook vaker ziekte bij de koeien. Een keer tijdens het melken bedacht melkveehouder 6 opeens: 'Waarom doe ik dit nog, ik stop ermee en zie wel wat ik straks ga doen'. Toen heeft hij de makelaar gebeld en verteld dat hij het wilde verkopen.

- Hoe is het traject van stoppen verlopen?

Melkveehouder 6 vindt dat het goed is verlopen. Het is heel snel gegaan. De boerderij was met 10 weken mondeling verkocht. Hier was melkveehouder 6 heel blij mee, omdat de motivatie ook hard achteruit ging.

- Hoe heeft u het stoppen van het bedrijf ervaren?

Melkveehouder 6 heeft het als een enorme opluchting ervaren. Hij staat er nog steeds vierkant achter. Melkveehouder 6 mist de koeien ook niet, dit komt ook omdat de koeien in de buurt verkocht zijn. Hij heeft zelfs de koeien nog weer een keer opgezocht en het geeft ook voldoening dat de koeien goed terecht zijn gekomen.

- Heeft u begeleiding gehad tijdens het proces? Zo ja, hoe was de begeleiding tijdens het stoppen?

Melkveehouder 6 geeft aan dat hij geen begeleiding heeft gehad in het proces. Wel heeft nog hij een gesprek gehad met de adviseur. Melkveehouder 6 wilde het graag zelf doen en heeft het ook niet gemist. In het gesprek hebben ze gesproken over het 'hoe en wat' van de bedrijfsbeëindiging en wat melkveehouder 6 ging doen.

- Wat was volgens u de functie van de adviseur tijdens de bedrijfsbeëindiging?

Melkveehouder 6 geeft aan dat hij wel een gesprek heeft gehad met de adviseur, maar dat er verder geen functie aan zat. Melkveehouder 6 heeft wel meer begeleiding vanuit de makelaar gehad en dit was goed bevallen. De makelaar heeft alles geregeld en afgehandeld qua verkoop en wat daarbij kwam kijken.

- **Moet dit veranderen? Zo ja, hoe moet het veranderen?**

Melkveehouder 6 zou het niet anders hebben gedaan achteraf. De manier van handelen is goed geweest voor hem. Wel moet het fiscaal nog wel allemaal afgehandeld worden. Hier komt de adviseur misschien nog wel weer in beeld om daar bij te helpen, maar dit zal vooral via de boekhouder gaan. Hier heeft melkveehouder 6 nog geen tijd voor gehad door zijn nieuwe werk.

- **Wat zijn volgens u punten die beter konden of moesten?**

Melkveehouder 6 geeft aan dat hij geen punten kan bedenken die beter konden of anders hadden moeten gaan.

- **Wat zijn volgens u de belangrijkste punten bij het stoppen?**

Je moet zorgen dat je zoveel mogelijk geld krijgt en zo min mogelijk belastingen betaalt. Melkveehouder 6 wil wel dat alles gelijk betaalt wordt aan belastingen zodat hij weet wat hij overhoudt. Je moet soms ook je hart volgen volgens melkveehouder 6, als je er ongelukkig van wordt moet je soms de knoop door durven hakken.

- **Hoe was de functie van het netwerk tijdens de bedrijfsbeëindiging?**

Melkveehouder 6 geeft aan dat hij er geen last van heeft dat een deel van het netwerk verdwijnt na het stoppen. Hij had genoeg netwerk om zich heen buiten de boerderij. Bij melkveehouder 6 was er geen sprake van dat het netwerk iets heeft betekent tijdens het stoppen. Het was allemaal zo snel gegaan en melkveehouder 6 had zo snel een besluit gemaakt. Melkveehouder 6 durfde eigenlijk nooit te stoppen en heeft het er daarom ook niet echt over gehad voor het stoppen.

Interview adviseur 1

- Hoeveel ervaring heeft u met stoppende melkveehouders?

Adviseur 1 geeft aan dat hij 10 jaar lang bij Alfa en 10 jaar lang voor zichzelf bezig is. Gedurende 14 jaar heeft adviseur 1 vooral zelf ook te maken gekregen met klanten. Tijdens deze periode heeft adviseur 1 geregeld te maken gehad met klanten die stopten. Adviseur 1 geeft aan dat hij wel een redelijk enthousiaste klanten portefeuille had. Adviseur 1 geeft aan ongeveer 2 stakers per jaar te hebben.

- Wat voor een verschil merkt u bij stoppende melkveebedrijven in vergelijking tot 5-10 jaar geleden?

Adviseur 1 merkt duidelijk verschil. 10-5 jaar geleden was het meestal zo dat het bedrijf niet verder kon en dat de bank niet meer wilde financieren en dat de melkveehouders daarom moesten stoppen. Adviseur 1 merkt tegenwoordig in zijn eigen klantenportefeuille dat vooral veel klanten zitten zonder bedrijfsopvolger. Dat baart adviseur 1 wel zorgen en hij verwacht dat het aantal stakers misschien nog wel harder gaat oplopen. Wet en regelgeving en 7 dagen in de week werken zorgt volgens adviseur 1 er steeds vaker voor dat er geen opvolger is. Daarnaast worden kinderen tegenwoordig vrijer gelaten in de keuze, volgens adviseur 1. Volgens adviseur 1 is wet en regelgeving een hele belangrijke keuze als het gaat om bedrijfsovername, maar vaak ook een reden die erbij komt om te gaan stoppen.

- Wat is de rol van een adviseur op dit moment bij een bedrijfsbeëindiging?

Adviseur 1 geeft aan dat het heel belangrijk is om een spiegel voor te houden. Het is belangrijk om het goed met de melkveehouder erover te hebben wat de consequentie is van het stoppen. Adviseur 1 geeft aan dat psychisch een belangrijke factor is en wat voor invloed het heeft op het gezin. Als de koeien eenmaal weg zijn gaat het proces heel snel en het is onomkeerbaar. Financieel is het vaak niet een groot probleem. Bijna iedere melkveehouder die stopt kan zich financieel prima redden. De impact van het stoppen met melken, het verhuizen en dat het een levensstijl is, is veel belangrijker om te bespreken, volgens adviseur 1. Daar moeten melkveehouders heel goed over na denken. Daarnaast moet de adviseur, desnoods samen met de boekhouder, zorgen dat alles fiscaal geregeld wordt. Maar volgens adviseur 1 is dit pas de vervolgstap, nadat alles eerst goed met de boer besproken is.

- Hoe merk je aan een melkveehouder dat hij wil gaan stoppen?

Adviseur 1 geeft aan dat het vaak ter sprake komt door de gesprekken heen. Soms geeft adviseur 1 ook zelf wel eens aan de melkveehouder aan of het nog wel verstandig is om door te gaan. Adviseur 1 vertelt dat hij zelf nooit zal pushen voor een bedrijfsbeëindiging, omdat het de keuze van de melkveehouder moet zijn. Soms kan het namelijk helpen om van een afstand naar het bedrijf te kijken en dat te bespreken met de klant, die elke dag soms in dezelfde sleur zit. Adviseur 1 wil wel het bespreekbaar maken met klanten als er sprake van is.

- Hoe geeft u advies op het moment dat het over een stoppende melkveehouder gaat?

Adviseur 1 geeft aan dat hij eerst goed kijkt met een ondernemer naar het stoppen. Waarom wil de ondernemer stoppen? Dat is een hele belangrijke vraag voordat je doorgaat met de hele bedrijfsbeëindiging, want het is wel definitief na het stoppen. Adviseur 1 geeft aan dat hij daarna gaat kijken naar de afrekening. Is het financieel haalbaar om te stoppen en hoeveel moet er afgedragen worden?

- **Wat zijn volgens u de belangrijkste aandachtspunten bij het stoppen van een melkveehouder als het gaat om regeldruk?**

Regeldruk is vaak een argument van melkveehouders om te stoppen volgens adviseur 1. Melkveehouders verliezen vaak het plezier door de regeldruk volgens adviseur 1, maar vaak zit er meer achter en doet de regeldruk de emmer overstromen. Dan is het belangrijk volgens adviseur 1 om de andere redenen die erachter zitten ook boven tafel te krijgen. Adviseur 1 geeft aan dat het belangrijk is om het er goed over te hebben met de melkveehouder en goed duidelijk te krijgen of de melkveehouder echt wil stoppen.

Voor het fiscale gedeelte geeft adviseur 1 aan dat hij de afrekening van de verkoop altijd naar voren haalt. Voordat alles verkocht wordt moet er eerst berekend worden hoeveel er overblijft. Dan kan er gekeken worden hoe alles het beste verrekend kan worden en of er nog lijfrentes of dergelijke afgesloten moeten worden. Adviseur 1 stelt dat hierdoor de melkveehouder goed op te hoogte is van hoeveel er overblijft en ook hoeveel er afgedragen moet worden. Adviseur 1 ziet het ook als zijn taak om zaken die de klant niet opvallen aan te kaarten bij de klant.

- **Hoe staat een ondernemer tegenover het advies dat u geeft?**

Adviseur 1 zegt dat hij vaak een samenspel heeft met klanten. Het is een beetje actie-reactie. Adviseur 1 geeft aan dat hij er geen belang bij heeft als melkveehouders stoppen. Soms moet het wel of wil de ondernemer het zelf graag. Adviseur 1 draagt dingen aan, waar de klant zelf iets van moet vinden. De klant moet achter de gang van zaken staan.

- **Wat zijn punten waar een melkveehouder aan moet denken als de ondernemer na gaat denken over stoppen?**

Adviseur 1 geeft aan dat de melkveehouders zelf goed moeten nadenken over de impact van het stoppen. Wellicht moet de melkveehouder gaan praten met boeren die gestopt zijn. Het is van belang dat een melkveehouder weet wat het betekent als hij stopt, volgens adviseur 1. Een manier van leven vervalt en ook een groot deel van het netwerk van de melkveehouder vervalt omdat deze niet meer op de boerderij langskomen. Adviseur 1 geeft aan dat melkveehouders ook moeten nadenken over wat ze gaan doen nadat ze gestopt zijn. Adviseur 1 geeft aan dat dit meestal niet een groot probleem is bij zijn klanten, vaak weten ze dat er wel iets komt wat ze kunnen gaan doen.

- **Hoe speelt het netwerk een rol in de bedrijfsbeëindiging?**

Het netwerk vervalt voor een groot gedeelte en dit is soms best een struikelpunt voor melkveehouders, geeft adviseur 1 aan. Veel melkveehouders vinden het allereerst heel jammer dat een deel van hun netwerk waarschijnlijk vervalt en sommigen vinden het ook heel lastig. Lang niet alle melkveehouders hebben veel contacten buiten het bedrijf om en deze vallen dan behoorlijk in een gat. Maar het netwerk kan ook voor en tijdens het beëindigen van het bedrijf een grote rol spelen. Bij veel melkveehouders merk je dat er wel een band is tussen bepaalde mensen in het netwerk die als een vertrouwenspersoon zijn. Hier kunnen ze dan mee praten over hun plannen en moeiten.

- **Komt het wel eens voor dat het niet goed verloopt? En wat zijn dan de redenen?**

Adviseur 1 kan zich niet herinneren dat er een bedrijfsbeëindiging niet goed is verlopen. Soms zijn er hele kleine details die misschien net anders hadden kunnen gaan. Adviseur 1 denkt dat dit ook komt door veel contact met de klant en goed naar de wensen te vragen.

Interview adviseur 2

- Hoeveel ervaring heeft u met stoppende melkveehouders?

Adviseur 2 geeft aan dat het elk jaar terugkomt. Adviseur 2 merkt ook dat het de laatste jaren meer voorkomt dan voorheen. Hij doet het werk nu 26 jaar, van de eerste jaren kan hij het zich niet herinneren, maar de jaren daarna kwam het geregeld voor.

- Wat voor een verschil merkt u bij stoppende melkveebedrijven in vergelijking tot 5-10 jaar geleden?

Adviseur 2 merkt dat het in het verleden vaak was dat melkveehouders stopten om fysieke redenen en deze waren vaak ook ouder. Tegenwoordig ziet adviseur 2 steeds jongere boeren stoppen door verscheidene redenen.

- Wat is de rol van een adviseur op dit moment bij een bedrijfsbeëindiging?

Adviseur 2 vindt dat die rol op meerdere vlakken ligt. Allereerst vindt adviseur 2 dat je een gesprekspartner bent in het traject van alles wat zich emotioneel afspeelt. Dat je een soort klankbord bent, zodat je richting kan geven. Een adviseur weet lang niet alles, maar moet wel zorgen dat de juiste poppetjes aanwezig zijn als het nodig is. Als adviseur moet je schakelen tussen de emotie en wat er daadwerkelijk nodig is voor de bedrijfsbeëindiging. Volgens adviseur 2 is de belangrijkste rol van een adviseur, dat diegene ervoor zorgt dat de keuze van het stoppen een weloverwogen keuze is. Het moet geen haastklus zijn. Adviseur 2 merkt dat het nog weleens zo snel mogelijk afgerond moet worden van de melkveehouder. Dat zo snel mogelijk nadat hij de keuze heeft gemaakt alles weg moet. Volgens adviseur 2 moet je tijd nemen in dit proces, zodat het besef ook komt bij de melkveehouder dat het na het stoppen ook echt over is en dat het leven er anders uit gaat zien. Op zo'n moment moet je volgens adviseur 2 de klant afremmen. Adviseur 2 ziet een bedrijfsbeëindiging als over een brede sloot springen. Het is erg lastig, maar je gaat op zoek naar de plek waar de sloot het smalst is of waar er een plank over de sloot ligt om het jezelf zo makkelijk mogelijk te maken. Bij een bedrijfsbeëindiging is een adviseur eigenlijk iemand die je helpt om die plekken van de sloot te vinden, volgens adviseur 2.

- Hoe merk je aan een melkveehouder dat hij wil gaan stoppen?

Adviseur 2 geeft aan dat door een lange klantrelatie die hij vaak heeft, de ondernemer alles deelt met hem. Daarom wordt adviseur 2 vaak al vroeg in het proces meegenomen. Het komt ook nog wel voor dat adviseur 2 al door heeft dat de ondernemer tegen de beslissing van stoppen aan zit. Dan ziet adviseur 2 dit eigenlijk op basis van de houding of hoe ze met het bedrijf omgaan. Vaak is de motivatie dan weg en dat is goed te zien volgens adviseur 2. Soms heeft adviseur 2 dan ook de behoefte om zelf het gesprek dan aan te gaan met de klant, om het een keer te hebben over de mogelijkheid van stoppen. Dit ligt wel aan wat voor relatie adviseur 2 heeft met de klant. Als adviseur 2 al jaren over de vloer komt zal hij daar eerder over beginnen dan bij normale klanten. Adviseur 2 gaat dan het gesprek wel eens aan over of ze het nog wel leuk vinden. Soms is het niet het geval dat ze willen stoppen, maar dat er iets anders aan de hand is. Adviseur 2 ziet tegenwoordig wel veel klanten die geestelijk vermoeid zijn door alle hectiek vanaf 2015. Door alle regels die daarna zijn gekomen en de druk die dat met zich meebrengt.

- Hoe geeft u advies op het moment dat het over een stoppende melkveehouder gaat?

Allereerst gaat adviseur 2 in gesprek met de melkveehouders. Hij houdt ze dan een spiegel voor om te laten zien hoe dingen eruit gaan zien en of ze echt de goede motivatie hebben om te stoppen zodat ze er geen spijt van krijgen. Adviseur 2 vindt het echt van belang om goed met de melkveehouder te bespreken hoe het leven na het stoppen er uitziet, wat de melkveehouder na het stoppen gaat doen en hoe het stoppen in z'n werk gaat. Daarnaast doet adviseur 2 ook calculaties met de

melkveehouders. Hierin betreft hij vaak een boekhouder of accountant omdat deze mensen meer kennis hebben hierover. Adviseur 2 doet dit om duidelijk te maken wat het opbrengt, wat er overblijft, wat je er mee wilt en wat je na beëindiging nog moet doen als je op zoek moet naar een nieuw huis of (tijdelijk) geen inkomen hebt. Vaak hebben melkveehouders een calculatie ook wel nodig volgens adviseur 2 om een perspectief te krijgen voor na het stoppen. Vaak wordt er in het gesprek dat adviseur 2 met melkveehouders heeft ook alvast snel op een a4tje een korte berekening gemaakt voor het toekomstplaatje voor de melkveehouder.

- **Wat zijn volgens u de belangrijkste aandachtspunten bij het stoppen van een melkveehouder als het gaat om regeldruk?**

Adviseur 2 geeft aan dat de motivatie voor de keuze het belangrijkste is voor hem. Die wil hij helder boven tafel krijgen. Dit doet adviseur 2 vanwege het feit dat als melkveehouders het zelf goed helder hebben, dan is dat later nooit een breekpunt van had ik het maar anders gedaan. Het tweede wat adviseur 2 belangrijk vindt is dat de melkveehouder een perspectief krijgt van hoe het leven er uitziet na het stoppen. De melkveehouder moet goed helder krijgen wat hij wil doen na de bedrijfsbeëindiging. Dit hoeft niet per se werk te zijn, als je maar weet wat je wilt. Melkveehouders moeten ook rekening houden met het feit dat een boerderij echt een manier van leven is, waar ook het hele gezin bij betrokken is. Het gezin moet ook betrokken worden in de keuze van het stoppen en hoe verder, omdat dit ook op het hele gezin een grote impact heeft. Het kan zijn dat man en vrouw verschillende meningen hebben over de toekomst na de boerderij en daar moet ook uitgekomen worden, geeft adviseur 2 aan. Adviseur 2 merkt wel verschil in motivatie die er is om te stoppen. Sommigen werken al jaren naar het stoppen toe, maar er zijn ook melkveehouders die uit frustratie willen stoppen. Dan onderneemt adviseur 2 een paar gesprekken om over de frustratie te praten. Dit doet adviseur 2 omdat hij het geen goede reden vindt om uit frustratie te stoppen. Naast alle cijfers en het verwerken van het fiscale voelt adviseur 2 zich soms ook wel een beetje een psycholoog. Maar als er dingen voorbijkomen waarvan je zelf niet genoeg kennis hebt, dan is het belangrijk dat je de juiste personen erbij haalt. Adviseur 2 geeft aan dat er ook contact is met meerdere personen zoals boekhouder, voeradviseur of ander erfbetreders om over de bedrijfsbeëindiging te praten om het van meerdere kanten te kunnen belichten. Dit doet hij zodat er niet na een tijdje, als veel al geregeld is, de boekhouder of voerleverancier komt en zegt dat je het misschien beter linksom of rechtsom kunt doen. Je moet iedereen meenemen en meekrijgen in dit proces. Je moet niet alles zelf hoeven en willen doen volgens adviseur 2.

- **Hoe staat een ondernemer tegenover het advies dat u geeft?**

Adviseur 2 heeft nog nooit meegemaakt dat een melkveehouder niet positief stond tegenover het advies wat hij had gegeven. Dit komt volgens adviseur 2 vooral omdat het een lang traject is en een proces van tijd. Vaak gaat zoveel al in samenspraak met de melkveehouder. Soms trekken melkveehouders ook snel conclusies na advies van een adviseur, geeft adviseur 2 aan. Zo had adviseur 2 eens aangegeven bij een klant dat hij niet heel veel toekomst zag en toen kreeg hij direct de vraag of ze moesten gaan stoppen en hoe ze dat aan moesten pakken terwijl adviseur 2 dat helemaal niet bedoeld had. Advies kan dus als eyeopener werken voor melkveehouders.

- **Merk je dat melkveehouders bang zijn voor het leven na de boerderij? Zo ja, hoe merk je dat?**

Jazeker, adviseur 2 vindt dat een hoop melkveehouders een smal perspectief hebben. Ze hebben zich jaren gefocust op het bedrijf dat ze niet veel om zich heen hebben gekeken en dat eigenlijk als enige uiting van leven hebben gedaan. Deze mensen zijn vaak wel bang dat ze naast het boer zijn niks anders kunnen. Dat zijn vaak situaties waarvan het stoppen steeds uitgesteld wordt omdat ze niet weten wat ze willen. Adviseur 2 vindt het lastig om zulke mensen daarin te kunnen helpen. Verrassend genoeg ziet adviseur 2 dat eigenlijk altijd mensen wel weer een plekje vinden. Soms kan het wel weer heel iets anders zijn dan een boerenbedrijf. Soms is dat zoeken, maar het komt bijna altijd goed.

- **Wat zijn punten waar een melkveehouder aan moet denken als de ondernemer na gaat denken over stoppen?**

Volgens adviseur 2 moet een melkveehouder vooral nadenken over wat hij erna gaat doen. Wat ga je doen als alles voorbij is en je geen melkveebedrijf meer hebt? Financieel is vaak niet een probleem bij melkveehouders. Het grootste probleem zit bij het gevoel dat ze zich functie- en nutteloos voelen. Hier moeten ze goed over nadenken en een goed plan voor bedenken.

- **Komt het wel eens voor dat het niet goed verloopt? En wat zijn dan de redenen?**

Dat gebeurt wel eens, adviseur 2 splitst dit op in technisch en emotioneel. Wat er technisch wel een fout gaat is dat mensen zich onvoldoende realiseren dat ze constructies in de financiering hadden die voor veel nawerk en afrekeningen zorgen. Soms wordt onderschat hoeveel er moet worden afgedragen natijd, dat er na het stoppen toch meer afgedragen moet worden dan verwacht. Daarnaast zijn er zoveel regels tegenwoordig dat dit ook nog wel eens tot nawerk leidt. Op emotioneel vlak kan het voorkomen dat melkveehouders zich onvoldoende realiseren hoe het leven na een boerderij zal zijn en helemaal vastlopen. Dit is wel een heel lastig en moeilijk punt. Dit is niet zo makkelijk op te lossen als een technisch probleem. Daar is echt goede begeleiding en nazorg bij nodig, geeft adviseur 2 aan. Dat kun ja als adviseur vaak niet, maar het is wel goed om het met de klant het erover te hebben en wellicht iets voor hem te kunnen regelen. Het wordt volgens adviseur 2 heel makkelijk gezegd: 'dan stop je toch gewoon'. Maar zo makkelijk is het niet. Iedereen is verschillend en reageert ook verschillend en daar moet je goed tussen schakelen. Sommigen kunnen dus helemaal vastlopen door het stoppen en dat kan ook heel zwaar zijn voor bijvoorbeeld een partner die dacht een fijne toekomst zonder bedrijf in te gaan, maar dat de melkveehouder gewoon helemaal vastloopt doordat hij of zij geen bedrijf meer heeft.

- **Hoe speelt het netwerk een rol in de bedrijfsbeëindiging?**

Adviseur 2 merkt zeker ook dat ze het netwerk missen als ze gestopt zijn. Heel veel mensen die ze spreken hebben iets met het boeren te maken. Als je 40 jaar boer bent geweest, dan is dat vaak ook je netwerk. Doordat dit soms zo je leefwereld is geworden kan het een hele grote stap zijn om te stoppen voor sommigen. Dit is een punt waar je het vaak ook met de melkveehouder over moet hebben volgens adviseur 2. Daarnaast merk je dat een deel van het netwerk ook wel een rol speelt voor en tijdens de bedrijfsbeëindiging. Vaak zijn er wel mensen binnen het netwerk waarmee een goede klik is tussen hen en de melkveehouder. Je ziet wel voorkomen dat melkveehouders het al jaren met het netwerk erover hebben en daarom neem ik vaak ook het netwerk wel mee tijdens de bedrijfsbeëindiging.

Interview adviseur 3

- Hoeveel ervaring heeft u met stoppende melkveehouders?

Adviseur 3 geeft aan dat hij er in beperkte mate mee te maken heeft gehad. Hij heeft er wel een paar gehad die gestopt zijn de laatste jaren. Er zijn een paar die gedwongen moesten stoppen en een paar die vrijwillig gestopt zijn.

- Wat voor een verschil merkt u bij stoppende melkveebedrijven in vergelijking tot 5-10 jaar geleden?

Adviseur 3 merkt wel verschil. De wet- en regelgeving is veel meer een factor de laatste jaren volgens adviseur 3. Onder andere het melkquotum wat eraf ging en de fosfaatrechten die kwamen zijn van invloed. Daarnaast zorgen ook alle regels die er steeds bijkomen ervoor dat melkveehouders stoppen. Volgens adviseur 3 komt het ook steeds vaker voor dat er geen opvolger is en dat er daardoor een bedrijfsbeëindiging is bij melkveehouders.

- Wat is de rol van een adviseur op dit moment bij een bedrijfsbeëindiging?

Adviseur geeft aan dat het eraan ligt wat de behoefte is. Het ligt anderzijds ook aan de adviseur die je treft. De ene adviseur is veel meer fiscaal gedreven en een ander zit weer veel meer op de emotionele kant van een bedrijfsbeëindiging. Fiscaal gedreven kijkt men vaak meer naar constructies die ervoor zorgen dat het voordeliger is. Emotioneel gedreven adviseurs kijken meer naar wat de klant precies wil. Soms kan het emotionele niet in lijn liggen met het fiscale en dan moet je volgens adviseur 3 wel kijken naar het gevoel en de ambitie van de klant.

- Hoe merk je aan een melkveehouder dat hij wil gaan stoppen?

De meesten weten al jarenlang dat het eraan zit te komen, volgens adviseur 3. Die zijn op dat moment er ook wel aan toe. In de gesprekken komt het meestal wel naar voren dat het plan er is. Vaak wordt er dan ook al direct naar voordelen gekeken.

- Hoe geeft u advies op het moment dat het over een stoppende melkveehouder gaat?

Eerst wil je weten wat de klant na de beëindiging wil en dan kun je plannen maken. Dan kan in het voortraject al veel gedaan worden om de melkveehouder bij stoppen er beter uit te laten komen. Hier kijk je dan samen met de klant naar volgens adviseur 3. Adviseur 3 legt meestal dan een paar scenario's neer waar de klant over kan denken en die neemt dan zelf een beslissing over de bedrijfsbeëindiging. Adviseur 3 geeft ook aan vooral op het gebied advies te geven waar hij sterk in is, voornamelijk fiscaal, mocht het emotioneel moeilijker worden dat trekt hij er vaak iemand bij om het beter te begeleiden op emotioneel vlak.

- Wat zijn volgens u de belangrijkste aandachtspunten bij het stoppen van een melkveehouder als het gaat om regeldruk?

Adviseur 3 vindt het heel erg van belang dat de klant weet wat hij wil. Daar heeft hij het dan ook over met de klant, zodat je ook de goede keuzes kunt maken. De reden van staking is ook erg belangrijk om dat goed boven tafel te krijgen. Hierin is verschil of het slecht gaan met het bedrijf of dat het geheel vrijwillig is omdat je er klaar mee bent. Als het niet lekker gaat geef je eerdere jaren vaak al wel aan dat als het zo door gaat dat het dan een keer afgelopen is en dan probeer je het punt van faillissement voor te zijn. Adviseur 3 geeft aan dat bij vrijwillige beëindiging het vaak een traject van jaren is waarin ruimte is om er goed over na te denken en dat de keuze ook echt bij de melkveehouder weg komt. Het is volgens adviseur 3 goed om van tevoren te kijken naar de geldstromen die er zijn na de bedrijfsbeëindiging. Sommigen kunnen prima nog werken na hun bedrijf, bij ouderen is dit soms lastiger en moet dit ook wel meegenomen worden in het proces. Adviseur 3 geeft aan dat daarna een

berekening wordt gemaakt waarin wordt meegenomen hoeveel het opbrengt, wat er nog betaald moet worden en hoeveel er afgedragen moet worden. Er moet gekeken worden naar stakingsfaciliteiten. Daarnaast kan er gekeken worden naar het moment van verkoop en historie qua claims die er zijn van bijvoorbeeld de familie. Adviseur 3 geeft aan dat er ook discussies zijn omtrent fosfaatrechten, of het wel een bedrijfsmiddel is, en dat hier ook op gelet moet worden.

- **Hoe staat een ondernemer tegenover het advies dat u geeft?**

Dit ligt erg aan de situatie, geeft adviseur 3 aan. Je legt iets voor aan de klant en die beslist daarover. Soms leg je meerdere scenario's voor waaruit de klant dan kan kiezen. Als je volgens adviseur 3 een goede relatie met je klant hebt, dan is het plan wat je hem dan voorlegt ook het plan van de klant. Over het algemeen staan ze daar dan goed tegenover.

- **Wat zijn punten waar een melkveehouder aan moet denken als de ondernemer na gaat denken over stoppen?**

Adviseur 3 geeft aan dat melkveehouders zichzelf ook goed moeten informeren en goed aan moeten geven wat ze willen. Het is van groot belang dat ze goed voor ogen hebben wat ze willen en dat ze op de hoogte zijn van de impact. Daarnaast moet de melkveehouder zelf ook keuzes maken in het proces omdat het gaat om het bedrijf van de melkveehouder zelf.

- **Komt het wel eens voor dat het niet goed verloopt? En wat zijn dan de redenen?**

Adviseur 3 geeft aan dat er met de wetenschap van achteraf wel eens iets is wat anders had gekund. Soms verandert iets in de wet- of regelgeving of in de keuzes van de melkveehouders. Vaak is het door dingen die je niet kon weten of dat je het niet geweten hebt doordat de klant dat vergeet te vertellen. Daarom is het van belang dat je alles goed doorhaalt met de klant, zodat alles bovenkomt, vertelt adviseur 3.

- **Hoe speelt het netwerk een rol in de bedrijfsbeëindiging?**

Netwerk speelt best wel een grote rol volgens adviseur 3. Sommigen hebben hier wel last van. Adviseur 3 geeft aan dat sommige melkveehouders soms nog wel jongvee aanhouden zodat er nog wel netwerk op het erf komt. Anderen hebben hier weinig last van omdat ze wel een goed netwerk hebben buiten de boerderij om. Toch is het wel een punt bij melkveehouders volgens adviseur 3, omdat melkveehouder vaak heel erg op hun bedrijf gericht zijn en lang niet altijd buiten het bedrijf kijken.

Interview adviseur 4

- **Hoeveel ervaring heeft u met stoppende melkveehouders?**

Direct de eerste klant van adviseur 4 was een stopper. Sinds 2011 heeft adviseur 4 geregeld te maken met stoppende melkveehouders.

- **Wat voor een verschil merkt u bij stoppende melkveebedrijven in vergelijking tot 5-10 jaar geleden?**

Adviseur 4 merkt dat er wel echt een verschil is ten opzichte van jaren terug. Eerder zag adviseur 4 wel vaak dat melkveehouders door gingen tot hun pensioen en tegenwoordig komt het steeds vaker voor dat jongere melkveehouders stoppen die er klaar mee zijn wat betreft wet- en regelgeving. Hier helpt vaak ook mee dat er geen bedrijfsopvolger klaar staat. Volgens adviseur 4 was duidelijk te zien dat er een paar jaar terug een stuk minder melkveehouders zijn gestopt, omdat er productierechten zouden komen. Er is duidelijk te zien dat na de komst van de fosfaatrechten er weer een stuk meer melkveehouders zijn gestopt omdat er meerwaarde in de fosfaatrechten zit en velen hierop gewacht hebben.

- **Wat is de rol van een adviseur op dit moment bij een bedrijfsbeëindiging?**

Adviseur 4 geeft aan dat het ervan afhangt waarom de melkveehouder stopt. Het is heel anders als een melkveehouder 60-65 jaar oud is en stopt of als een jongere melkveehouder stopt. Als een melkveehouder vrijwillig stopt werk je meer met elkaar naar het einde toe en maak je een plan voor het pensioen. Dan is het vaak al langer van tevoren bekend en kun je er fiscaal ook naartoe werken zodat er minder belasting betaald hoeft te worden. Soms zijn er ook situaties waarin het verstandiger is om te stoppen en dan zijn de melkveehouders er vaak nog niet aan toe. Dat is een stuk moeilijker en moet je eerst samen tot de overtuiging komen dat het verstandiger is om te stoppen voordat je verder gaat met het advies rondom het stoppen.

- **Hoe merk je aan een melkveehouder dat hij wil gaan stoppen?**

Adviseur 4 geeft aan dat hij het bij sommigen al wel aan voelt komen. Hij merkt het dan onder andere aan de bedrijfsvoering. Soms kan het ook heel onverwachts komen volgens adviseur 4 en wordt het in een gesprek opeens gemeld. Soms geeft adviseur ook wel eens een voorzet of een melkveehouder nog wel door zou gaan, omdat hij ziet dat het niet lekker loopt. Dit kan dan een eyeopener zijn voor een melkveehouder die er zelf nog niet aan durft te denken.

- **Hoe geeft u advies op het moment dat het over een stoppende melkveehouder gaat?**

Adviseur 4 gaat met de melkveehouder een gesprek aan om het proces door te spreken. Het gaat dan om de motivatie en of de melkveehouder er goed over nagedacht heeft. Allereerst gaat het over hoe lang de melkveehouder nog door wil en wat de melkveehouder nog nodig heeft die tijd. Er wordt ook een planning gemaakt over wanneer wat moet gebeuren en hoe de ondernemer over de toekomst na het bedrijf denkt. Dan worden er ook andere partijen met specifieke kennis bijgehaald, zoals een accountant die fiscaal een plan opstelt om het financieel zo goed mogelijk te laten verlopen. In zo'n proces kijkt adviseur 4 ernaar wat hij moet doen om een melkveehouder te faciliteren in de bedrijfsbeëindiging.

- **Wat zijn volgens u de belangrijkste aandachtspunten bij het stoppen van een melkveehouder als het gaat om regeldruk?**

Adviseur 4 geeft aan dat fiscaal erg belangrijk is. Kun je bijvoorbeeld winsten verleggen, heb je een FOR opgebouwd, kun je nog geld afstorten voor je pensioen en zijn er nog meer fiscale punten waar je voordeel uit kan halen? Adviseur 4 zegt dat een accountant vaak een berekening maakt over de afrekening. Adviseur 4 maakt zelf vaak wel globaal een berekening met de klant, zodat deze wel een beeld heeft van wat er overblijft. Er wordt ook gestuurd met grond om daar zoveel mogelijk geld voor te krijgen en minder voor de gebouwen, omdat er op de grond een landbouwwijziging zit waardoor je geen belasting over de verkoop hoeft af te dragen. Maar een koper heeft het graag weer andersom, omdat op gebouwen wel kan worden afgeschreven en op grond niet. Hier moet volgens adviseur 4 ook met de klant gepuzzeld worden naar een goede oplossing. Daarnaast geeft adviseur 4 vaak mee aan een melkveehouder om het bedrijf wel goed te onderhouden, als het bedrijf nog in goede staat is zal het met de verkoop meer opbrengen.

- **Hoe staat een ondernemer tegenover het advies dat u geeft?**

Adviseur 4 geeft aan dat het vaak als prettig wordt ervaren. Een plan opstellen waardoor het duidelijker wordt, wordt vaak als prettig ervaren. Dit gaat altijd ook in samenspraak met de klant, waardoor het eigenlijk het plan van de klant wordt. Het verschilt wel erg per klant, geeft adviseur 4 aan. Sommigen doen het liever zelf en leggen dat voor aan een adviseur.

- **Wat zijn punten waar een melkveehouder aan moet denken als de ondernemer na gaat denken over stoppen?**

Adviseur 4 vindt het belangrijk dat ze een goed en weloverwogen keuze maken. Daarnaast moet het ook goed zijn met de familie dat je die keuze maakt. Hoe wordt het afgesloten binnen je gezin, maar ook zeker met je ouders, broers en zussen? Zoek daarnaast de goede mensen om je heen zodat je een zo goed mogelijke bedrijfsbeëindiging hebt en ook een goed plan kan maken voor je toekomst.

- **Hoe speelt het netwerk een rol in de bedrijfsbeëindiging?**

Het is wel duidelijk volgens adviseur 4 dat veel melkveehouders moeite hebben met het verlies van een stuk netwerk. Veel mensen zien ze niet meer als ze gestopt zijn. Sommige melkveehouders houden soms nog wel een deel van het bedrijf aan zodat ze nog wel contacten hebben. Adviseur 4 heeft verder niet echt een idee of het netwerk ook een grote rol speelt in en voor de bedrijfsbeëindiging.

- **Komt het wel eens voor dat het niet goed verloopt? En wat zijn dan de redenen?**

Adviseur 4 geeft aan dat hij het niet echt heeft meegemaakt of van heeft gehoord. Het is belangrijk om duidelijk te hebben dat je moet afbetalen bij de fiscus. Wel is het zo volgens adviseur 4 dat het makkelijker is om geen fouten te maken als het een traject is van jaren, dan dat een melkveehouder opeens zegt dat hij gaat stoppen. Dan moet het vaak gehaast en is er meer kans dat er iets vergeten wordt.

Interview netwerk 1 (Voerleverancier)

- Hoeveel ervaring heeft u met stoppende melkveehouders?

Netwerk 1 geeft aan dat hij door de jaren heen geregeld te maken heeft met stoppende melkveehouders. Netwerk 1 merkt dat de laatste jaren meer melkveehouders stoppen. Netwerk 1 geeft aan dat het vaak kleinere boeren zijn die stoppen en dat hij meer melkveehouders tegenkomt die boven de 55 jaar zijn en stoppen.

- Hoe merkt u dat een ondernemer, in dit geval een melkveehouder, wil stoppen?

Netwerk 1 geeft aan dat het wel te merken is dat melkveehouders willen stoppen. Mocht hij het nog niet merken, dan beginnen ze er op de duur vanzelf wel over. Netwerk 1 geeft aan dan met de boeren te praten over het proces van stoppen en hoe ze het voor hun zien na het stoppen.

- Vind u zelf dat u een rol heeft in een bedrijfsbeëindiging? Zo ja, wat voor rol?

Netwerk 1 geeft aan een praatpaal of vertrouwenspersoon te kunnen zijn voor de boeren, op het moment dat ze het kwijt willen. Daarnaast zijn boeren vaak niet goed geïnformeerd en denken ze ook dat ze niks anders kunnen zijn dan boer. Netwerk 1 zit hier heel anders in en vindt dat je veel meer kunt zijn dan wat je doet op dit moment. Netwerk 1 probeert boeren mee te geven dat ze niet stil moeten gaan zitten en dat ze direct moeten proberen om weer wat te doen. Het dagelijks leven moeten ze weer oppakken.

- Maakt u mee dat de ondernemer u als vertrouwenspersoon ziet om hierover te kunnen praten?

Netwerk 1 geeft aan dat hij zich wel als vertrouwenspersoon ziet. Netwerk 1 geeft aan dat het natuurlijk niet zo is dat iedereen doet wat hij zegt, maar dat ze er wel met hem over praten. Meestal begint netwerk 1 er zelf wel over, over wat ze misschien kunnen doen. Melkveehouders geven het vaak ver van tevoren al aan dat ze willen stoppen. Daardoor merkt netwerk 1 niet per se voordat het bekend wordt dat ze willen stoppen, omdat het ver van tevoren is.

- Kom je veel tegen dat melkveehouders door regeldruk willen stoppen?

Netwerk 1 geeft aan dat regelgeving een grote oorzaak is van het stoppen. Volgens netwerk 1 val je van het één in het ander en dat is soms te veel van het goede voor melkveehouders. Financieel gezien is het ook gunstig om te stoppen volgens netwerk 1, want fosfaatrechten zijn geld waard.

- Hoe kunt u een helpende hand bieden op het moment dat een ondernemer naar u toe komt?

Netwerk 1 adviseert melkveehouders zelf niet om te stoppen. Dat laat hij gewoon aan de melkveehouder, omdat dit vaak met emotie te maken heeft en de melkveehouder ook zelf de keuze moet maken om te stoppen.

- Wat zijn volgens u de belangrijkste aandachtspunten bij het stoppen van een melkveehouder als het gaat om regeldruk?

Melkveehouders moeten volgens netwerk 1 ervoor zorgen dat ze goed geld beuren. Ze moeten er financieel wel goed uit komen. Netwerk 1 probeert wel tips te geven voor hoe ze met hun geld om moeten gaan nadat ze gestopt zijn. Dit is wel een aandachtspunt voor melkveehouders. Volgens netwerk 1 moeten melkveehouders goed nadenken over wat ze kopen, qua huis en toekomst.

- **Hoe denkt u dat het advies kan verbeteren bij bedrijfsbeëindigingen van melkveehouders bij regeldruk?**

Netwerk 1 ziet niet dat melkveehouders de bedrijfsbeëindiging verkeerd hebben ervaren of vinden dat er fouten zijn gemaakt in het proces van stoppen. Netwerk 1 geeft wel aan dat hij vaak ook niet zo diep op het stoppen in gaat. Wel merkt netwerk 1 dat sommige keuzes van melkveehouders anders hadden gekund. Dat ze niet goed nadenken over de toekomst of wat ze doen met het geld. Netwerk 1 geeft aan zich ook niet te veel te willen bemoeien bij de bedrijfsbeëindiging omdat dit ook niet zijn taak is. Wel probeert hij richtlijnen te geven over waar je over na kan denken. Daarna gaat het vaak al over naar adviseurs of makelaars.

Interview netwerk 2 (Veehandelaar)

- Hoeveel ervaring heeft u met stoppende melkveehouders?

Netwerk 2 geeft aan dat hij niet heel vaak te maken heeft gehad met stoppende melkveehouders. Het verschilt per jaar, maar eigenlijk heeft netwerk 2 elk jaar wel iemand die stopt. Netwerk 2 merkt dat het de laatste jaren wel vaker voor komt dat melkveehouders stoppen en dat ook de reden van stoppen verandert. Eerder was het vaak om de leeftijd, maar melkveehouders stoppen steeds vaker al op jongere leeftijd. Regelgeving is één van die zaken die vaak een rol speelt en vaak ook een soort handvat is voor melkveehouders om de knoop door te hakken.

- Hoe merkt u dat een ondernemer, in dit geval een melkveehouder, wil stoppen?

Netwerk 2 geeft aan dat hij het merkt als een melkveehouder nadenkt over stoppen. Netwerk 2 vertelt dat voordat hij het hoort hij vaak al doorheeft doordat er een verandering in bedrijfsvoering optreedt. Als netwerk merk je dat vaak al snel, geeft netwerk 2 aan. Je krijgt bepaalde signalen van een melkveehouder, zonder dat deze dat zelfs doorheeft.

- Vind u zelf dat u een rol heeft in een bedrijfsbeëindiging? Zo ja, wat voor rol?

De beslissing is vaak ook al wel genomen als ze advies of iets dergelijk willen, geeft netwerk 2 aan. Daar speelt netwerk 2 niet zo direct een rol. Netwerk 2 geeft wel aan dat hij adviezen kan geven aan melkveehouders over dingen die hij belangrijk acht voor die melkveehouder.

- Maakt u mee dat de ondernemer u als vertrouwenspersoon ziet om hierover te kunnen praten?

Netwerk 2 maakt vaak mee dat hij als vertrouwenspersoon fungeert waar de melkveehouders mee kunnen praten om hun verhaal kwijt te kunnen. Netwerk 2 heeft het gevoel dat hij al best vaak met melkveehouders erover praat voordat het echt al bekend is.

- Hoe kunt u een helpende hand bieden op het moment dat een ondernemer naar u toe komt?

Netwerk 2 geeft aan dat hij wel adviezen kan geven. Door ervaring met eerder melkveehouders die gestopt zijn kan netwerk 2 soms wel adviezen aandragen op basis van wat hij bij andere melkveehouders heeft gezien. Netwerk 2 geeft aan dat er altijd wel vragen komen van melkveehouders voor tips. Dit kan volgens netwerk 2 bijvoorbeeld over de verkoop van de boerderij gaan. Dan komt de vraag of hij nog iemand weet die wel interesse zou hebben en netwerk 2 geeft ook wel eens aan bij anderen dat er iets te koop komt omdat een melkveehouder gaat stoppen. Netwerk 2 geeft aan dat hij niet bang is om advies te geven. Hij meent altijd wat hij zegt en staat er zelf volledig achter.

- Draag je bij een melkveehouder wel eens aan of het diegene niet een keer moet gaan nadenken over stoppen?

Netwerk 2 geeft aan dat hij nooit als eerste over stoppen begint. Netwerk 2 mengt zich niet in de beslissing van het stoppen. Allicht gebeurt het dat een melkveehouder eens wil sparren over het stoppen met netwerk 2, maar dan moet het vanuit de melkveehouder komen.

- Wat zijn volgens u de belangrijkste aandachtspunten bij het stoppen van een melkveehouder als het gaat om regeldruk?

Volgens netwerk 2 is het belangrijk om nooit een overhaaste beslissing te nemen. Een melkveehouder moet goed over de keuze nadenken.

- **Hoe vaak gebeurt het dat een ondernemer niet goed over de keuze heeft nagedacht en hier spijt van heeft?**

Netwerk 2 geeft aan dat hij hier niet mee te maken heeft gehad en dat hij in zijn klantenkring dit niet gehoord heeft dat het is gebeurd.

- **Hoe denkt u dat het advies kan verbeteren bij bedrijfsbeëindigingen van melkveehouders bij regeldruk?**

Netwerk 2 geeft aan dat hij nooit echt meemaakt dat er iets niet goed is gegaan. Belangrijk is volgens hem dat de melkveehouder goed nadenkt over wat er allemaal niet meer is als het bedrijf stopt. Het netwerk vervalt grotendeels en het heeft grote impact op de familie.

- **Merk je dat melkveehouders inzitten over hun toekomst als ze stoppen?**

Netwerk 2 geeft aan dat dit niet het geval is bij de stoppers waarmee hij te maken heeft gehad. Vaak zien ze wel wat er op hun pad komt volgens netwerk 2. Wel merkt hij dat ze het wel lastig vinden dat het netwerk verdwijnt en dat ze daarom soms nog bijvoorbeeld jongvee aanhouden om op te fokken. Hierdoor behouden ze wel een stukje netwerk.

Interview netwerk 3 (Dierenarts)

- Hoeveel ervaring heeft u met stoppende melkveehouders?

Netwerk 3 geeft aan dat het geen dagelijks gebeuren is. Het zal neerkomen op 1 tot 2 melkveehouders per jaar waarvan hij meemaakt dat ze stoppen. Netwerk 2 merkt zelf niet veel verschil in het aantal bedrijven dat stopt door de jaren heen.

- Hoe merkt u dat een ondernemer, in dit geval een melkveehouder, wil stoppen?

Netwerk 3 merkt soms wel dat een bedrijf wil gaan stoppen. Dat merkt hij vooral doordat melkveehouders er dan al in een vroeg stadium over beginnen. Het komt ook voor dat netwerk 3 een advies geeft over gezondheidsplannen of iets dergelijks en dat de melkveehouder dan zegt dat ze het niet meer gaan doen omdat ze toch gaan stoppen. Soms is het ook een verrassing voor netwerk 3 als ze stoppen en krijgt hij er niet altijd iets van mee.

- Vind u zelf dat u een rol heeft in een bedrijfsbeëindiging? Zo ja, wat voor rol?

Netwerk 3 heeft soms wel een rol in de bedrijfsbeëindiging. Soms wel fiscaal advies over de bedrijfsbeëindiging, omdat fiscale zaken ook wel een beetje een hobby zijn van netwerk 3. Dit gaat bijvoorbeeld over wanneer je het beste kunt stoppen. Netwerk 3 geeft ook wel eens advies over de diergezondheidsstatus, dat de veestapel meer waard wordt.

- Maakt u mee dat de ondernemer u als vertrouwenspersoon ziet om hierover te kunnen praten?

Netwerk 3 maakt dit meestal niet mee. Soms praten ze er wel over, maar het is meestal niet het geval dat netwerk 3 als vertrouwenspersoon fungeert.

- Hoe kunt u een helpende hand bieden op het moment dat een ondernemer naar u toe komt?

Netwerk 3 vindt dat het zich meestal wel redt. Het blijft vaak bij kleine dingen, zoals eerder al gezegd op fiscaal gebied of advies over de veestapel.

- Wat zijn volgens u de belangrijkste aandachtspunten bij het stoppen van een melkveehouders als het gaat om regeldruk?

Netwerk 3 geeft aan dat ze de veestapel meer waarde kunnen geven door de diergezondheidsstatus. Je moet nadenken over hoe je het verkoopt, als geheel of het vee en het bedrijf apart van elkaar verkopen. Daarnaast is het ook wel van belang om je bedrijf goed te onderhouden als je het nog wilt verkopen volgens netwerk 3. Dit zorgt ervoor dat je het vaak sneller en beter kunt verkopen. Daarnaast blijft de fiscale afrekening van belang en moet dit goed gebeuren door mensen met goede kennis hierover. Netwerk 3 geeft hier ook nog wel eens advies over en dit wordt meestal ook wel serieus genomen. Netwerk 3 geeft aan zich hier ook wel in te verdiepen en wel eens wat mee te maken van andere bedrijven die stoppen. Daarnaast moeten melkveehouders zich goed realiseren dat het leven na het bedrijf heel anders is en dat ze ook een stukje netwerk gaan missen, maar dat is ook afhankelijk van wat ze na het stoppen gaan doen volgens netwerk 3.

- Hoe denkt u dat het advies kan verbeteren bij bedrijfsbeëindigingen van melkveehouders bij regeldruk?

Netwerk 3 vindt het lastig om dit aan te geven, omdat hij er meestal niet zo diep in zit. Sommige bedrijven laten het bedrijf te veel verloederen als ze de keuze gemaakt hebben, dit zorgt soms voor meer problemen bij de verkoop.

Bijlage IV – Gecodeerde interviews

Deelvraag 1: Wat is de huidige rol van een adviseur bij een bedrijfsbeëindiging?

Melkveehouders:

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Stappen van de melkveehouder controleren	Stappen controleren	Ondersteunend
Doen niks zonder de adviseur	Niks zonder adviseur	Vertrouwenspersoon
De adviseur keek mee op de achtergrond	Meekijken, achtergrond	Ondersteunend
Aan het begin was het wel de persoon waarmee over de toekomst en het leven na het stoppen gepraat werd.	Praten over de toekomst	Sociale ondersteuning
Daarna was het vaker zo dat de adviseur iets aandroeg wat misschien slim was om te doen en dan werd de keuze bij de melkveehouder gelaten.	Aandragen, keus bij klant laten	Ondersteunend
De functie van de adviseur is om een spiegel voor te houden aan de melkveehouder en naar de beweegredenen te vragen.	Spiegel, beweegredenen	Spiegel voorhouden
Alle financiële dingen belichten die er achterweg komt	Financiële dingen belichten	Fiscaal afwikkelen
De functie van een adviseur was dat hij een spiegel was.	Spiegel zijn	Spiegel voorhouden
De adviseur besprak de plannen van het stoppen en we hadden het over de plannen na het stoppen	Plannen maken van en na het stoppen	Plannen
Geeft aan dat hij wel een gesprek met de adviseur heeft gehad, maar dat er verder geen functie was tijdens de bedrijfsbeëindiging.	Geen functie	Geen functie

Vraag: Wat was de functie van de adviseur bij de bedrijfsbeëindiging?

Adviseurs:

Vraag: wat is de rol van een adviseur op dit moment bij een bedrijfsbeëindiging?

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Adviseur 1 geeft aan dat het heel belangrijk is om een spiegel voor te houden.	Spiegel voorhouden	Spiegel voorhouden
De adviseur moet er voor zorgen dat alles fiscaal geregeld wordt.	Fiscaal regelen	Fiscaal afwikkelen
Allereerst dat je een gesprekspartner bent in het traject van alles dat zich emotioneel afspeelt. Dat je een soort klankbord bent.	Een klankbord zijn	Spiegel voorhouden
De belangrijkste rol van een adviseur is dat je ervoor zorgt dat de keuze van het stoppen een weloverwogen keuze is.	Zorgen voor weloverwogen keuze	Spiegel voorhouden
Ligt aan de behoefte van de klant. Je kijkt wat de klant belangrijk vindt en dan werk je samen naar het einde van het bedrijf toe.	Behoeft klant, samen naar het einde toewerken	Plannen
Een plan voor de toekomst maken.	Plan maken	Plannen
Er fiscaal naartoe werken zodat er minder belasting betaald hoeft te worden.	Fiscaal regelen, minder belasting	Fiscaal afwikkelen

Deelvraag 2: Wat is het belang van een netwerk voor de ondernemer tijdens een bedrijfsbeëindiging?

Netwerk:

Vraag: Wat voor rol heeft het netwerk in een bedrijfsbeëindiging?

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Ik kan een praatpaal of vertrouwenspersoon zijn voor boeren op het moment dat ze iets kwijt willen.	Praatpaal, vertrouwenspersoon	Vertrouwenspersoon
Proberen mee te geven dat melkveehouders niet stil moeten gaan zitten en moeten proberen weer iets te doen.	Activeren	Activeren
Advies geven over dingen die ik van belang vind voor de melkveehouder.	Advies geven	Advies geven
Ik maak vaak mee dat ik als vertrouwenspersoon fungeer en dat ze hun verhaal bij mij kwijt willen.	Vertrouwenspersoon	Vertrouwenspersoon
Soms wel fiscaal advies over de bedrijfsbeëindiging en advies over de diergezondheidsstatus.	Fiscaal advies, diergezondheid advies	Advies geven

Melkveehouders:

Vraag: Hoe was de functie van het netwerk tijdens de bedrijfsbeëindiging?

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Voor en in het proces hebben we eigenlijk niet echt met het netwerk gepraat over het stoppen.	Niet gepraat	Geen functie
Heb het niet zozeer besproken met mijn netwerk, wel stukje netwerk gebruikt met koeien ruilen.	Niets besproken, netwerk voor koeien ruilen	Praktisch
Er zijn bepaalde mensen in het netwerk waar je je verhaal tegen verteld.	Verhaal vertellen	Vertrouwenspersoon
Netwerk heeft geen rol gespeeld tijdens de bedrijfsbeëindiging.	Geen rol	Geen functie
Voorafgaande jaren wel eens met mensen binnen het netwerk over gepraat.	Wel eens over gepraat	Vertrouwenspersoon
Er was geen sprake van dat het netwerk iets heeft betekend tijdens het stoppen.	Niks betekent	Geen functie

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Het netwerk wordt wel gemist na het stoppen	Missen	Wordt gemist
Het netwerk wordt niet echt gemist na het stoppen	Niet gemist	Wordt niet gemist
Het netwerk vervalt echt als je stopt. Als je buiten het bedrijf ook een goed netwerk hebt, dan vult die leegte zich wel weer.	Opgevuld met netwerk buiten bedrijf.	Wordt vervangen
Naast bedrijf genoeg ander netwerk wat het gat opvult.	Genoeg ander netwerk	Wordt vervangen
Er valt een stuk netwerk weg na het stoppen	Netwerk valt weg	Wordt gemist
Genoeg netwerk om me heen buiten het bedrijf.	Genoeg netwerk	Wordt vervangen

Adviseurs:**Vraag: Hoe speelt het netwerk een rol in de bedrijfsbeëindiging?**

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Groot gedeelte van het netwerk vervalt en dit is soms best een struikelpunt voor melkveehouders.	Wegvallen netwerk, struikelpunt	Wegvallen
Er is vaak wel een band tussen melkveehouders en een deel van het netwerk, waar het netwerk als een vertrouwenspersoon kan zijn.	Band, vertrouwenspersoon	Vertrouwenspersoon
Ze missen het netwerk vaak als ze gestopt zijn.	Missen het netwerk	Wegvallen
Vaak zijn er wel mensen binnen het netwerk waar een goede klik mee is, waardoor melkveehouders het over het stoppen praten met het netwerk.	Goede klik, praten	Vertrouwenspersoon
Sommige melkveehouder hebben er echt last van dat het netwerk wegvalt.	Last van wegvallen	Wegvallen
Veel melkveehouders hebben moeite met het verlies van het netwerk.	Moeite van wegvallen	Wegvallen

Deelvraag 3: Hoe wordt het advies ervaren bij bedrijfsbeëindiging van een melkveehouder bij regeldruk?

Melkveehouders:

Vraag: Hoe was de begeleiding tijdens het stoppen?

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
De adviseur was als een rechterhand. Er was veel vertrouwen en wij zijn er heel tevreden over.	Rechterhand, vertrouwen, tevreden	Positief
Het was fijn om begeleiding op de achtergrond te hebben en dat de adviseur hielp met de verkoop en dergelijke.	Fijne begeleiding	Positief
De begeleiding was voornamelijk ondersteunend in het proces en werd goed ervaren.	Ondersteunend, goed ervaren	Positief
Je moet zorgen dat je een goede adviseur naast je hebt die voor jou wil denken, dit heb ik gehad en heb hierdoor prettig mijn bedrijf kunnen beëindigen.	Goede adviseur gehad, prettige bedrijfsbeëindiging	Positief
De adviseur was vaak als een soort spiegel waarmee je kon praten. Dat is niet met iedereen mogelijk op dat moment en dat was wel heel fijn.	Spiegel, fijn	Positief
Ik heb geen begeleiding nodig gehad, heb alles zelf geregeld en was daar erg tevreden mee.	Geen begeleiding	Geen

Adviseurs:

Vraag: Hoe staat een ondernemer tegenover het advies dat u geeft?

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Het is vaak een samenspel met klanten. De klant moet achter de gang van zaken staan, dan staan ze er eigenlijk altijd goed tegenover.	Eigenlijk altijd goed	Positief
Heb nooit meegemaakt dat het niet positief was.	Nooit niet positief	Positief
Je legt iets voor aan de klant en de klant beslist. Daardoor staan ze daar eigenlijk altijd goed tegenover.	Eigenlijk altijd goed	Positief
Het wordt vaak als prettig ervaren. Je stelt een plan op waardoor alles duidelijker wordt.	Vaak prettig	Positief

Deelvraag 4: Waar moet het advies verbeterd worden bij bedrijfsbeëindigingen van een melkveehouder bij regeldruk?

Melkveehouders:

Vraag: Wat zijn volgens u de belangrijkste punten bij het stoppen?

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Ideeën bespreken we met de adviseur, we wouden altijd de goedkeuring van hem hebben voordat we iets ondernamen.	Goedkeuring adviseur	Vertrouwenspersoon
Vooraf met de fosfaatrechten was het van belang dat de adviseur doorgepakt heeft. Het was niet duidelijk of we ze anders allemaal mochten verkopen.	Doorpakken	Duidelijk plan
Het is van belang om het goed over het vervolgtraject te hebben.	vervolgtraject	Tijd na het stoppen
Goed kijken naar wat fiscaal voordelig is.	fiscaal	Fiscaal
Van te voren weten hoe het fiscaal uit gaat komen en wat je af moet rekenen met de belastingdienst.	fiscaal	Fiscaal
Je moet goed weten wat je gaat doen na die tijd.	Tijd na het stoppen	Tijd na het stoppen
Ik vind het echt van belang dat er een voorberekening wordt gemaakt over de financiële afrekening.	voorberekening	Fiscaal
Daarnaast is het van belang dat je met de adviseur/boekhouder gaat kijken of je het land duurder kan maken en de gebouwen goedkoper zodat je minder hoeft af te rekenen.	Duurder verkopen	Fiscaal
Je hebt het ook met de adviseur over waarom je stopt en wat je erna gaat doen.	Tijd na het stoppen	Tijd na het stoppen
Voornamelijk de fiscale aspecten.	Fiscale aspecten	Fiscaal
Het is van belang dat de adviseur goed kennis heeft van regels of zorgt voor de juiste mensen.	Goede kennis, regels	Goede kennis
Daarnaast is het van belang dat de adviseur goed een spiegel voorhoud hoe je het gaat doen na het stoppen en wat de consequenties zijn.	Spiegel voorhouden	Spiegel voorhouden
Je moet zorgen dat je zoveel mogelijk geld krijgt en zo weinig mogelijk belasting betaald.	Zoveel mogelijk geld krijgen	Fiscaal
Duidelijk plan opstellen van de bedrijfsbeëindiging.	Duidelijk plan	Duidelijk plan

Vraag: Wat zijn volgens u punten die beter konden of moesten?

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Er kan wel iets meer nazorg gegeven worden vanuit de adviseur.	Meer nazorg	Nazorg
Er waren wel veel onduidelijkheden vanuit het RVO met ruilen van dieren. Dat kan beter, maar dit lag wellicht meer bij het RVO dan bij de adviseur.	Onduidelijkheden, RvO	Toekomst uitzoeken
Er mag wel meer nazorg verleent worden na het stoppen.	Meer nazorg	Nazorg
Geen punten die beter konden	Geen verbeterpunten	Geen
Er had misschien verder uitgezocht kunnen worden of het voordeliger was als ik wel ondernemer was gebleven zonder de dieren.	Uitzoeken, ondernemer blijven	Toekomst uitzoeken
Geen punten die beter konden	Geen verbeterpunten	Geen

Adviseurs:

Vraag: Wat zijn volgens u de belangrijkste aandachtspunten bij het stoppen van een melkveehouder als het gaat om regeldruk?

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Het is vaak niet de enige reden, zorg dat je de andere redenen ook boven tafel krijgt. Goed duidelijk krijgen of de melkveehouder echt wil stoppen.	Niet enige reden, reden duidelijk krijgen	Motivatie
Van tevoren eerst berekenen hoeveel er overblijft na verkoop.	Berekenen, hoeveel blijft er over	Fiscaal
De motivatie voor de keuze duidelijk krijgen.	Motivatie	Motivatie
De melkveehouder moet perspectief krijgen over hoe het leven eruit zien na het stoppen.	Perspectief na stoppen	Tijd na het stoppen
Je moet iedereen meenemen en meekrijgen in het proces.	Iedereen meekrijgen	Iedereen meekrijgen
Je moet niet alles zelf hoeven en willen doen.	Niet alles zelf doen	Uitbesteden
De klant moet weten wat hij wil. Daar heb ik het met ze over, zodat de klant goede keuzes kan maken.	Wat wil de klant, goede keuzes maken	Motivatie
Belangrijk om naar de geldstromen te kijken die er zijn na de bedrijfsbeëindiging.	Geldstromen na stoppen	Fiscaal
Je maakt een berekening van wat het op gaat leveren en je kijkt naar stakingsfaciliteiten.	Berekening, wat levert het op	Fiscaal
Globaal een berekening maken met de klant zodat deze een beeld heeft van wat het oplevert.	Berekening maken	Fiscaal

Vraag: Wat zijn punten waar een melkveehouder aan moet denken als de ondernemer na gaat denken over stoppen?

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Melkveehouder moet goed nadenken over de impact van het stoppen na de bedrijfsbeëindiging.	Impact van het stoppen	Tijd na het stoppen
De melkveehouder moet vooral nadenken wat hij erna gaat doen.	Tijd na het stoppen	Tijd na het stoppen
Melkveehouders moeten weten wat ze willen	Weten wat je wilt	Duidelijk plan
Belangrijk dat ze goede en weloverwogen keuzen maken.	Goede keuzes	Motivatie
Goed overleg met familie en een goed plan maken voor de toekomst.	Overleg familie, goed plan voor toekomst	Tijd na het stoppen

Vraag: Komt het wel eens voor dat het niet goed verloopt? En wat zijn dan de redenen?

Tekstfragment	Open coderen	Axiaal coderen
Kan niet herinneren dat er een bedrijfsbeëindiging niet goed is verlopen.	Niet voorgekomen	Niet voorgekomen
Soms zijn er financiële constructie waar de klant niks van wist en daardoor voor verrassingen komt te staan.	Financiële constructies	Financiële constructies
Op emotioneel vlak kan het voorkomen dat melkveehouders zich onvoldoende realiseren hoe het leven na de boerderij zal zijn.	Niet voldoende realiseren	Stoppen onderschat
Vaak dingen die je niet kon weten. Van belang dat je alles doorhaalt met de klant	Dingen die je niet kon weten	Te weinig informatie
Niet echt meegemaakt of van gehoord.	Niet meegemaakt	Niet voorgekomen